

GAMLA HVITFELDTARES ÅRSBOK 2014

utgiven av
Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare

*från 1948 till 1978 utgiven
under titeln*

”GAMLA LATINARES ÅRSBOK”

SANN VÄNSKAP

Likt vår och sommar är äkta vänner evigt sammanlänkade

Haiku av Ulf Herrströmer

Omslaget: Med början på sidan 4 presenterar Jan Westin ett remarkabelt fynd ur skolans arkiv. En vänbok från 1948, helt och hållet präntad och illustrerad för hand. Omslaget på årets Årsbok visar det första uppslaget ur boken, med följande text:

»Gamle vän Gidde!

Min bok vill i all sin anspråklöshet vara dig till glädje. Liksom det varit mig en ogrumlad glädje att få göra den åt dig.

Jag ville att den skulle bli vacker och rolig. Och dock är jag levande medveten om dess många brister. Somligt har blivit bra, t. o. m. bättre än jag hade vågat tro. Men alltför mycket visar klyftan mellan vilja och kunna.

Du måste alltså döma den efter vad den vill, även där den inte fyller ens mitt mått. Konstnärlig är den sällan, varför det högst eventuella värdet får sökas i boken som arbetsprestation.

Är det förmätet om jag härifrån undantager musiken? Särskilt då den dig tillägnade "En folksägen", som jag är högmödig nog att hålla på.

Och när du så på nästa sida börjar läsningen av Bondepraktikans ord om människor födda under Skorpionens stjärnbild, så får du minnas att det är Bondepraktikan som talar och inte jag. Jag har bara ordagrant citerat.

Alltså, käre Gidde! Håll till godo på din 50-årsdag!

Din tillgivne vän
Yngve
Upsala den 23 okt. 1948«

Omslagsfoto: Claes Westlin

Innehåll 2014

[4]
Boken till "Gidde". JAN WESTIN tränger in i historien kring en märklig vänbok till en gymnasiekamrats 50-årsdag.

[17]
"Sicken parra". KLAS BORSSÉN inviger oss i Kals och Åssbåns ädla idiom och låter oss testa våra kunskaper i ädelgöteborgska. Artiklen är också ett ode till Sven Schånberg, Kal, som stiftade Kals Åden, var elev vid skolan och fick sitt första jobb hos årsboksredaktörens farfar Ernst, skatteexekutor i Göteborg på 30-talet.

[19]
Från Hvitfeldtska till HD, BO SVENSSON, som sedermera blev ordförande i Högsta domstolen, skildrar sin gymnasie- och universitetstid i ett referat från sitt anförande vid vårmötet.

[26]
Mitt liv som färgblind. PER LUNDBORG, läkare och forskare, konstaterar att han aldrig sett en kvinna rodna, aldrig kunnat uppfatta hela paletten av färger i en regnbåge. Men det har gått bra ändå.

Arne Weise

[33]
Medieprofiler från Hvitfeldtska. Många av medias folkkära gestalter har gått på vår skola. CHRISTER HEDIN porträtterar en hel rad av dem, från Arne Weise och Eric Dyring till Ulf Schenkmanis och Arne Ruth.

[41]
Mina år på Hvitfeldtska. Hur kunde han bli rektor? Det är en av frågorna BOSSE HANSSON, den legendariske sportreportern, ställer sig.

[44]
Sjöbodtomt på Smögen för 2500 kr – anyone? P H BERTHELIUS bjuder oss på ett vindlande porträtt av donatorn och riskkapitalisten Margareta Hvitfeldt. Dessutom får Axel Emanuel Holmberg sina fiskar varma.

[52]
Studentexamen – hur det började. HÅKAN FREDÉN tar fram sin morbrors bok från 1963, "Studentexamen 100 år", och berättar om bakgrunden till denna examens historia. Han lyckas även knyta ihop detta med The Beatles.

[56]
A-student – åter ett aktuellt uttryck. CHRISTER HEDIN, lyckas förklara betygssystemets vindlande historia, men konstaterar också att systemet med relativa betyg är "bra men obegripligt".

[60]
Funktionärer. Styrelsens Verksamhetsberättelse. Protokoll från årsmötet 22 maj 2014. In memoriam.

[64]
Hvitfeldtska inuti: En rundvandring bakom fasaden. SVEN TESCH-HALLSTRÖM ställer frågan: "Hur minns vi skolan inifrån?" och tar oss med på en fotosafari genom skolans snart 100-åriga interiör i nationalromantisk stil. Skolan blev klar 1917, invigdes 1919.

[70]
Varia. ULF G H MALMSTEN ger oss inside om gymnasiet och Hvitfeldtska. Något om hur

redaktionen för Årsboken arbetar. Övrigt från skolan. Bild och text om våra möten. Något om gamla och nya elever som visat framfötterna.

[78]
50-årsjubileum för 1964 års män från AIV. BO ENEROTH är konduktör på denna klassresa, skildrad i text och bild. *Bilden:* en i redaktionen känner sig lättad, 18 april 1964.

[80]
SISTA SIDAN: Redaktionen knyter ihop säcken.

SJÄLVDISTANS

I Linköping invid kyrkan Sankt Hans bodde en man med så stor självdistanst att varhelst han än for på semestersejour kom han fram någon helt annanstans

– ULF HERRSTRÖMER

Redaktionen: Årsboken produceras av Bo Eneroth (redaktör) och Sven Tesch-Hallström (redigering, grafisk form). Vidare medverkar Ulf G H Malmsten (varia), Klas Borssén (humor), Bertil Steen (samband), Claes Trefil (korrektur) och Thomas Svensson (In Memoriam). Foto: Ulf G H Malmsten, Sven Tesch-Hallström m fl.

Tryckning: Printpartners, Göteborg. Originaldesign Elizabeth Lindblom. Typsnitt Adobe Garamond, Futura och Futura Book. Papper: Munken Pure 120 g och 240 g. Tryckt med generösa bidrag från Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen.

Tack: Ett stort tack till alla som bidragit med artiklar, bilder och engagerat arbete. Ett speciellt tack till fotograf Claes Westlin, som med proffsighet och storformatskamera gav extra skärpa åt Giddes bok.

Anders Gideon "Gidde" Saturnius Saemund (1898-1968). De båda var klasskamrater på Latinläroverket, Saemund tog studenten 1917 och Ågren 1918. Boken är en hedersgåva från "Yngve" till "Gidde" på den senares 50-årsdag 1948. Mer detaljer om huvudpersonerna längre fram.

Förmodligen har här Yngre Ågren tecknat av sig själv under arbetet med att sammanfoga byggklossarna till vänboken.

Hur boken tillkom

I en efterskrift *Hur boken kommit till. Några data kring arbetet* beskriver Ågren hur han fick idén till boken och hur han lade upp arbetet med dess innehåll och utformning. Han riktar sig direkt till 50-åringen:

När man börjar en sådan här bok, vet man sannoligen inte vad man ger sig in på ... vissa saker ger sig själv. Men sedan! Idéer, hugskott, minnen, bilder skjuter upp som raketer för ens inbillning. Somt ratas, somt tas med. Plan eller röd tråd får du söka förgäves efter. Det märker du snart. Boken är – för att ta en musikterm – ett capriccio festivo, men med mycket allvar i.

Bokens för oss sentida elever vid Hvitfeldtska intressantaste kapitel är avsnittet om livet på skolan, betitlat *Klasskamrater. Minnesbilder från vår gemensamma skoltid vid Gamla Latinläroverket i Göteborg*. Vidare kapitlet *Kynne. Glimtar från åren 1916-1922* och ett avsnitt med rubriken *Kort historik över ursprunget till Kynnes valspråk*. Däremellan finns insprängt bland annat kortare avsnitt ur Bondepraktikan, ett par dikter av Ågren, varav en tidigare publicerad i Svenska Dagbladet, en del kluriga alfabetsrim, t ex

Foto Claes Westlin

Boken till Gidde

En märklig vänbok till en gymnasiekamrats 50-årsdag

Ur djupet av Kamratföreningens arkiv dök årsboksredaktören en vacker dag i början av hösten upp med en tidigare okänd – eller i varje fall förbisedd – praktfullt inbunden volym med bokstäverna G S på främre pärmen. Förundrade bläddrade redaktionskamraterna bland de på pergament präntade sidorna.

JAN WESTIN

EN DEL HANDLADE OM SKOLAN men det fanns mycket annat material också. Vad var detta för en bok? Vem var den skriven av och vem var den G S som pärmen avsåg och den "Gidde" som boken visade sig riktad till? Och vem var den "vän från ungdomen" som hade undertecknat titelsida och förord med namnet Yngve?

Först något mer om själva boken. Den är

inbunden i ett helt skinnband i grön marokäng med sparsam yttre linjedekor och inre denteller i guld och med de förgyllda bokstäverna G S på bandets framsida. Den skyddas av en skinnskodd klotkassett. Bandet är från Levins bokbinderi, under många år det ledande i Uppsala, väl känt för sin höga kvalitet. Inlagan består av 50 blad av pergamentliknande papper med prydligt präntad text på båda sidor, mestadels med grön eller brun tusch och med insprängda illustrationer, ibland i samma ton som texten, ibland vackert akvarellerade. Fördjupar man sig i innehållet så stiger man ner i gymnasistvärlden för nästan exakt 100 år sedan. Här finns berättelser från det dagliga livet på Gamla Latin och om ungdomens lekar i bergen ovanför Näckrosdammen och på somrarna i norra Bohuslän, uppblandat med mycket annat.

På olika vägar har det gått att få fram uppgifter både om den som skrev boken och den som var dess mottagare. Präntaren av de 100 handskrivna sidorna hette Yngve Ågren (1899-1982), och den som mottog den var

Klasskamrater

Ågren beskriver i detta bokens längsta avsnitt sin skolväg och sitt barndomshem ”två trappor upp i huset Karl Gustafsgatan 63”, vilket var och är uppe vid Kapellplatsen. Han berättar om det gamla träkapellet, om torghandeln på 1910-talet, om Frälsningsarméns visor och om lekar i omgivningarna

Vid 11-12 års ålder var vi pojkar övertygade om att om man sprang runt kapellet sju gånger motsols och sedan kikade in genom nyckelhålet, skulle man få se Fan stå vid altaret. Vi försökte många gånger, egendomligt nog förgäves. Det blev långa diskussioner om anledningen till våra misslyckanden och vi kom överens om, att vi omedvetet måste begå något fel. En av pojkarna, han hette Daniel och var den som inspirerade oss till springandet, påstod absolut att han lyckats många gånger, när han försökt ensam. Men han sprang alltid på natten, sade han.

Uppe i bergen där senare Johannebergsområdet byggdes hade man sina lekar. Man lekte indianer och gömde sig i Trollspisen, Dödens grotta eller i det som kallades Karl XII:s grotta och som påstods rymma mynningen till en underjordisk gång som ledde ända till Skansen Kronan. Här minns Ågren slagsmål med supande busar i bergen och gatuslagsmål mellan busar och ”poliskonstapel Dahlberg”, som alltid gick segrande ur striden.

Om höstkvällarna samlades stadsdelens 15-17 års busfrön på Kapellplatsen och brände av smällare av en sort som vi kallade grodor. Snart kom polisen, vilket var meningen. När konstapeln var på ena sidan av torget, började strax en groda under kraftiga smällar hoppa omkring på den andra. Polisen gick dit med pampiga steg och den myndiga hållning som anstår en ordningens representant. Genast satte en groda igång med sitt smällande och hoppande bakom honom. Och torgets busfrön skrattade, rätt och hjärtligt.

Livet på skolan

När det gäller hans skildring av livet på skolan är texten fylld av anekdoter och hågkomster och egentligen värd att citera i sin helhet, men här följer några smakprov.

Från realskolan har jag bara ett minne. Det är från femte klassen, när Sixten Wallin hade lagt nyspulver i klassboken strax före en engelsk lektion. Vår lärare i engelska hette Enelund, vill jag minnas, var ung, ny och viktig. Det blev ett förskräckligt liv för nyspulvret med förhör inför klassföreståndaren, K.O. Tellander. Han var stor och rätt fet, hade flint och var rödbrusig med hängande valrossmustasch. Stackars Wallin fick på våren inte bara nedsatt sedebetyg utan även orättvist underbetyg i engelska, vari han var duktig. Jag råkade efter betygsutdelningen komma rakt på honom då han i korridoren grätande förebrådde Enelund för det engelska underbetyget.

Mina minnesbilder från gymnasiet är högst rapsodiska. Jag börjar med lektor Lönborg då jag anser honom vara vår mest fint bildade lärare. Under ett par av Lönborgs timmar utspelades ett par episoder som är pinsamma för mig att minnas. Ibland hade han med sig en bok, ur vilken någon i klassen fick läsa högt. En sådan lektion, när Georg Dellborg skötte högläsningen, puffade Hjalte Wiberg, som satt bakom, mig försiktigt i ryggen och stack till mig ett klipp ur en skämttidning. Bilden föreställde ett järnvägståg som spåret ur och låg i spillror nedanför en brant. Ur en av vagnarna stack en förargad passagerare ut sitt huvud och röt åt lokföraren: Tack vare det här blir jag flera timmar försenad! Teckningen var inte kvickare än texten, men jag måste ha överrumplats i det psykologiska ögon-

blicket. Och jag hade lätt att skratta. En våldsam skrattlust kom över mig. Och jag skrattade. Ljudlöst men intensivt, pionröd och med svetten pärlande i pannan. Jag kröp så gott jag kunde ner bakom den som satt framför mig och hoppades att Lönborg inte skulle se mig i min olycka. Men så hörde jag Lönborgs röst, lugn och kultiverad som alltid: Önskar Ågren att vi avbryter lektionen till dess Ågren skrattat färdigt eller föredrar Ågren att lämna klassrummet?

Det andra pinsamma minnet är följande. Jag höll på den tiden på med att teckna alla kamraternas silhuetter, vilka sedan trycktes i Lennart Brüggens bok om oss alla In memoriam. Mitt arbete tog mig helt och utfördes under lektionerna. Klassen var verkligen intresserad och den som stod i tur att bli porträtterad vände tåligt och snällt profilen åt mig, till dess jag gav tecken att han var klar. Jag varken såg lektor Lönborg eller hörde vad han talade om. Lönborg föreläste om den heliga alliansen och hade – efter vad kamraterna senare berättade – just sagt: För att stärka kungamakten inför folken, präglade man tesen, att denna makt var direkt given av ... Här avbröt han sig, han hade fått syn på mig och mitt arbete och fortsatte: Ja, kanske vi kan få veta det av Ågren? När jag hörde mitt namn, vaknade jag alldeles omtumlad utan en aning om vad som var på tal. Alla klasskamraterna visste emellertid varför jag blivit överrumplad och viskningarna susade från alla håll: Gud! Gud! Gud! Det borde ha hörts över hela klassrummet, alltså även av Lönborg. Jag ensam hörde inte eller kunde inte få in det enda ordet i begripligt sammanhang. Jag måste emellertid svara, trodde jag missuppfattat viskningarna och klämde till med: Goethe!

Den av lärarna som Ågren beundrade mest, var sedermera professorn Sven Lönborg, som undervisade i historia och geografi.

Varpå Lönborg, sedan klassens skratt lagt sig, utan ett ord fortsatte föreläsningen.

Lönborg utlade under en annan lektion den modernt vetenskapliga skapelseteorien. Han började med en fråga till Sven Schöldéen: Nå, hur kom nu jorden till? Schöldéen, liten, snararg och skelögd – han brukade följande använda de specifikt göteborgska svordomarna ”joggen” och ”jogla” – kände sin Bibel i fara och svarade: Så klart att Gud skapade den! Varpå Lönborg lugnt svarade: Naturligtvis, men på vad sätt? Och så följde den vetenskapliga utläggningen.

En historiektion har ett särskilt skimmer över sig. Då började Lönborg med orden: När jag första gången stod på Akropolis i Aten ... Mera minns jag inte. Men jag minns att de orden kom mitt hjärta att bulsa av soliga skönhets-syners glädje. Jag kände en stingande avund och tänkte: Herregud, han har varit där flera gånger!

Ett par typer för sig var Plutt och Kalle Kött. Plutt, lektor Norström, var en renodlad koleriker men med ett gott hjärta. Och undervisa kunde han. Kalle Kött, lektor Friedlander, var trots sitt feta, slätrakade ansikte och sitt glesa hår jultomten direkt. Som vi tjöt och vrålande under hans lektioner, när han sagt något som han ville vi skulle ha roligt åt. Och hur han innerst gladdes åt vårt vildsinta jubel, även om respekten då och då krävde att han gjorde några lama försök att dämpa oss. – Man visste alltid när en angränsande klass hade kristendom för Friedlander. Tjuten mer än blott hördes genom Gamla Latins

solida väggar. Och en gång när vår klass gjort sitt bästa att spränga lungorna i vettlösa vrål, slets klassrumsdörren upp av den hetlevrade matematiklektor Hedelius, som röd av ilska röt: Vad är det här för oväsen? Kan du inte hålla ordning på klassen? Varpå Friedlander något irriterad men värdig genmälte: Käre Hedelius! Gå du in och håll ordning på din klass. Jag sköter min.

Naturligtvis minns jag Malte Holmberg, vår matematiklärare, han var egentligen hjärtans god även om han, när klassen genom "Tjegis" Nordquist en Maltedag överräckte en bukett socialiströda nejlikor med två meter långa ilska röda sidenband, förargat vägrade ta emot buketten. Malte var ju socialdemokrat, därav idén med blomstervalet.

Elgquist, vår svensklärare, har jag speciell anledning att minnas. På en skolskrivning i svenska fastnade jag för ämnet "Däggdjursfotens omändring för olika ändamål". Det var ett biologiskt ämne, givet av lektor Winge, och avsett att behandla olika fottyper. Men jag fick andra idéer och skrev ett kåseri som jag kallade: Däggdjursfotens användning för olika ändamål. Och tillfogade som underrubrik: "Svärmeri i mån-sken." Inledningsvis kåserade jag över samtliga de ämnen som vi fått på skrivningen och gav vart och ett några ord. Om "Fosforisterna" skrev jag att de liksom fosfor var lysande men bara i mörker. "Franska revolutionens efterverkningar i Europa" ville jag inte lägga mig i, skrev jag, eftersom jag aldrig hade tyckt om bråk. Småningom övergick jag till däggdjursfoten, sedan jag nämnt att fot förekom både som längd- och versmått. Jag påpekade tjuvens nödställdhet utan kofot, gick in på fisket vid Lofoten, anmärkte att människans fot var rätt bra att gå med, nödvändig att spela fotboll med och utsökt att driva fotkurtis med – och mycket annat som jag glömt. Uppsatsen lämnades in. Och i samma ögonblick tyckte jag den var enbart dum! Och jag som tyckt den var så kvick medan jag skrev. Första påminnelsen om min dödlighet fick jag dagen efter under Winges biologilektion. Han sade ingenting, men hans blick var innehållsrik. Jag bävade för den dag vi skulle få tillbaka skrivningarna, men passade på Elgquist, bad om ursäkt för mitt tilltag, lovade bot och bättring och bad honom att inte läsa upp min uppsats inför kamraterna. Han lovade detta och höll ord. Men han kunde inte

neka sig nöjet att inför klassen med en sned blick åt mig säga (med sitt halsfel och på sitt särskilt synkoperade sätt att tala): Klassen .. har egentligen bara .. en humorist och det .. är Ågren .. men han är skäligen .. misslyckad. Hur som helst, han hade rätt och jag tyckte bra om honom.

I ett längre stycke berättar Ågren om hur han orättmätigt blev beskylld för att ha ritat teckningar i marginalen till en av skolan nyinköpt bok och de förvecklingar detta förde med sig.

Det blev räfst och rättarting. Den skyldige skulle exemplariskt bestraffas. Jag förhöordes och nekade. Tjodd hade gått till vår teckningslärare "Jeppé" och han hade sagt att jag måste ha gjort teckningen. "Jag vet ingen utom Ågren som kan teckna en så bra gubbe." Rektor Mellén övertygades om min skuld och vi fyra som hade högst betyg i teckning kallades ner till rektorsförhör. Alla nekade till att ha gjort teckningen. Jag var ensam kvar. Rektor Mellén röt: Ja, när du nu själv hört vad dina kamrater sagt, så är du så god och erkänner. Jag nekade. Han flög upp, röt, skällde, var grov och när han inte fick min bekännelse skrek han: Så mycket du vet, jag skall bevisa att det är du som gjort teckningen!

Tio-tolv förfärliga dagar efter bråkets början blev vi fyra, som varit hos rektor, åter nedkallade. Jag kände att ett under skett och nu skulle jag få upprättelse efter all förödmjukelsen. Mellén satt vid sitt bord, röd som en kräfta i synen, såg inte upp på oss och sade bara, karskt och strävt: Det har visat sig att det inte var någon av er som ritat den där gubben. Ja, det var bara det jag ville säga. Marsch! – Det var hela upprättelsen.

Men min oskuld bevisades av en annan händelse. Rektor Mellén undervisade i grekiska för ring III A och satte under en lektion till sitt allra bästa humör, berättade historier och vitsar, ritade på tavlan. Han hänade sina egna teckningar och sa: Jag har några goda militärhistorier, om någon ritat en officer ska jag berätta dem. En yngling som hette Winqvist gick fram till tavlan och ritade en tvillingbror till teckningen i den nyinköpta boken. På ett ögonblick var rektorns spelade kamratlighet bortblåst, med ett rytande gick han på Winqvist som förfärad tillstod att han gjort teckningen. – Men varför i Herrans namn har du

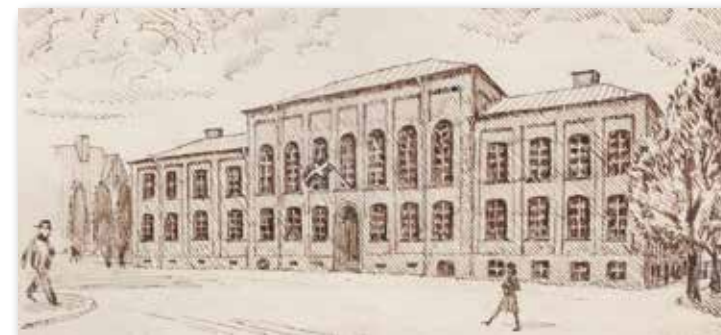
inte erkänt det tidigare? Winqvist kunde till sin räddning svara: Jag har varit sjuk och hemma i nio dagar, kom tillbaka först i dag.

Så till min hämnd. Till rektor Melléns 50-årsdag hade jag gjort en silhuett av honom och låtit rama in den och lämnade

upp den – tillsammans med en lapp där det stod "Vördsamt Ritmästaren", det smeknamn som Mellén en gång tidigare givit mig – till rektorns bostad vid Högskolan. Några dagar senare gick han förbi vårt klassrum. Plötsligt stod han i dörren och ropade: Är Ritmästaren här? Jag gick ut. Han väntade mig vid ett av korridorrens fönster åt skolgården. När jag kom fram tog han mig i båda axlarna, såg mig i ögonen och sa med en röst som han förgäves sökte göra stadig: Jag har varit orättvis mot dig ... kan du förlåta mig ... kan vi inte vara vänner? Så grep han min hand, kramade den så det skrek i den och rusade sin väg. Den handtryckningen var en av de ljuvligaste smekningar jag fått.

Ett annat minne dyker upp. Lennart Brügge hade före en latinskrivning på bönsalen bett att få min översättning när jag var klar. Vakthavande lärare satt på podiet i motsatt ända mot orgeln. Där stod vidare ett bord med klassboken och latinstilens koncept. Vår plan var att jag, när jag var färdig, skulle gå fram, låtsas studera originalen och smyga in min översättningskladd i klassboken, där sedan Brügge skulle hämta den. Jag utförde min del av överenskommelsen. Malte Holmberg satt vakt, minns att han läste en bok med titeln "Gulaschbaronerna". Efter en stund kom Brügge fram, låtsades studera stilen och trevade i klassboken men fann inget. Han återvände till sitt bord och gav mig besvikna blickar. Med gester förmäddade jag honom försöka en gång till. Han gick fram efter ett par minuter, letade länge och förtvivlat och fann till slut min kladd. – Jag kunde lämna in min stil och gå hem.

Jag kunde berätta en mängd små episoder om olika kamrater men vill stanna vid hägkomsten av Arthur Andreasson, som senare tog efternam-

net Stenung. Han hade redan som gymnasist något av gammal överläggare över sig, förde sig farbroderligt och nedlåtande och tyckte om att inta poser a la Grubblaren, talande om "mitt andra jag" och "människan vid skiljevägen". Jag måste ackompanjera honom när han med en röst, spänd mellan naveln och tjocktarmen, sjöng

Jag vandrar som i drömmar hän,
till Paradiset styr jag nu.
Där väntar mig en ängel vän,
den ängeln, älskade, är du.

Han kunde fått en brunstig tjur avundsjuk. Ibland kom han till mig och råmade förtroligt: Unge broder! Min själ är tung som Sauls. Bliv min David och spela lisa åt min kvalda ande. Jag spelade för honom på bönsalens flygel. I det diametralt motsatta hörnet försjönk Andreasson i de mest invecklade och bisarra ställningar. Jag

KYNNNE

GLIMTAR FRÅN ÅREN
1916 - 1922

Örst hade jag tänkt låta det här kapitlet bli ett utkast till Kynnes historia. Men jag vågade mig inte på det. Dels tyckte jag att ett sådant tilltag av mig vore alltför pretentiöst, dels måste jag i så fall ha tillgång till Kynnes handlingar.

Vilket som helst av dessa motstånd var ensamt nog starkt att få mig att avstå. Josef skulle fö. aldrig ha sånt mig handlingarna, vilka han tycks betrakta som sin egendom.

Under åren har jag många gånger djupt retat mig över att Kynnes handlingar legat begravda hos Josef i Göteborg, medan av oss tre övriga du och Olle finns i Stockholm och jag i Uppsala. Jag har ofta haft uppdrag till och även skrivit eller tecknat en del saker i Kynnes anda.

Nu, när denna din bok i och med

detta kapitel fullbordas (det är det sista som skrivs i den!) är jag glad att åtminstone inte jag har haft handlingarna i min värd. Ty åtskilligt av vad som nu ingår i denna din bok hade kanske i så fall vassferinnan införlivats med handlingarna.

Hade jag så velat göra en bok åt dig, hade denna till stor del blivit ett extrakt ur Kynnes handlingar i stället för som nu ett fristående verk.

Kanske hade jag ändå inte nedlagt samma arbete på saker som blott skolat foyas till handlingarna. Beträffande dessa har jag f.ö. det förslaget att göra, att de härnäst efter handhåvas ett år i taget av oss var. Det vore det rättvisaste.

Men här sitter jag och pratar, av illvilliga makter förledt att sväva långt från ämnet. Alltid skall illvilliga makter stå på lur och förstöra ens bästa avsikter. Jag säger med Balzac: mätte fan ye dem ett lavemang med sin röda gaffel!

Alltså, kursen rakt sydväst med alla segel tillsatta.

Sommaren 1916 firades på Säm Sighilds och Lamberts bröllop. Jag var helt naturligt inte bjuden på brölloppet. Sighild hade jag kanske träffat någon enstaka gång i ert hem. Men Lambert kände jag inte alls.

Olle Forsén som kände Sighild sedan åtskilliga år, var bjuden liksom självsfudet din och familjens vän sedan ännu längre tillbaka. Josef Martinus, född Johansson. Jag har i min åge och har just sett på ett kort från brölloppet: hela brudföljet uppställt i Säms trädgård. Sighild som medvetet ljuv brud och Lambert som lika medvetet sträng brudgum i speken för laget.

Efter brölloppet gjorde du, Olle och Josef en fotvandring upp efter Kynneälven. Josef var då 19 år, Olle 18 och du 17. Jag har inte lust för avundsjuka men nog skulle jag velat vara med på den vandringen.

Pappa och mamma ha de den sommaren hyrt sommarstuga vid Stannum, en station vid den smalspåriga västgötalanan. Den sommaren var för mig lång och trist. Ser du, Giede, ärennar mast innan jag lärde känna dig och Olle, hade jag kant mig en-

Säm 1916.

skulle alltid spela ”Vägsqualp”, en salongsvals av Söderström. Han var verkligen rörd när han tackade mig: Unge David, ta Sauls tack. Med lätta händer låter du himmelsk balsam strömma över mig och hugsvala mig!

Sommaräventyr i norra Bohuslän

I berättelsen om *Kynne* tar oss Ågren med till området kring Kynne älv i norra Bohuslän, där Gideon Saemunds familj hade sitt sommarviste. Vi får höra hur tre tonåringar ger sig ut på vandring utefter Kynne älv och hur de - upprymda av sommar, sol och en frisk natur och den oändliga frihetskänsla man kan uppleva i de åren – inser att de måste bilda ett hemligt sällskap för att föreviga sina upplevelser och sin sammanhållning. Det blir en orden som får namnet just *Kynne*. Det går med ledning av andra texter att klura ut att ”Giddes” två kamrater var Olof ”Olle (eller ibland Vike)” Forsén (långt senare välkänd radioröst med bygdereportage som specialitet) och Josef ”Joppe” Martinius (småningom väletablerad fiskgrossist i Göteborg). De tilldelade sig själva titlarna Ordensskald, Ordensorator och Ordensmusicus. Och för att manifesteras sin egen märkvärdighet försåg de också den nybildade Orden med valspråket *Eget beröm luktar gott*.

Sedan kamraterna efter sommaren återförenats med författaren Yngve tas även denne upp i sällskapet och får titeln Ordensornator. Som inträdesprov författar han en dikt till *Kynnes* ära: ”Kynne, dig ägnas min sång/du stoltaste orden bland ordnar/icke din like det finns, om ej i en annan värld/Med dina snillen de tre/med Gidde, Joppe och Vike/du skall bli världens ljus och stråla för evigt i glans”.

Vi var unga pojkar, livet var något som man i överdådig lek formade efter behag. Tistel och törne, visst fanns de, men för oss mest som underbetyg eller dumma lärare. Dessutom var de effektfulla som vignetter till pessimistiska skalders dikter. Man gick en solig stig som hade en märkvärdig dragning åt bergstoppar, varifrån man med en känsla av andakt och ett stänk av

överlägsenhet kunde se ned på världen och människor. Ormar var ännu blott en sorts kräldjur i zoologin. Dy och gungfly fanns ännu bara långt vid sidan av vägen.

Läst så här i efterhand är det ganska puerilt men säkert för många av oss igenkännbart. Nog var det väl så att också vi bildade hemliga sällskap och instiftade ordnar med mystiska ritualer? Efter berättelsen om *Kynne* följer en parodisk utredning om ”ursprunget till *Kynnes* valspråk”. Det är förmodligen skrivet några år innan boken sammanställdes, men följer väl liknande i samtida spexsammanhang skrivna och framförda pastischer på vetenskaplighet. Det visar sig att valspråket går att spåra i texter på assyriska, sanskrit, kinesista, latin och till och med på en hieroglyfristning i Cheops-pyramidens ”stora galleri”. Läsvärt och fyndigt hopkommet.

De musikaliska bidragen

Totalt innehåller ”Boken till Gidde” ett 20-tal sidor med notskrift. Det viktigaste arbetet är *En folksägen. Fantasi över tre svenska folkmelodier för violin, cello och piano*, men det finns också ett *Motiv ur ”Rättfångaren”*. *Komposition för engelskt horn och stråkorkester* och en *Sång till högmödet, Hälsning* och *Visa för Joakim*, alla till text av Harry Blomberg, en numera mestadels bortglömd skald och romanförfattare, verksam från 1920-talet och ett par decennier framåt. Pianotrion hade Ågren fått publicerad redan tidigare och han fick senare en del verk, bl a en körmusik antagen av Sveriges Radio. Lars Olsson, som är mer musikaliskt kunnig än jag, har gått igenom dessa arbeten och menar att klangspråket för sin tid är ganska avancerat, ledande tankarna till Rosenberg och Atterberg. Pianostämman i *Fantasi* är krävande och violin- och cellostämmorna utnyttjar instrumentens alla möjligheter. Planerna är att något av Ågrens verk skall framföras vid en kommande träff med Kamratföreningen i Göteborg.

Nå men vem var då Ågren och vem var Saemund?

Ja så mycket vet vi att de var klasskamrater under större delen av tiden på Latinläroverket. Gideon Saemund – som någon gång under gymnasieåren ändrade sitt namn från Svensson till Saemund – tog studenten 1917 och så skulle väl Ågren också ha gjort, men om det var att han inte klarade studentskrivningarna eller av andra skäl, han fick i alla fall gå om sista ringen och tog studenten först 1918. Under ledandet efter herrarnas antecedentia gjordes ett oväntat fynd, den lilla skriften *”In memoriam”. Karaktärsteckningar från skolan (1917)*. Den som utgivit boken och stått för texterna är en tidigare klasskamrat, Lennart Brügge, som av allt att döma steg av gymnasiet redan efter något år. Och till alla klasskamraterna har Yngve Ågren tecknat silhuetter, till yttermera visso även av sig själv.

Här kan man läsa att Ågren är den mest ”tongivande” i klassen, han beröms för både

sitt pianospel, för sin sångröst, ”hans tenor borde bestämt bli av stort värde för Kungl. Operan”, och för att han ”sköter penseln lika flott som ritstiftet”. Han fortsätter ”Bland minnena inne från gamla Latin skall jag senast förglömma dessa sköna musikstunder uppe på stora salen, då jag i ostörd ro fick lyssna till och njuta av Yngve Ågrens utomordentliga skicklighet vid flygeln”.

Gideon Svensson beskrivs som den sammanhållande i en kvartett skolkamrater, ”och

vår sammanslutning räknar endast fina medlemmar, med intresse för natur, litteratur och musiken. Allt som oftast ha vi våra små konventiklar på Vita bandet i Slottsskogen, och då brukar harmonien vara fullständig.” Och vidare ”om somrarna ligger han uppe på sin pappas fina Bullar-gård och läser runor tillsammans med Fredrik Nycander samt hjälper högst den samme att skriva skärgårdsböcker. Avundsvärde!” Nycander är alltså den åtminstone för sin tid och i sitt landskap vittfrejdade ”bohuskalden”, också han idag mestadels bortglömd.

Ågrens silhuetter är skickligt gjorda och det finns skäl att förmoda att de fångar de avporträtterades utseende och lite av deras personlighet. Så här 100 år efteråt kan man nästan se dem sitta där i sina bänkar, prydligt välkammade, lystrande till lärarens ord men ändå med ett eller annat busstreck i tankarna.

Ett år senare kom märkligt nog ytterligare en liten skrift till stånd från detta kamratgäng, nu avporträtterande en parallellklass till Ågren-

Saemund. Det är Josef Sjöholms *När länkarna brista ... Ring III A 1916-17 presenterad på vers (1918)*. Den är av mindre intresse i detta sammanhang, men Sjöholm, som också lämnade skolan i förtid, är intressant genom att han senare författade ett par romaner med motiv från skolan, *Slaggas gäng (1930)* och uppföljaren *Med silverrand och lyra. Slaggas äventyr vid Latinläroverket (1934)*.

Man får ett intryck – när man läser Ågrens skrifter och Brügges skrift – att Gideon

”Gidde” nog var den man samlades kring i gänget, i varje fall såg Ågren upp till honom. Han antyder här och var i boken att Gideon bodde ”finare” vid Övre Husargatan, medan Ågrens familj hade en ganska liten lägenhet uppe i kanten av Landala. Saemunds hade också en fin gård i Bohuslän att vistas i sommartid, medan Ågren fick vara hos släktingar uppe i Västergötland. Men hans tydliga redan tidigt remarkabla musikaliska förmågor gjorde honom ändå attraktiv och eftersökt bland kamraterna.

Ågrens vidare öden

Efter studentexamen gick Ågren några år på Valands konstskola, möjligen också på Slöjdföreningen. Men 1922 sökte han till Musikaliska akademins kompositionsklass och blev den ende antagne bland 18 sökande, något som han själv betraktade som ett av sitt livs största framgångar. Han följde undervisningen i två år men tog aldrig någon examen. I en tidningsintervju 1955 berättar han att ”vidriga omständigheter” tvingade honom att sluta. På ett annat ställe skriver han om åren på Akademien ”Sedan blev det bara svält, svält och åter svält. Jag orkade inte släpa mig till lektionerna. Låg på mitt Kungsholmsrum och hade hungerhallucinationer”. Han lyckades dock försörja sig med hjälp av pianospel på biografier tills ljudfilmen kom, och sedan med restaurangmusik, kåserier i Dagens Nyheter och annat.

Det hela vände när han flyttade till Uppsala 1943 och fick tjänst som pianolärare vid förskoleseminariet därstädes. Han gifte sig, men fick aldrig några barn. Han började skriva musikrecensioner i tidningen Upsala, där han också fick publicerat fågelkåserier. Han tog upp både komponerandet och måleriet igen, publicerade några pianostycken och ställde ut sin konst vid flera tillfällen. En tid var han starkt inriktad på tecknandet av exlibris. Han utförde också detaljrika botaniska planscher för olika vetenskapliga verk.

När kreativiteten rann till verkade han ock-

Yngve Åberg. Den enda bild vi lyckats finna av vänbokens upphovsman

så i skepnad av Grönköpings store skald Alfrid V:stl-nd. Han författade både pekoralistiska versstycken och en kantat till Grönköpings 2700-årsjubileum, men mest ihågkommen är han kanske för några av sina översättningar till det speciella grönköpingska världsspråket transpiranto. Se här ett exempel *Canzone post la skoerde-brådska*, fritt efter Erik Axel Karlfeldts *Sång efter skördeandan*

*Hinc jazzas Fridolin!
Il est pirum per vin-zaccarin
per la OP di roggen, per finkelparfym.
per la hot della swingviolin.
Ecco, come in kratta la slaep dell syrtut
il spatser tuttas fillas on ballo caput
bis lass lokan comme floras ganz vissen in
phym schack et matt in parti et minut.*

Foto Claes Westlin

I en minnesruna kan man läsa: ”Yngve Ågren var en synnerligen beläst man och ägnade sig åt ingående studier av antikens historier och forntida litteratur. Han var en utomordentlig berättare och bevarade livet igenom en öppenhet för nya impulser och ett engagemang som vi minns med stor glädje.”

Och vad blev det av ”Gidde”?

Jo, också om honom har det varit möjligt leta fram en hel del uppgifter i arkiv och tidningslägg. Hans far var handlanden James Svensson som i början av 1900-talet förvärvade

Säms herrgård, strax väster om Tanum i norra Bohuslän ”för att bereda sin familj en lantlig fritidsbostad samt sig själv ett rymligt sommarhem”. Någon gång när Gideon gick i gymnasiet tog sig familjen det nya efternamnet Saemund. Rimligen har namnet tillkommit mot bakgrund av gårdens namn och pappans stora intresse för den bohuslänska forntiden och inte minst av de gravfynd som gjorts på de egna ägora. Gideon Saemund berättar i en artikel, publicerad i samband med att den bohuslänska fornminnesföreningen *Vikarvet* firade sitt 50-årsminne om hur föreningen bildades, i princip vid handlanden Svenssons köksbord. Med fanns där både Sune Lindqvist, senare professor i arkeologi i Uppsala, och

Här är den unge Gideon Svensson iklädd skolmössan, tillsammans med från vänster Sune Lindqvist (sedermåra professor i arkeologi i Uppsala), Torsten (Gideons lillebror), James Svensson (Gideons far), James Andersson och Bohusläns ”store” diktare” Fredrik Nycander. I bakgrunden ”torpare Krokström och trädgårdsmästaren Johansson på Säm”. Bilden är tagen i samband med utgrävningar på Säm sommaren 1915.

den tidigare nämnde Fredrik Nycander. Gideon fick möjlighet att delta i grävningsarbetet sommaren 1915, något som han genom livet bar med sig som ett starkt minne.

Efter studentexamen ägnade Gideon nästan 15 år åt sin utbildning, varvat med andra aktiviteter. Han avlade agronomexamen vid Ultuna 1923 och efter det en jur. kand. i Uppsala 1932. Han gjorde studieresor i England, arbetade inom sjömansvården, gjorde tingsmeritering vid Askims häradsrätt och ägnade sig dessemellan åt ett engagerat deltagande i Uppsalas kärlliv och ordensällskap. Han redigerade senare en bok om studentlivet vid Ultuna, där han kombinerar historiska aspekter

med minnen från ”en som var med”. I ett minnesord skrevs det: ”Detta mångsyssleri var inte bortkastat. Han tillägnade sig ett sällsynt brett register, hade en ovanligt stor intressesfär, han var allmänbildad inte minst i humaniora och hade en mognad av särpräglat slag.”

Först vid 37 års ålder blev han fast förankrad i den organisation – Skogs- och lantarbetsgivareföreningen – där hans mannagärning utfördes och där han utövade ett 16-årigt chefskap. Han var ledamot av statliga nämnder och var aktiv också som skribent i frågor rörande omdaning av det svenska jordbruket. Han ägnade mycket kraft åt att styra utvecklingen från den enskilde jordbrukaren i byalagets hägn till nya arbetsformer med fastställda arbetstider och ordnade löneförhållanden och allt detta i en tid av landsbygdens avfolkning och inflyttning till städerna.

När man letar i arkiven hittar man ibland oväntade saker. Så visar det sig t ex att man i Sveriges Radios arkiv har bevarat, och för ett par år sedan återutsänt under ”SR Minnen”, ett program från våren 1939, där fru Karin Saemund berättar om de intensiva förberedelserna för att flytta ut till ”det älskade sommarhuset på västkusten”. I bakgrunden finns den dåvarande notarien Gideon, han tar det lugnt, betraktar övningarna från sidan och grymtar lite stillsamt om hur stökigt det blir när möbler blir övertäckta, mattor hoprullade och mal bekämpade och hur viktigt det är att alla beståndsdelarna i sommarmatsedeln kommer med. Programmet finns kvar och den intresserade kan avlyssna det via Sveriges Radios hemsida.

Gideon gick bort redan vid 70 års ålder 1969. Så vitt man kan förstå levde han ett fullt och aktivt liv. I minnesrunorna talas det om hans ”hans berättarkonst, glada infall och allmänna vänskaplighet”.

Alla har en berättelse

Efter att under några veckor ha dykt i de Ågren-Saemundska vattnen och tagit del av

de fragment av de gamla gymnasisternas skol- och vuxenliv, som är bevarade, kan man än en gång konstatera: ja visst är det så, alla bär på en berättelse! De båda skolkamraternas berättelser skiljer sig i många avseenden åt, den ena var nog en mera bohemisk natur, den andra en ”samhällets stöttepelare” med många officiella uppdrag, men de hade också humorn, sällskapligheten och beläsenheten gemensamt. Och så är det ju i livet – våra cirklar nuddar varandra och överlappar bara ibland. Och i det här fallet tycker jag det finns intressanta överlappningar mellan två spännande livsöden.

Jan Westin, student 1954 på latinlinjen, har genom åren kommit att bli en av årsbokens flitigaste och mest uppskattade författare.

REFERENSER

Bremberg, Seth (red.): *Transpirationer och annan vers från Grönköping*. Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1958.

Brügge, Lennart: *”In Memoriam”*. Karaktärsteckningar från skolan. Med särskilt för detta arbete utförda siluetter av Yngve Ågren. Göteborg, 1917.

Minnesrunor i Dagens Nyheter över Gideon Saemund (1968-04-14) och Yngve Ågren (1982-09-01).

Prisbelönad gängtrall var av Grönköpingsbo. – Dagens Nyheter 1953-05-13.

Saemund, Gideon: *Hur Vikarvet kom till*. Några personliga hågkomster från ungdomsåren. – Vikarvet årsbok nr 24 (1964-1967), sid. 27-30.

Saemund, G. och Lagerstedt, T.: *Traditionens anda talar ...* En bok om Ultuna och ultunesarna. Lantbruksförbundet, Stockholm, 1945.

Sjöholm, Josef: *När länkarna brista ...* Ring III A 1916-17 presenterad på vers. Med förord av Lennart Brügge. Med vignetter av författaren. Göteborg, 1918.

Testa dina kunskaper i Kals och Åssbons ädla idiom

Hänger Du med i nedanstående läsövning? Då är du antingen tredje generationen göteborgare/ur-göteborgare - eller väl inläst på Kals Odbok, som här ges ut i miniformat till glädje för alla som önskar förbättra sina insikter i ädelgöteborgska.

KLAS BORSSÉN

- *Sicken parra Ada! Decka upp i backen 9:an kommer dånande ner från Stigbergstorget!*
- *Oj, Kal, vad är det för exter spårvagnsföraren har för sig? Kal, kommer du ihåg att Åssbons morsa berättade för flera år sedan om en spårvagnsolycka som hände här i backen?*
- *Vesst minns jag det Ada!*

Kal och hans prima primadonna Ada är på lördagspromenad och är nästan framme vid Masthuggstorget när de blir änna antererade över spårvagnens framfart nerför Stigbergsliden.

- *Nu får vi allt gå och fika i Slotsskogen Kal, du vet mina franska nerver...*
- *Ja vesst Ada lilla .*
- *Men harrenadå, utbrister Kal plötsligt, där har vi ju vår ungdoms Vauxhall!*
- *Minns du att vi var där och dansa Kal?*
- *Ja, vesst minns jag det Ada. Speciellt kommer jag ihåg den gången när jag hade tagit mod till mig och skulle bjuda upp dig första gången. Tror du inte att Åssbon knödde sig före! Det tycker jag än idag var snullet!*
- *Det är änna fler som är på väg till Slotsskogen nu, säger Kal. Ser du, Ålan har allt en ny rigg, och lelle-Ålan, den lelle vasen, har nya popper på sig. De ska nog trixa lite med boll när de kommer fram. Men var är Beda? Jo, men där kommer hon rännande efter dem.*

Men Ålan kunde väl väntat på henne, men han är ju lite tetig förstås.

Ada tänker, att det är nog den nya klänningen som har vållat Beda lite besvär. Prislapparna sitter ju så fast nu för tiden. Billig var den säkert inte. Men Ålan har ju fått ett nytt jobb i Ellysepalatset. Det sägs att det är lågt i taket där, trots att det är nybyggt. Änna konst! När paret närmar sig Slotsskogen hörs musik från Dufvas Backe. Ada drömmer sig bort till sommarens danser på Brännö brygga.

- *Tänk va Kal förde gött. Ja han änna seglade ut på dansgolvet precis som om tyngdlagen inte fanns.*

Det blev några härliga danser innan det var dags för hemgång till Majorna.

- *Men där kommer det ju en Öisare, säger plötsligt Kal. Ada rättar honom och säger att det är Ebbe Hagard, prosten i Haga.*

Ada har läst på, och berättar för Kal att Ebbe medverkat i studentspex under sin studietid.

- *Han spelade dig, Kal. Recensenten skrev efter spexet ”skrämmande naturtroget”!*
- *Ebbe växte upp i Stiftelsens hus i Kungsladugård, så han har nog bellat på mig innan han vågade ta den rollen, konstaterar Kal lugnt.*
- *Skall vi ta spårvagnen hem nu Kal? Jag börjar bli änna trött och känner mig lite vesen, säger Ada.*

- *Vesst skulle vi kunna göra det, säger Kal, men så här dags är det knökat på vagnen och alltid är det någon som försöker knö och bröta sig fram. Förresten tror jag inte att de nya italienska spåravnarna tål det så då får vi i alla fall gå.*

Ada ser ändå bekymrad ut.

- *Vad tänker du nu på? undrar Kal.*
- *Jo, lelle-Kal skall börja i Karl Johansskolan till hösten och det är så många fina od som han måste lära sig.*
- *Men snälla Ada, du vet la att vi har en Odbok hemma! Kals Odbok !!*

Ada drömmer om att sonen sedan skall bli en rösiska - ja till och med en gräsiska så småningom. Vetskapen om att de har en Odbok hemma lugnar Ada och när Kal kärleksfullt tar henne under armen är Adas lycka fullkomlig.

Kals Odbok

Kals Odbok gavs första gången ut år 1968 på förlaget Tre Böcker. Kals medförfattare och huvudredaktör för Odboken var gode vännen Sven Schånberg, urgöteborgare (född i Jönköping 1910). Han kom till Latinläroverket/Hvitfeldtska via Västra Realskolan i Majorna och tog studenten på Latinläroverket 1931. Han fortsatte därefter till Uppbördsverket, idag Skatteverket, och vidare som informationschef för Göteborgs Museer. Han är framförallt känd som en framstående göteborgskännare och medarbetade i Göteborgs-Posten flera år under signaturen ”tala ve Kal”. Sven Schånberg instiftade tillsammans med GPs tidigare chefredaktör Harry Hjärne Kals Åden år 1969.

Varje år därefter utser Åden årets Kal och Ada. Bland tidigare Kalar kan nämnas Hvitfeldtarna Ebbe Hagard, Tomas von Brömsen, Sture Hegerfors och Björn Clarin. Sven Schånberg blev den 21 oktober 1989 välförtjänt promoverad till hedersdoktor vid Göteborgs Universitet.

Kals Odbok är som alla förstår en utmärkt källa till en djupare förståelse av ovanstående

text. Med vänligt tillstånd av Svens son Per (student på Hvitfeldtska 1966) tar vi hjälp av Odboken till att förklara några od i texten.

Klas Borssén, tredje generationen göteborgare. Har bedrivit språkstudier vid Hvitfeldtska Högre Allmänna Läroverk och Majornas Gymnasium parallellt med högre språkstudier som extra stuve-riarbetare dvs. blixtgubbe i Göteborg Hamm.

Odbok

parra - fart

decka - titta eller spana

döna - dundra

exter - dumma påhitt

änna - nästan, riktigt

antererad - upprörd, jämför franskans altererad

fika - dricka kaffe. Exempel på backslang. Omkastning av stavels

harrenadå / åharrenadå - utropsord som uttrycker förvåning

knökat - fullsatt

knö - knåda, trängas

snullet - försmädligt

rigg - landgångsrigg, finkläder

vasen - pojkvask, stackare

popper - kängor, gärna fotbollsdo

tetig - konstig på något vis

Ellysepalatset - Huvudkontor för Göteborg Energi AB, vid Dämnet i Gårda

Dufvas Backe - dansbana ovanför Björngårdsvillan i Slotsskogen

segla - att vara till sjöss alternativt dansa på ett särskilt sätt

Ebbe - hedersledamot i Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare år 1982

bella - tjuvkika

bröta - knuffas

rösiska - elev vid gamla Västra Realskolan i Majorna

gräsiska - elev vid Latinläroverket dvs. Hvitfeldtska

Från Hvitfeldtska till Högsta domstolen

– studieåren

Är man 74 år och har arbetat hela livet med intressanta uppgifter är det svårt att lämna en redogörelse "från vaggan till graven" utan att spränga gränserna för vad som ryms i i Hvitfeldtskas årsbok. Jag har valt att av mitt anförande på Gamla Hvitfeldtares vårmöte den 23 mars 2014 här återge berättelsen om min skolgång och universitetsutbildning.

BO SVENSSON

De första åren

JAG FÖDDES DEN 10 april 1940 under brinnande världskrig. Dagen innan hade Tyskland ockuperat Danmark och Norge. På Torslanda hade landningsbanorna blockerats för att förhindra en tysk invasion från luften.

Mina föräldrar hade gift sig 1937 och jag var deras första och som det blev enda barn. Vi bodde först i Lunden men flyttade 1942 till Riksbyggens första bostadsrättsförening i Göteborg. Huset låg i Härlanda på en höjd som kallas Strömmensberg.

Min pappa Oscar jobbade som lägre tjäns-teman på ekonomiavdelningen på SKF i Gamlestan, medan mamma Vivian var hemmafru under mina första 10 år för att sedan arbeta deltid med vård av gamla i det som idag kallas hemtjänsten. De hade träffats när mamma arbetade vid ett löpande band på SKF. Ingen av

dem hade högre utbildning än den vanliga folkskolan. Jag kom att bli den förste som tog studenten i vår släkt.

Jag minns naturligtvis inte någonting av mina allra första levnadsår. Tiderna måste ha varit svåra. Pappa var tidvis inkallad och bodde i tält nära gränsen mot Norge. Mat och kläder var ransonerade och det rådde brist på det mesta. Vår lägenhet hade centralvärme och fastigheten eldades med ved. Det låg långa vedstaplar på gatan utanför eldcentralen. Varmvatten fanns bara en dag i veckan. Bensin fanns inte utan bilarna drevs med gas.

Lägenheten var liten, bara två små rum och kök och en mycket liten toalett med handfat. Badrum fanns i källaren. Soporna lämnades i ett soprum i källaren. Jag sov i en utdragssoffa i köket till dess jag började läsa i Lund 1958. Läsorna läste jag vid köksbordet. Trångboddheten komparerades genom att vi under mina sommarlov bodde i en sommarstuga på Näset som pappa hade byggt själv.

Kylskåp fanns inte förrän på 1950-talet då vi också skaffade telefon. Bil köptes först 1958. Television kom ännu mycket senare.

Småskolan

I bostadsrättsföreningen fanns det mycket barn som alla vårdades av sina mammor i det egna hemmet. Lekkamrater fanns det alltså gott om på gatan. Jag hade en lekkamrat som var född 1939 och som skulle börja skolan 1946. Jag ville gärna börja samtidigt och mina föräldrar ansökte om en tidig skolstart. Efter test fick jag börja i Bagargårdsskolan hösten 1946 i samma klass som lekkamraten.

Bagargårdsskolan är en liten enplansbyggnad med ett tiotal klassrum. I klassen fanns både pojkar och flickor. Det fanns ingen barnbespisning, utan jag fick med mig smörgåsar av mammas hembakade vetebrod med marmelad och en slant som räckte till att köpa varm choklad i den närliggande prästgården. Det gick ingen nöd på mig, särskilt som skoldagarna var korta.

Jag älskade skolan. Jag var begåvad men inte

riktigt skolmogen. Mamma hade alltid hjälpt mig med kläderna och jag klarade knappt att klä på mig efter gymnastiklektionerna. En gång när jag hade haft fotgymnastik (jag ansågs vara plattfotad) kom mamma och mötte mig på hemväg och fann att jag hade strumporna i fickorna i stället för på foten. Jag var störande på lektionerna och placerades på första bänkraden omedelbart framför katedern. En gång när jag oavbrutet vänt mig om för att titta på flickan bakom mig, brast lärarinnans tålmod och hon svängde om min bänk så att jag under resten av lektionen fick sitta med ryggen mot katedern. Jag ägnade nästan varje rast åt att brottas med likasinnade. I andra klass fick jag B i ordning, vilket mina föräldrar tog med stort allvar.

Folkskolan

Hösten 1948 började jag och min lekkamrat i Ånässkolan som låg längre från hemmet än Bagargårdsskolan men fortfarande på gångavstånd. Skolan var betydligt större än Bagargårdsskolan. I klassen fanns nu bara pojkar, men det fanns flickklasser på skolan. Första lektionen varje dag inleddes med psalmsång. "Din klara sol" var en av lärarens favoriter.

På Ånässkolan fanns det barnbespisning, "bamba", där alla barn fick lunch. Där fanns också ett bad med en liten bassäng. Innan vi fick gå i bassängen måste vi tvätta oss i små fasta badkar som var ordnade i rad så att vi kunde skrubba varandra på ryggen. Därefter skulle vi passera en tunnel med en kall dusch innan vi äntligen fick simma i bassängen.

Jag hade lätt för att lära och jag läste mycket. Utanför vårt köksfönster fanns en primitiv fotbollsplan där pojkarna spelade boll. En av de äldre pojkarna var lat och orkade ofta inte hämta sina gymnastikskor när det drog ihop sig till match utan skickade mig mot löfte om att jag skulle få en "deckare". Det var små häften med detektivberättelser som gavs ut av bl.a. Alibimagasinet. Jag slukade dessa berättelser. Harald Ask vid Oslopolisen var en av

mina idoler. Jag lånade också mycket böcker på Redbergslids folkbibliotek, först på barnavdelningen men tidigt också på vuxenavdelningen med hjälp av pappas lånekort. Och på lördagarna fick jag pengar till att köpa Rekordmagasinet för att läsa om Ingemar Johansson, Gunnar Gren och de andra göteborgska idrottshjältarna.

Realskolan

Vid denna tid kunde man från folkskolans fjärde eller sjätte klass söka till en fem- respektive fyraårig utbildning som avslutades med realexamen. Våren 1950 sökte jag och min lekkamrat till Östra Realskolan. Det var inte mycket som skilde mellan våra betyg men jag kom in och lekkamraten fick gå kvar i folkskolan.

Östra är en stor skola som på den tiden bara hade pojkar som elever. Man betalade en terminsavgift och man fick betala för böckerna. Det fanns ingen barnbespisning men de mindre bemedlade kunde få kuponger som gav lunch på kaféer runt skolan. Kupongerna hade ett nominellt värde av 1 kr 40 öre, men såldes på en svart marknad för 50 öre av pojkar som hade kuponger över. Mina föräldrar måste ha legat över inkomstgränsen för jag fick inga kuponger av skolan. I stället fick jag med mig pengar till lunch som jag så ofta jag kunde köpte kuponger för.

Skolan var bra i det mesta men det fanns lärare som stack ut. Aga var tillåtet i skolan till 1958 och det förekom pennialism från lärare i förhållande till elever.

Teckningsläraren kallades sålunda "Sjögång" för att han var halt men också för sitt sätt att lugga elever. Han tillät viskande samtal under teckningslektionerna men om samtalet blev högljutt bestraffades det med att eleven fick stå framme vid svarta tavlan med en krita i handen och med viskande röst 500 gånger säga "jag ska lära mig att viska" och hålla räkningen med ett kritstreck för varje viskning.

Östra hade som framgång elever med bra betyg från folkskolan. Men om en elev inte klarade studierna i realskolan utan fick underbe-

tyg i ett läsämne som inte kunde kompenseras med tre överbetyg i andra läsämnen tvingades eleven gå om klassen. Det fanns dock möjligheter att läsa upp ett underkänt ämne under sommaren och efter särskild tentamen flyttas upp i högre klass. Om en elev hade gått om en klass men därefter misslyckades i en högre klass, fick han inte gå om den högre klassen utan kastades ut från skolan.

En lärare i biologi var skicklig pedagog men hemföll ibland åt sadism. I min klass fanns en elev som var kvarsittare och som läraren av allt att döma retade sig på. Biologiklektionerna hölls i en sal som var byggd som en amfiteater och eleven satt vid tillfället längst fram närmast katedern. Under lektionen frågade läraren eleven vilket djur som hade fyra magar. Eleven satt tyst. Då tog läraren fram en vattenflaska som användes för att spraya blommor och sprutade eleven i ansiktet så att vattnet rann nerför kinderna samtidigt som läraren sa "MUUU". Eleven svarade "En ko" varpå läraren maliciöst sa: "Se där, flitsprutan hjälper. Men när vårterminen är slut, kastar vi barlasten överbord och då seglar skutan lättare!!"

Läraren i gymnastik var en gammal militär som ibland medförde en liten rottingkäpp med flisig ände som han snärtade eleverna med. Vid ett tillfälle när en elev burit sig illa åt tog läraren en lodlina och slog eleven över baksidan av låren så att det blev en röd missfärgning. Eleven gick gråtande direkt till rektorn men jag vet inte hur det sedan gick.

Det förekom naturligtvis att äldre elever trakasserade de yngre. På skolan fanns en elev som hade ett avvikande utseende och som mobbades. En dag var det en väldig uppståndelse, för då hade några elever dragit in honom på toaletten, kört ner hans huvud i en toalettstol och spolat. Jag vet inte hur detta slutade men klart är att skolan såg allvarligt på mobbing och jag minns att min klassföreståndare med anledning av denna händelse talade med klassen om att man inte fick trakassera sina skolkamrater.

De flesta lärarna var hyggliga människor och skickliga pedagoger. Jag trivdes bra och fick bokpremium de tre första åren. Det fjärde året fick jag till min mors besvikelse inget premium men betyget var ändå tillräckligt bra för att ge tillträde till gymnasiestudier.

De fria lördagarna kom inte förrän 1965. Under min skoltid var lördagarna schema-lagda men arbetsdagen var i allmänhet slut vid lunchtid. Våren 1954 skulle jag konfirmeras och konfirmationsundervisningen skedde på lördagar i skolans lokaler i omedelbar anslutning till sista skollektionen för dagen. Jag kom inte hem förrän framåt fyra på lördagarna.

Konfirmationsundervisningen skedde med biskop Giertz "Grunden" som lärobok och innebar långa utantilläxor av trosbekännelsen, Luthers lilla katekes, m.m. Vi konfirmander hade läst kristendom i skolan och sjungit psalmer varje dag under skoltiden så ämnet var välbekant, men nu var det allvar. Vi kände en stor oro för att bli underkända av prästen i kyrkan och pluggade frenetiskt. En hel del av det jag då lärde sitter kvar och det händer att jag citerar Bibeln ur minnet t.ex.: "Sådant skall Edert tala vara att ja är ja och nej är nej; vad därutöver är, det är av ondo". Det citatet har alla mina barn fått höra mer än en gång under sin uppväxt.

Dansskola

Samtidigt med konfirmationsundervisningen lärde jag mig dansa de vanliga sällskapsdanserna. Dansundervisningen skedde på Björkmans dansinstitut med makarna Björkman som lärare. Jag och många av de andra pojkarna var blyga och när det blev dags för "Damernas" försökte en del av oss ta skydd på toaletten. Men fru Björkman, som gick under namnet "Paramount" för hon "såg och hörde allt", hade rutinerat fattat posto vid toalettporten och visade tillbaka de flyktbenägna till dansgolvet. Jag lärde mig dansa men det dröjde flera år innan jag vågade bjuda upp någon flicka.

Jag fick veckopeng av mina föräldrar men

började vid denna tid tjäna pengar genom att sälja tidningar. Prenumerationerna på morgontidningarna i Göteborg täckte inte söndagarna, utan Göteborgsposten och Handelstidningen såldes av ungdomar som ringde på och sålde vid dörren. Jag köpte ett distrikt av en ungdom som ledsnat på att gå upp så tidigt på söndagarna och sålde sedan omkring 180 tidningar varje söndagsmorgon i ett par år. Pengarna använde jag bl.a. till ett årskort till Liseberg där jag hängde vid stora dansbanan och lyssnade på Malte Johnssons Lisebergsorkester.

Hvitfeldtska

Jag hade gått fyra år på Östra och kunde söka till gymnasiet. I Göteborg fanns 1954 tre gymnasier för pojkar, nämligen Hvitfeldtska, Vasa och Majorna. Eleverna kunde välja mellan att läsa naturvetenskapliga ämnen (reallinjen), språk (latinlinjen) eller samhällskunskap (allmänna linjen). Den senare linjen introducerades på Hvitfeldtska hösten 1953 och det var dit jag sökte i första hand. I andra hand sökte jag latinlinjen på Vasa. Jag hade under sommaren fått besked att jag antagits till Vasa och var inställd på att gå dit till uppropet. På morgonen den dagen ringde man emellertid från Hvitfeldtska och meddelade att skolan fått ett återbud och erbjöd mig en ledig plats på den allmänna linjen. Jag tackade genast ja och for till uppropet på Hvitfeldtska.

Hvitfeldtska var mycket större än Östra och hade över 1000 elever, alla pojkar. Eleverna utgjorde ett positivt urval av varje årsklass: de hade tagits in i realskola på sina betyg i folkskolan, de hade klarat de efter hand stigande kraven i realskolan medan andra blivit utkastade efter kvarsittning och de hade antagits av Hvitfeldtska på basis av sina goda betyg i realskolan. Jag som dittills inte hade behövt anstränga mig särskilt mycket för att höra till de bättre i klassen mötte nu en betydligt hårdare konkurrens. Konkurrenten skärptes dessutom efter hand, för utslagningen på Hvitfeldtska var minst lika hård som i realskolan. Det gick inte

att gå ”två år i varje klass” för upprepad kvarsittning godtogs inte. Varje hösttermin kunde jag konstatera att en eller två elever hade lämnat klassen för att gå om och att en eller två äldre elever tillkommit för att gå om i min klass. Det blev därmed stora ålderskillnader i klassen. Jag och två andra elever var födda 1940, men i sista ring fanns en elev som var född 1937. Han fick skriva sina frånvarointyg själv eftersom han blivit myndig. Den klass som jag började i höstterminen 1954 stod knappt att känna igen när jag tog studenten våren 1958 på grund av den stora elevomsättning som skett.

Gymnasierna var på vid denna tid utpräglade elitskolor. Endast tio procent av varje årsklass tog studenten. Bland eleverna på Hvitfeldtska cirkulerade en uppgift om att det krävdes minst 125 IQ för att klara studierna. Hvitfeldtska ansågs vara en fin skola. Eleverna bar nästan undantagslöst skolmössor med grå kulle och många av dem bar också skoluniformen, en vinröd kavaj med Hvitfeldtskas emblem på bröstfickan. Majoriteten av eleverna kom från välbeställda familjer men jag var inte ensam om att ha börjat en klassresa.

Med så relativt få elever i gymnasieskolorna kunde gymnasielärarna avlönas bättre än i dag när alla tar studenten. Lärarna på Hvitfeldtska hade bra löner och en hög social status. De kunde dessutom räkna med att eleverna var studiebegåvade, välmotiverade och disciplinerade. Till Hvitfeldtska sökte sig de bästa lärarna och många av dem hade doktorerat. Det gällde bl.a. min klassföreståndare under mina fyra år på Hvitfeldtska, lektor *Axel Wennberg* som undervisade i historia och geografi.

Axel Wennberg var en kraftfull person vars auktoritet ingen i klassen ifrågasatte. Han var konservativ i sin samhällssyn. Hans undervisning i samhällskunskap, historia och geografi var utomordentligt bra. I tredje ring fick klassen under hans ledning ägna två månader kring årsskiftet 1956/57 åt ett UNESCO-projekt rörande Främre Indiens ekonomiska läge. Eleverna indelades i tvåmannagrupper

och varje grupp fick till uppgift att skriva en uppsats om ett visst ämne. Uppsatserna samlades i ett 55-sidigt stencilerat dokument. Jag har mitt exemplar kvar och när jag idag bläddrar i uppsatserna är jag imponerad av den höga kvalitén, språkligt och innehållsmässigt.

Klasskamraterna

Uppsatserna ger mig anledning att kortfattat beskriva elevernas bakgrund och hur det gick för dem. Det senare vet jag ganska lite om men jag har varit med om två studentjubileeer, 1998 och 2008, och snappade då upp en del skvaller.

”Indiens klimat” skrevs av *Kent Nydéus* och *Leif Tuveesson*. Kents pappa var småföretagare i Göteborg och Leifs drev en bokhandel i Mölnådal. Både Kent och Leif övertog ledningen av familjeföretaget.

”Den politiska bakgrunden från 1500 och dagens politiska läge” skrevs av *Lars Billström* och *Bertil Thorén*. Lars pappa var direktör för Trädgårdsföreningen. Lars kom att arbeta på Televerkets regionkontor i Göteborg medan Bertil läste ekonomi och kom att arbeta på Handelshögskolan i Stockholm.

”Befolkningsproblem i Främre Indien” skrevs av *Håkan Gäbel*. Håkan blev kirurg och kom att arbeta åt Socialstyrelsen med att organisera organtransplantationer.

”Skolbildningens höjande i Indien” skrevs av *Anders Edström*. Anders var klassens ljus och skolans populäraste elev. Han var dessutom en framstående idrottsman som firade triumfer som häcklöpare. Anders gick senare på Handelshögskolan i Göteborg och valde den akademiska banan. Han var under en kortare tid rektor för Göteborgs universitet.

”Bevattningsproblem och bränslebrist” skrevs av *Eddy Wahlbeck* och *Victor Wahlström*. Båda var duktiga handbollsspelare. Victor vaktade målet i Hvitfeldtskas skollag och var reservmål i RIK:s allsvenska handbollslag. Victor blev senare kanslichef i en handikapporganisation i Stockholm.

”Indiska regeringens planer för näringsli-

vets intensifiering” skrevs av *Douglas Swensson*, som sedermera bytte efternamn till Bratthall. Douglas var en av de bästa i klassen. Han blev så småningom professor vid Tandläkarskolan i Malmö och lär ha fått en bakterie i munhålan uppkallad efter sig.

”Exportens inriktning i Indien före och efter 1947” skrevs av *Lars-Olof Mattsson* och *Bo Svensson*. Lars-Olofs pappa var framgångsrik affärsman. Lars-Olof övertog så småningom ledningen för företaget och utvecklade det till det vi idag känner som Santa Maria, ett företag som tillverkar och säljer kryddor, tacos m.m.

”Regeringens planer för näringslivets utveckling i Pakistan” skrevs av *Peter Hammarström*. Peters pappa var direktör för Svenska Mässan. Peter var en av de bästa i klassen. Efter studenten gick han på Handelshögskolan i Göteborg och blev så småningom anställd på Utrikesdepartementet. Han var bl.a. konsul i USA.

”Nepal” skrevs av *Lars-Åke Pellborn* och *Curt-Allan Olsson*. Lars Åke läste ekonomi vid Göteborgs universitet och blev kanslichef på Svenska Läkaresällskapet. Han är den ende av klasskamraterna som jag regelbundet träffar.

Om man jämför namnen på uppsatsförfattarna med den klass som tog studenten den 28 april 1958 tillkommer några namn värda att nämna.

Allmänna linjen togs i bruk höstterminen 1953 och sågs med viss misstänksamhet av dem som gick på real- och latinlinjerna. Den ansågs vara lättare än de sistnämnda linjerna. Det var sannolikt fel; vid studentjubileet 1998 upplyste rektorn att skolans elever hade redovisat den tid de ägnade åt hemarbete, dvs. läxläsning, och de uppgifterna visade att allmänna linjens elever arbetade hårdast. Inte desto mindre sökte sig elever från reallinjen till allmänna linjen i hopp om att få bättre betyg där. Till dessa elever hörde *Lars O Eriksson* och *Gösta Fischer*.

Lars O Eriksson och Gösta Fischer hörde till de bästa i klassen. Lars blev economichef på

Electrolux och biträdde den legendariske Hans Werthén när Electrolux skulle köpa företaget. Gösta tjänstgjorde i Riksdagens lagutskott och blev sedan kanslichef på Finansbolagens förening innan han gick vidare till Bankföreningen.

Feriarbeten

Sommaren 1954 hade jag mitt första ”riktiga” jobb, jag arbetade på Gulins lager vid Järntorget under tre veckor i samband med en sommarrealisation. På lagret arbetade en ung man som rökte tobak. På den tiden kunde man köpa lösa cigaretter om man inte hade råd med ett helt paket. Två lösa cigaretter av det välkända märket ”Bill” kostade 25 öre. Den här unge mannen räknade om alla penningbelopp, inklusive sin lön, till lösa Bill. Något liknande har jag aldrig träffat på, varken förr eller senare.

Under sommarlovet 1955 arbetade jag på Handelstidningens civiltryckeri. Jag åkte på egen cykel till olika reklambyråer för att hämta eller lämna klichéer som användes för reklamtryck.

Jullov 1955 arbetade jag också, men jag kommer inte ihåg om det var på Posten för att sortera julkort eller paket, Ströms för att slå in julkappar, eller om det var någon annan korttidsanställning. På den tiden var det inte svårt att få arbete, det var bara att gå till arbetsförmedlingen och jag arbetade under samtliga vinter- och sommarlov fram till min jur. kand.-examen bl.a. som vaktmästare på Sahlgrenska, lagerarbetare på Vin- & Spritcentralen och chaufför i en firma som sålde bilutrustning. Jag fick på så sätt en ganska bred arbetslivserfarenhet.

Sommaren 1956 gick jag på alldeles eget beväg till sjömansförmedlingen och sökte jobb. Jag fick anställning som mässuppassare på M/S

Irene, ett 3000 tons fartyg som låg på Lindholmens varv för utbyte av bottenplåtarna efter en grundstötning. Efter 14 dagar var reparationen klar och fartyget avseglade till Wismar i dåvarande Östtyskland. Därifrån gick färden genom Kielkanalen till Rotterdam och vidare till Durres i Albanien, Alexandria i Egypten (under Suezkrisen!), Beirut i Libanon, Latakia i Syrien och Thasos i Grekland. Därefter vände fartyget åter norrut. Efter att vi lossat järnmalm i Bremerhaven gick färden till Västerвик där jag mönstrade av. Jag kom 14 dagar för sent till skolan men det föranledde inga efterräkningar.

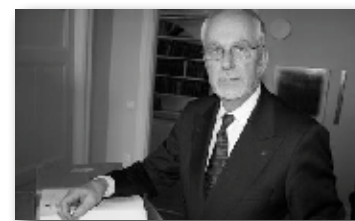
Sommaren 1957 åkte jag tillsammans med klasskamraten Bertil Thorén med tåg till England och plockade jordgubbar i fem veckor. Vi återvände hem via Paris.

Den 28 april 1958 tog jag studenten och uppsökte på nytt sjömansförmedlingen. Jag fick hyra som mässuppassare på M/S Venezuela. Fartyget gick först längs Norrlandskusten och lastade pappersmassa och styrde därefter kosan mot Latinamerika och Santos, Montevideo och Buenos Aires.

Lundatiden

När jag tog studenten hade jag siktet inställt på Handelshögskolan och en civilekonomexamen. För att få börja på Handelshögskolan direkt efter studentexamen krävdes högre betyg än jag räknade med att få, men jag tänkte komplettera mina meriter med studier på handelsgymnasium och militärtjänstgöring. När jag kom hem i mitten av augusti 1958 från min sydamerikanska resa möttes jag av ett besked om att jag var välkommen att börja på Göteborgs handelsgymnasium. Min mamma tog emellertid upp min framtid och sade ungefär så här: ”Du som pratar så mycket, skulle inte du bli advokat? Se om du kan ordna bostad i Lund.” Någon av de närmaste dagarna därefter satte jag mig på nattåget till Lund. Jag kom fram på morgonen och gick genast till Akademiska Föreningens hus, där annonser

om lediga rum fanns på en särskild anslags-tavla. På tavlan satt en annons från Nilstorps nybyggda studenthem. Jag lyckades hitta dit, fyllde i ett ansökningsformulär och åkte hem till Göteborg på eftermiddagen samma dag. Någon vecka senare fick jag meddelande om att jag var välkommen att flytta in på studenthemmet. Därmed var också yrkesvalet gjort: *Jag skulle bli jurist.*

När höstterminen började skrev jag in mig vid Lunds universitet, juridiska fakulteten. Några intagningspoäng krävdes inte, alla som tagit studenten fick börja läsa juridik. Jag blev medlem av Göteborgs nation och fick där en fadder, Thomas Hulthén, som jag senare i livet skulle stöta på i olika sammanhang. Mina närmaste vänner fann jag emellertid bland studiekamrater som bodde på Nilstorps studenthem, bl.a. Ulf Brynell som blev mycket hög chef i Stockholms stadshus och Lars Grönwall som gjorde en framgångsrik karriär på socialdepartementets område. Jag umgås fortfarande med Ulf och Lars.

Jag var bara 18 år och yngst i Göteborgs nation hösten 1958. Jag lyckades mycket bra med den propedeutiska kursen, i dag kallad ”juridisk översiktscurs”, och fick betyget Väl godkänd. Det fick en avgörande betydelse för min studieflit. Från att ha tillhört den bättre fjärdedelen i avgångsklassen på Hvitfeldtska kom jag nu att höra till de tio bästa i den årsklass som började läsa juridik samtidigt med mig. Jag fick stipendium från Göteborgs nation och professor Per-Edwin Wallén anlätade mig för att leta rättsfall om sjukkassebedrägeri i domböckerna på Hovrätten för Västra Sverige.

Juristutbildningen omfattade studier i 4½ år och jag skulle ta examen på nyåret 1963. Studierna skulle avslutas med en större uppsats. Jag hade ingen klar idé om vad jag skulle skriva om men råkade av en slump hamna bredvid Per-Edwin Wallén på ett tåg från Göteborg till Lund. Han rådde mig att skriva om checkbedrägeri, ett brott som fanns beskrivet i 74 § checklagen. Paragrafen är numera upphävd.

Jag följde rådet och skrev en uppsats om checkbedrägeri som fick högt betyg. En tid efter det att jag lämnat universitetet och påbörjat min militärutbildning fick jag en förfrågan från åklagare i Skåne om de fick kopiera uppsatsen och använda den för utbildning. Jag gav mitt samtycke men fick samtidigt idén att fråga *Svensk Juristtidning* och de ville ha ett bidrag om checkbedrägeri. Redaktören, justitierådet Carl Holmberg, svarade välvilligt men förklarade att uppsatsen var för lång. Jag skrev en kort artikel om straffbestämmelsen i checklagen. Artikeln hade rubriken ”Om checkbedrägeri” och publicerades i tidningens oktobernummer år 1964 (SvJT 1964 s. 547). Ungefär samtidigt fick jag en fråga från Juridiska föreningen i Lund om uppsatsen fick ingå i en samling uppsatser i ämnet tillämpade studier. Jag svarade att jag redan använt en del av uppsatsen för en artikel i *Svensk Juristtidning* men att jag kunde använda den andra delen till en kortare artikel i uppsatssamlingen. Resultatet blev en uppsats ”Bedrägeri medelst check” som publicerades i det första numret i föreningens skriftserie Uppsatser.

När jag tog ut min jur. kand.-examen i slutet av april 1963 hade jag inga studieskulder. Mina föräldrar hade betalat hela min utbildning.

Bo Svensson, född 1940, student på Hvitfeldtska 1958. Jur.kand. i Lund 1963. 1973-1975 sakkunnig i justitiedepartementet; departementsråd i departementet 1976-1979, sedan överdirektör på Brottsförebyggande rådet 1979-1987. Utnämnd till justitieråd 1987. Utnämnd till ordförande i Högsta domstolen 17 oktober 2002.

Mitt liv som färgblind

Jag är färgblind! Som en följd av detta har jag aldrig sett en kvinna rodna, kunnat uppfatta hela paletten av färger i en regnbåge, eller kunnat njuta av den fulla färgprakten i en rosenrädgård. Jag kan däremot uppfatta och njuta av det som andra kallar morgonrodnaden.

PER LUNDBORG

JAG KAN NJUTA AV RÅGFÄLT OCH RAPSFÄLT kontrasterande sig mot vetefälten, och jag tycker det är underbart vackert med blåklint i ett kornfält. Jag njuter av vårens första blommor, blåsippor, tussilago och vitsippor. Jag beundrar ofta Bohusläns vackra granitklippor – de är fantastiska även för den som inte uppfattar det röda inslaget!

Den vanligaste formen av defekt färgseende ("färgblindhet") är någon form av rödgrön färgblindhet, vilket innebär att den färgblinde endast med svårighet eller inte alls kan se skillnaden mellan rött och grönt. I de allra flesta fall är detta en ärvd åkomma, som ärvs könsbundet recessivt, och den är vanligast hos män. Det uppskattas att defekt färgsinne förekommer hos minst 8 % av den manliga populationen (det vill säga cirka 40 stycken av nuvarande medlemmar i Gamla Hvitfeldtare) och hos cirka 1 % av den kvinnliga.

Min mor måste alltså ha varit bärare av anlaget men symtomfri; min morfar bör ha varit färgblind. Detta nämns dock aldrig i någon familjekrönika; han var förmodligen inte själv medveten om sin syndefekt. Det berättas däremot om morfars bror "Farbror Herman", att han hade haft svårigheter med sorteringen av färgade garnnystan när han skulle ta sin styrmansexamen. Han fick dock ut sitt styrmansbrev – det var kanske inte så sofistikerade tester på den tiden (1893) men valde att gå i land efter några få långresor till sjöss.

Två av mina döttrar har var sin son som är färgblind – och dessutom vardera en son med

normalt färgsinne! Mina syskon, en bror och en syster, har båda normalt färgsinne.

Färgblindhet är förvisso inget invalidiserande handikapp. Det påverkar inte reproduktionsförmågan, varför prevalensen torde ha varit densamma sedan tusentals år. Det finns inget som talar för att korrekt färgsinne har varit en viktig överlevnadsfaktor genom historien. Man behöver inte gå långt tillbaka i tiden för att hamna i en värld som var betydligt fattigare på färger än dagens värld. De flesta individerna med defekt färgsinne passerade förmodligen igenom livet utan att ha en aning om att de hade en avvikande färguppfattning. Utan tvekan fanns det existentiella problem av högre dignitet att fundera kring.

Sedan slutet av 1800-talet har människans exponering för färger kommit att totalt förändras. Vid sidan av de gamla naturfärgerna finns mängder av industriellt tillverkade färgpigment. Tillgången på färger/färgblandningar som den färgblinde mycket väl ser men lätt kan förväxla med andra, har mångfaldigats.

Samhällsplanerare, forskare, statistiker, journalister, ekonomer liksom andra grupper i samhället har kommit på att färger i alla kulörer, presenterade som staplar, pajer samt diagram av alla slag är ett lysande sätt att föra ut sina budskap, synbarligen utan att veta eller bry sig om att informationen kan vara mer eller mindre meningslös för närmre 10% av den manliga befolkningen. I de flesta andra sammanhang skulle en sådan diskriminering av en minoritetsgrupp vara helt otänkbar!

Jag tillbringade mina tidiga levnadsår i lycklig okunskap om mina skavanker i förhållandet till färger. Jag hade tidigt tillgång till färgkriter och jag minns att jag härjade fritt bland dem, men också att jag hade en stor förkärlek för färgerna blått och gult. Jag har alltid, när jag sett en regnbåge, upplevt dessa båda färger, som det dominerande inslaget. Målade jag en regnbåge blev det alltså blått och gult, med möjlig inblandning av några andra färger. Slumpen fick styra när jag som 4-6 åring målade/ritade häs-

tar, hus, träd, människor m.m. Jag minns att där fanns ett antal ganska ointressanta, murriga färger vid sidan av gult och blått bland kriterona, och dessa använde jag ganska slumpvis. Jag minns också att såväl min mamma som andra släktingar reagerade när jag målade gröna hästar och bruna träd. För att undvika kommentarer från min omgivning blev det till sist så att jag koncentrerade mig på "säkra" djur – grå elefanter och gula giraffer med svarta fläckar (ofta i gul ökenmiljö), svart- och vitbrokiga kossor, samt begravningshästar, som på den tiden hade långa svarta täcken – och kunde därmed koncentrera mig på huvud, hovar, och den långa, vackra, svarta svansen. För övrigt bekom det mig inte mycket att andra påstod att jag var färgblind – jag var ganska nöjd med livet ändå!

Om det nu bara inte hade varit för de där praktiska förtretligheterna i vardagslivet när jag kände att jag inte riktigt fixade sådant som var så uppenbart enkelt och självklart för andra i min omgivning! Som till exempel att gå och plocka smultron tillsammans

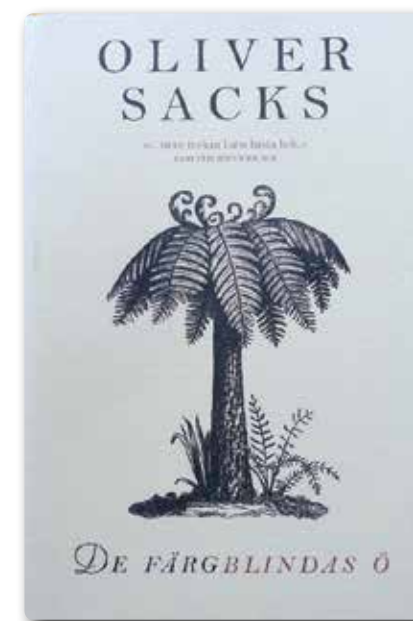
med min några år äldre syster! Hon hittade bär lite varstans i dikesrenarna. Jag hittade inga alls – bortsett från enstaka vitröda omogna kart, som smakade surt! Jag lever fortfarande med detta – hustru, barn och barnbarn surrar glatt omkring i hagarna kring sommarhuset – och kommer ibland ihåg och sticker till mig ett stort, väldoftande lite kladdigt rött(!) bär, som smakar underbart. Jag ser alltså att det är rött – med min färguppfattning – när jag väl har bär-

ret i handen, men jag klarar inte av att urskilja denna "röda" färg bland de gröna bladen nere på marken! Detta till skillnad från att plocka blåbär, som med sin färg står i stark kontrast till omgivningen. I smultronmarker går jag alltså inte och tittar ner i marken efter mogna bär, hur tung och lockande smultrondoftan än må vara. Det är meningslöst.

Under idrottsdagar, och i andra tävlings-sammanhang i min ungdom, var ett av de vanligaste inslagen att följa en röd snitsel, oftast på tid. Det var en föga tröst att jag var löpsterk och därmed hade goda förutsättningar att snabbt ta mig runt banan – jag kunde ju inte se snitseln!

Jag fick gå runt och leta och hittade möjligen så småningom, hängande från en trädgren, den röda snitseln, som för mina ögon inte nämnvärt skiljde sig från omgivningen (såsom ett blått eller gult band skulle ha gjort!). Min strategi blev att "ta rygg" på någon som kom ifatt mig, och följa honom fram till målet! En blåfärgad snitsel i stället för röd hade fungerat perfekt – men det låg

inte i någons tankevärld på den tiden (och förmodligen inte i dag heller) att använda något annat än rött. Detsamma gäller förmodligen fortfarande för de röd/vita orienteringsskärmaperna. Jag var ibland ute med kamrater och paddlade långtur med kanadensare – underbara sommarupplevelser – men det var aldrig jag som på avstånd såg hur en liten holme kunde lysa rött av mogna hallon, lika lite som jag kan uppfatta att ett rönnbärsträd lyser rött eller när

Den som är intresserad av kulturhistoria kring färgblindhet läser lämpligen denna briljanta bok av läkaren och författaren Oliver Sacks.

lönnlöven går i rött på hösten - däremot kan jag uppfatta när de lyser i brandgult – liksom när björkarna går i gult strax innan löven faller. Hallon ser jag lättare än smultron i naturen, tillräckligt för att kunna plocka dem hjälpligt, låt vara långsamt. Att plocka lingon fungerar som något mitt emellan smultron- och hallonplockning. Jag brukar gå ner på knä och känna under lingonriset – och raspa av bären jag känner – men det går långsamt och inslaget av lingonkart kan bli stort.

Under det tidiga femtiotalet fick Skattegårdens utedansbana i Hemsjö, där vi bodde på somrarna, en ny innebörd för oss tonåriga pojkar. Tidigare hade vi bara hört musiken från dansbanan på avstånd, och nyfiket kikat på stökiga karlar som cyklade förbi vårt hus på väg till dansbanan. Nu var det plötsligt mer intressant att gå dit och kolla in flickorna! Det blev en närmast chockartad upplevelse! Alla flickorna var blåa om munnen, som kom de direkt från ett stort blåbärskalas. Det var en märklig syn – och ganska avtändande. Jag begrep aldrig riktigt varför flickorna ställde till sig på det här sättet; långt senare förstod jag att det rörde sig om lila läppstift – som måste ha varit oerhört populärt bland Hemsjöns flickor under tidigt femtiotal. Lila är för övrigt en besynnerlig färg för färgblinda; det blå inslaget dominerar i det närmaste totalt, åtminstone för mig, och detta har spelat mig en massa spratt under livets gång. Jag har, till exempel, kommit hem med både ”blå” och ”grå” byxor, som jag köpt billigt på rea, vilka vid konfrontation med mina närmaste klassificerats som lilafärgade och helt oacceptabla!

Min hustru har på förekommen anledning tidvis krävt att få vara med när jag går och eki-perar mig. Det har hänt att min färgblindhet har ställt till problem av annan art för mig och min familj. Jag har sålunda bjudit mina barn på brandgul fingersvamp till middag i tro att den var gul. I min begrepps värld var den gula fingersvampen ätlig, närmast delikat (referens: ALGAS Svampspel från sent 40-tal). Däremot

anses den brandgula fingersvampen (referens: giftinformationscentralen, som jag kontaktade) vara giftig och ge symtom som feber, huvudvärk och buksmärtor. Jag och barnen kunde bekräfta detta.

Det finns värre förväxlingar – jag har också provsmakat en lömsk flugsvamp i övertygelsen att det var en kremla – men där kunde jag ju ha varit mer uppmärksam på andra kriterier!

Yrkesval

I samband med yrkesrådgivning under gymnasietiden upplevde jag mina första besvikelser kopplade till färgblindheten. Jag var tidigt medveten om att jag inte kunde bli lokförare, busschaufför, sjöbefäl eller fältflygare, det hade jag fått höra många gånger under upp-växten. Men att jag inte uppfyllde kraven för att komma in på skogshögskolan rubbade min planering; jägmästaryrket var ett högaktuellt alternativ. Det finns säkert en bra förklaring till att 50-talets jägmästare måste ha intakt färgsinne, kanske för att kunna identifiera angrepp av röta på träden, men jag har svårt att tro att kraven kvarstår in på 2000-talet.

Färgsignaler

Vi har redan konstaterat att jag inte var lämplig som lokförare, sjökaptan eller flygare. Jag har fortfarande i gott minne hur doktorn, som skrev ut mitt friskintyg för körkort 1956 (detta var det enda han sysslade med i professionen), frustade av upphetsning när han noterade min färgblindhet. Han skrev med röd(?)penna stora cirklar runt resultatet av färgtesten och lade till ett OBS! med stora (röda?) bokstäver för säkerhets skull. Nu är ju normalt färgsinne inget krav för körkort i Sverige, så vanligt körkort fick jag utan problem. Taxi- eller busskort kan jag däremot inte få.

Ett decennium senare, när jag en sommar vikarierade som järnvägläkare, lärde jag mig en annan sak. Som färgblind hade jag inte till-låtelse att skriva friskintyg för lokförare. Undersökning av färgsinnet ingår nämligen. Jag

kan i och för sig förstå logiken. Rent teoretiskt bör det vara lättare att manipulera en färgblind doktor vid undersökning av färgseendet.

Jag har aldrig haft några problem med trafiksignalerna i Sverige! Uppbyggnaden med rött överst, följt av brandgult (som jag har svårt att skilja från rött) och grönt (en mycket ljus grön färg) har aldrig vållat några problem. Det kan vara värre att köra bil i Spanien. På många småorter hänger det en enda lampa mitt över vägen. Den kan uppenbarligen skifta från rött till grönt (eller brandgult?). Jag kan bli sittande i evighet framför ett sådant ljus och vänta på att det skall slå om. Frustrationen brukar hörbart stiga hos medtrafikanterna bakom mig. En rekommendation till alla färgblinda, som planerar att bila i Spanien, är att ha en medpassagerare med normalt färgseende sittande bredvid sig!

Delvis likartade upplevelser har jag haft när jag promenerat i centrala Paris. Jag brukar snällt stanna för vad jag tror är rött ljus, (därför att andra omkring mig stannar), och sedan kan jag bli stående i all evighet därför att jag inte ser att det händer något med ljuset – men nu har jag lärt mig tricket. Det finns en streckgubbe inne i signalen. Vid rött ljus står han med raka armar och ben och stirrar rakt fram! Plötsligt kan man i stället se honom i profil, i gå-ställning, med svängande armar, och alla omkring mig börjar gå över gatan. Förmodligen har det slagit över till grönt ljus!

Signalsystemet till havs har jag löst på annat vis. Jag håller inga egna båtar större än ekor.

För övrigt är jag mycket tacksam för att flertalet järnvägsövergångar i Sverige har bommar och/eller ljudsignaler. Enbart ljussignalerna skulle jag aldrig känna mig trygg med!

Utbildning

Jag tog studenten 1956 på Hvitfeldtska läroverket efter sammanlagt åtta år i realskola och gymnasium.

Jag har inget minne av att min färgblindhet över huvud taget var uppe till diskussion

vare sig bland lärare eller kamrater. Magister Zetterström, som vi hade i biologi i realskolan, tyckte bara jag var allmänt usel, bland annat när jag inte kunde identifiera olika småfåglar med hjälp av deras färger. (Det är för övrigt fortfarande lika illa ställt när meståget på vintern drar med sig grönsiskor och finkar av olika slag, som alla ser lika ut (för mig) när de letar sädeskorn under fågelbordet.

Under de första sju åren på Hvitfeldtska hade jag Harald Skogsberg som lärare i teckning. Han var säkert inte medveten om att jag var färgblind. Med hjälp av kamraterna traggade jag mig fram med färgsättningar och jag fick aldrig några lärarsynpunkter på mina färgval. Jag hade till och med en akvarell hängande på ”utställningsväggen” under en termin. Bakgrunden var den följande: jag jobbade med en djungelbild med bland annat apor, som kastade sig mellan träden!! Precis när det var dags för mig att börja använda akvarellfärgerna passerade magister Skogsberg förbi, stannade upp och tittade till. Han började så visa hur jag skulle skapa en bakgrund. Han blev alltmer engagerad med penseln, och inom kort hade jag en perfekt anlagd bakgrund. Vad som återstod för mig att göra var att, efter rådfrågning av kamrater, sätta rätt färg på aporna och några andra smärre detaljer. Det som magistern hängde upp på väggen i mitt namn var alltså i stort sett hans egen skapelse. Hur det förhöll sig med den saken tror jag dock inte han kom ihåg.

Jag påbörjade mina medicinstudier i Göteborg i januari 1957. Normalt färgsinne var inget krav för intagning, men med åren lärde jag mig att normalt färgsinne var en stor tillgång i yrket. Läkaren använder sig i sin yrkesutövning av alla sinnen: hörsel, känsel, syn, ja även lukt och smak. Korrekt färgsinne är viktigt i fler sammanhang än de flesta kan ana. Sålunda är färgning av biologiska material för mikroskopisk undersökning rutin vid utredningen av många sjukdomar, inklusive olika cancerformer och blodsjukdomar. Att ägna sig

åt sådan patologisk-anatomisk diagnostik är ett mycket dåligt val av specialitet för en färgblind doktor.

Under sommaren mellan 5:e och 6:e studie-terminen fick jag flera erbjudanden att vikariera som laboratoriesköterska, d.v.s. att arbeta på sjukhusets kliniskt-kemiska laboratorium med uppgiften att ta blod- och urinprover ute på vårdavdelningarna och därefter bestämma halten av bland annat blodsocker, haemoglobin och kreatinin. Klokt nog tackade jag nej! Vi hade lärt oss de aktuella analysmetoderna under föregående termin, och jag hade till fullo identifierat mina brister.

Bestämningsmetoderna för bland annat haemoglobin och blodsocker var kolorimetriska, d.v.s. man skapade en färgreaktion i ett provrör, pipetterade upp en bestämd volym, och jämförde provet med en färgskala i "kolorimetern". Jag lärde mig den svåra vägen att detta var oförenligt med defekt färgseende. Jag skulle varit en oduglig, kanske farlig laboratoriesköterska. De kolorimetriska metoderna är sedan länge omoderna inom sjukvården. Turligt nog var de inte heller aktuella för de analyser jag gjorde på Farmakologiska institutionen, där jag i början av 60-talet började arbeta som amanuens parallellt med de medicinska studierna.

Jag har alltså aldrig sett en kvinna rodna, vilket kan kännas lite ledsamt.

Vad värre är, jag har svårt att uppfatta "hudutslag" av olika slag, där rodnaden är en viktig komponent. Typiskt är att jag inte kunde se de karakteristiska "scarlatina" utslagen, när mina barn hade scharlakansfeber. Jag kunde dock med fingrarna känna en lätt upphöjning i huden där andra såg utslagen. Diagnosen av scharlakansfeber är dock inte beroende av utslagen, det finns andra, viktigare kriterier.

Huden är ett stort organ, som kan drabbas av ett antal mer eller mindre allvarliga sjukdomar; somliga är begränsade till huden, andra kan angripa flera organ i kroppen. Det ligger i sakens natur att färgsinnen är viktigt vid den

medicinska utredningen av hudförändringarna.

Jag gruvade mig en del inför min avdelningstjänstgöring under "hudkursen". Jag kände på mig att här kunde det bli problem! Mycket riktigt kallades jag en dag, på direkt order från professorn, upp till vårdavdelningen från en pågående föreläsning. Professorn gick just då s.k. storrd. Han ville att jag skulle förklara den beskrivning av en patients hudförändringar, som jag hade skrivit ner i sjukjournalen. Det här var inte så enkelt, jag hade nämligen över huvud taget inte sett några hudförändringar utan i stället ägnat mig åt diskret utfrågning av avdelningsläkaren för att få ihop till några rader i journalen. Det blev alltså inte lätt att inför patient och professorn med hans svans av doktorer och sköterskor åter en gång beskriva något som jag inte kunde se. Min lycka var att professorn, som oftast hade huvudet fullt av viktiga tankar, plötsligt laddade ner en sådan och helt enkelt glömde av mig. Tentamen i hud, som inföll några veckor senare, var skriftlig, och patientundersökning ingick inte i tentamen. Dock, - detta var en av många tankeställare inför framtida specialisering. Dermatologi (specialiteten hudsjukdomar) var definitivt ingenting för färgblinda! Men - det är inte bara på hudkliniker man möter patienter med hudbesvär. Alla läkare möter denna patientkategori i sin kliniska verksamhet.

Till sist, efter läkarlegitimation och bland annat några års tjänstgöring på barnklinik, tog jag beslutet att jag inte ville leva ett helt yrkesliv med en känsla av otillräcklighet orsakat av något så till synes banalt som färgblindhet. Jag valde i stället att satsa helt och fullt på den prekliniska forskning, där jag redan var på god väg. Jag trodde länge att jag var unik bland kollegor i ett sådant här beslut.

Många år senare satt jag och drack förmiddagskaffe i fikarummet på AstraHässle i Mölndal. Av en slump kom samtalet in på färgblindhet, och vi noterade till vår häpnad att alla vi tre läkare, som satt kring bordet, var färgblinda!

Min hustru är bildlärare och konstnär. Vi

möttes hösten 1986 när jag skulle köpa en tavla. Det blev två tavlor på direkten och snart insåg jag att det blev billigare för mig ifall vi flyttade ihop! Hustrun arbetar mycket med färger och har en enastående förmåga att urskilja otaliga färgnyanser. Man kan ju undra hur detta kan gå ihop med min egen avvikande färguppfattning. Det går som regel alldeles utmärkt. Jag ser det mina ögon uppfattar, och det jag ser i hennes tavlor tilltalar mig. Jag är dock ganska indifferent när hon tar ut svängarna i trädgårdsmotiv och blir generös med lila och rosa, viket jag upplever som blått respektive gråsjaskigt!

Färgen får en mycket större plats för henne än för mig i tillvaron. Sålunda benämner hon sina plagg i termer som "den turkosa jackan" eller "den cerisa klänningen", alltså benämningar som saknar innebörd för den färgblinde, åtminstone för mig. Härom året sålde hon en tavla med titeln "de gröna taken". Den beskrev utsikten från NK västerut över de gamla hustaken. Ärgiga koppartak kontrasterades mot röda tegeltak. Detta har den nöjde köparen detaljerat beskrivit för mig. Själv förstod jag mig inte på tavlan. Jag upplevde det som några ganska tråkiga hustak med odefinierbara färger!

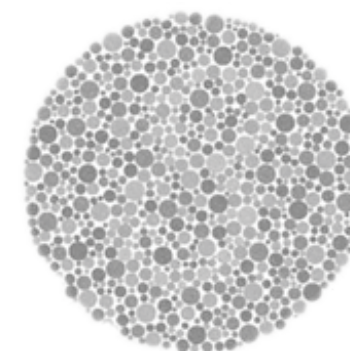
Det är hustrun som får ta ansvaret för färgsättningen av hus och uthus på vårt lantställe. Inledningsvis var alla hus målade i brunt. När vi nyligen byggde vår gäststuga målades den dock grön (på hustruns förslag!). En dag när jag återvände efter några dagar i Göteborg undrade hustrun efter en stund: "Ser du inte att jag börjat måla det stora huset grönt?" Nej, det hade jag faktiskt inte sett!

Okunskap, tanklöshet eller nonchalans.

Jag gick en kurs i genomics för några år sedan. Inledningsanförandet hölls av en av landets mest framstående genetiker. Bland mycket annat beskrev hon den rödgröna färgblindheten, hur den ärvdes och hur vanligt tillståndet var. Några minuter senare visade hon en bild med

kommentaren: "Den gröna kurvan visar ..... och den röda kurvan visar .....". Det här var varken första eller sista gången jag upplevt den här formen av tanklöshet (?) och jag brukar numera be föredragshållaren att peka ut vilken kurva som är vilken. Genetikern ifråga hade ju redan visat att hon kunde mycket om färgblindhet, men det kanske inte låg i hennes tankevärld att det kunde ha några praktiska implikationer, utanför det rent teoretiska resonemanget.

Under mitt liv som forskare vid universitetet och senare också inom läkemedelsindustrin har jag bevisat ett otal vetenskapliga kongresser samt avlyssnat ett närmast olidligt antal interna presentationer. Det fungerade ganska bra under de första decennierna, då bildmaterialet som presenterades övervägande bestod av svart

Ser ni åttan?

grafik mot vit bakgrund, alternativt vitt mot blå bakgrund. Raster av olika utformning användes för att separera t ex olika staplar.

I en modern PowerPoint-värld tycks användare utan eftertanke låta sina datorer löpa amok med ett otal olika färgkombinationer. Jag är övertygad om att ytterst få, om ens någon, ägnar en tanke åt att det i varje auditorium med manlig representation finns en signifikant minoritet av åhörare med defekt färgseende vilka endast delvis kan tillgodogöra sig deras färgpresentationer. I de flesta fall är det faktiskt

fullt möjligt att göra adekvata färgval, som tar hänsyn till färgblinda, men det förutsätter förstås att man är medveten om deras existens.

På min arbetsplats i Mölndal – med namn varierande från det ursprungliga Hässle via Astra Hässle till Astra och slutligen, efter fusion, AstraZeneca – försökte jag argumentera för ”färgblind-vänliga” färgkombinationer i allt presentationsmaterial. Jag kastade dock in handduken efter fusionen med Zeneca, då det på hög nivå beslöts att Nexium, efterföljaren till vårt ”magsårsmedel” Losec, skulle lanseras under namnet ”The Purple Pill” och att allt informationsmaterial världen över skulle gå i lila.

Oförmågan att ta hänsyn till en färgblind minoritet är tyvärr ganska stor i samhället. Även en individ med normalt färgseende kan med lite eftertanke inse hur totalt omöjlig kartan över Londons tunnelbanesystem är. Skratet fastnar i halsen när man inser att Västrafiks karta över buss- och spårvägslinjer i Göteborg inte är mycket bättre.

Flertalet färglagda diagram som publiceras i våra dagstidningar är omöjliga för en färgblind.

Jag har ett antal batteriladdare som har en lampa, som går över från rött till grönt när det är färdigladdat! Jag har förstås aldrig uppfattat någon förändring.

Modemet till vår kabel-TV lär visa grönt ljus när det är påslaget och rött när det är avstängt. Jag fixar inte en enkel felsökning utan att hustrun står bredvid och talar om ifall rött eller grönt ljus lyser.

Exemplen är otaliga, bland annat från grundskolans undervisning i matematik, där eleverna skall använda färger, bland annat rött och grönt, för gruppering av sina uträkningar vid vissa räkneuppgifter. Detta sker inte minst i de lägre klasserna, där färgblinda pojkar ännu inte blivit medvetna om att de är färgblinda och därmed inte heller kan förstå vad de har gjort för fel!

Jag berättade för min syster att jag tänkte skriva några rader kring mitt liv som färgblind.

Följande dag ringde hon upp mig och sa: ”Du, det här med färgblindhet lät ju väldigt intressant, du måste berätta mer. Jag hade ingen aning om att du var färgblind.” ”Jamen”, sa jag, ”det måste du väl minnas att det var ett väldigt snack därhemma därför att jag målade hästar, träd och annat fullständigt tokigt. Men du måste väl själv ha stött på många färgblinda elever under dina 40 år som lärare?” Hennes svar blev: ”Nej, jag har aldrig haft någon elev som var färgblind!”

En bättre illustration till den allmänna kunskapsnivån om färgblindhet kan man väl knappast få.

Per Lundborg, student på reallinjen 1956, därefter medicinska studier. Disputerade för medicine doktorsgraden 1967 hos professor Arvid Carlsson (trettioåttio år senare vår egen göteborgske nobelpristagare, och i vars grupp Per ingick), blev docent året därpå och professor i farmakologi 1986. Började på dåvarande Hässle 1974 och har som klinisk forskare varit Hässle, Astra och AstraZeneca trogen fram till för två år sedan.

- Ni är så god och låter bli att antyda att jag har grått läppstift! (fritt efter Torvald Gahlin, gammal elev på Hvitfeldtska)

Medieprofiler från Hvitfeldtska

Många av medias verkligt folkkära gestalter har fått sin grundläggande bildning på Hvitfeldtska. Det gäller både skrivande journalister och TV-personligheter. Här skall några av dem presenteras, de flesta från TV men också några stora från tidningarnas värld. En av dem, sportjournalisten Bosse Hansson, har haft vänligheten att själv skriva ned sina minnen och intryck från skoltiden, så det blev ett särskilt bidrag.

CHRISTER HEDIN

Arne Weise

Den studentkull, som våren 1950 lämnade skolan, skulle sedan hedra den stort. I latinlinjens fjärde ring gick Arne Weise, troligen den mest folkkära av alla våra TV-personligheter. Efter skolan blev han skådespelare på Atelierteatern i Göteborg. Han minns hur *Ingmar Bergman*, som då var på Göteborgs Stadsteater, kom för att se en föreställning där Arne var med, men tyckte det var så dåligt att han reste sig och gick efter tio minuter. Arne Weise uppfattade det som en signal om att han borde ägna sig åt något annat. Åke Falck anställde honom som hallåman vid radion och sedan dess – i sextio år – har han arbetat inom radio och TV.

Mest känd är Arne Weise som julvärd i TV. När han fyllde 65 tänkte han sluta som jultomte, men protesterna fick honom att fortsätta ytterligare sju år. Minnenas Television är ett program som passar honom utmärkt, eftersom han varit med så länge och gärna påminner tittarna om allt det roliga som varit. Arne Weise föddes i Malmö år 1930, bodde som barn i Stockholm men kom i realskolan till

Hvitfeldtska, eftersom hans far hade fått nya uppgifter inom SKF.

– Det var under kriget och det var inte så lätt att ha ett tysk klingande namn som Weise och prata stockholmska. Vi hade däremot en lärare som sympatiserade med Tyskland och han beklagade att jag hamnat i en dålig klass. Det var under min värdighet enligt hans uppfattning – men det gjorde inte min situation bättre bland dessa klasskamrater. Min lärare i engelska var desto bättre. Han gav mig arbetsglädje och självförtroende. När han långt senare fick min självbiografi skrev han ett tackbrev på fyra sidor.

Arne Weise trivdes på Hvitfeldtska och studierna gick bra. Han hade *Ernst ”Ipplet” Foghammar* som lärare i matematik i realskolan men blev ändå aldrig förtjust i ämnet, så det blev latinlinjen på gymnasiet. Han hör till de latinstudenter som bara har gott att säga om skolan, men latinläraren *Arvid Hamdahl* har lämnat spår i minnet:

– Han tyckte om att prata. Munnen gick i ett och eftersom jag är ungefär likadan blev det konkurrens om pratutrymmet i klassrummet. Jag hade lite svårt med latinskrivningarna i början men det slutade lyckligt. Mamma hade sagt till mig att ta med smörgåsar och choklad i termos. Jag protesterade men inför den sista skrivningen gjorde jag henne ändå till viljes. Jag glömmer aldrig den skrivningen. Den latinska texten var obegriplig. Jag hittade inte nyckeln som behövdes för att läsa upp den och var beredd att ge upp. Eftersom allt var så misslyckat tog jag ändå fram chokladen, drack och åt. Då klarnade det. Alla orden och formerna föll på plats och jag såg precis vad den latinska texten betydde. Jag fick stora A. Arvid Hamdahl muttrade något om att det var bättre än vanligt. Längre än så kunde han inte sträcka i beröm.

Arne Weise har ett brett register. Han har gjort naturprogram och varit programledare i en rad andra sammanhang. Hans stillsamma sätt och personliga tilltal skapar närhet och

förtroende. Nu är hälsan lite sämre. Han har haft problem med magen, men det är bra nu. I stället har hjärtat krånglat, men det hindrar honom inte från att jobba vidare. Varje vecka skall det produceras program i *Minnenas Television*.

Arne Weise känner alla i mediebranschen och minns dem klart. *Eric Dyring* har han inte träffat så ofta men kommer väl ihåg från skoltiden som en god kamrat. Arne Weise har samarbetat med *Steen Priwin* och *Ulf Schenkmanis*. I många sammanhang har han stött på personer som efter en stunds samtal visar sig har gått på Hvitfeldtska. Det är tydligen den perfekta starten på en utbildning i medias tjänst. Alla förknippar inte Arne Weise med Göteborg, men därför blir det ännu roligare att träffa gamla Hvitfeldtare och prata skolminnen.

Alldeles nödvändigt är det kanske ändå inte att ha gått just där. Senast vi sågs var på Hannes Oljelunds begravning i Skeppsholmskyrkan i våras. *Hannes Oljelund* hade gått på Majornas läroverk men han och Arne Weise var jämn-gamla och umgicks i samma kretsar i Göteborg. Senare möttes de i Stockholms TV-hus. Arne Weise sörjer över att hans almanacka nu är fylld av begravningar. Det är många i hans egen ålder – och en del yngre – som dör, och eftersom han känt dem så väl vill han gärna ta avsked. Nu hoppas alla att det skall dröja länge tills vi behöver ta avsked av Arne Weise. Det finns så mycket mer att få se tillsammans med honom i *Minnenas television*.

Eskil Block

Våren 1950 tog Eskil Block studenten på reallinjen. Han uppmärksammades i förra årsboken eftersom han dött år 2013, så här skall bara några av hans insatser i media nämnas. Den gamle

TV-chefen Sam Nilsson sökte framstående forskare till TV-mediet för att få in personer med fackkunskaper. Ett villkor var att de också kunde uttrycka sig intresseväckande och leda samtal med behållning. Eskil Block motsvarade kraven. Han var en skicklig debattledare och kunde själv redogöra för invecklade sammanhang i både teknik och samhälle.

Eskil Block hade en fenomenal förmåga att läsa in sig på områden som skulle avhandlas. I studion lyckades han hålla många bollar i luften, så att ämnet blev allsidigt belyst och alla fick komma till tals. Efter verksamheten vid Sveriges Radio i Malmö lämnade han staden för ett arbete på Försvarets forskningsanstalt i Stockholm. Han gjorde sig känd som en kunnig debattör i samhällsfrågor. På så sätt fick han framträda i media, men inte som journalist. Kanske var han då lite avundsjuk på en av sina forna klasskamrater, som fått fortsätta med journalistik hela livet och blivit en av landets främsta vetenskapsjournalister, *Eric Dyring*.

Eric Dyring

Eric Dyring var född samma år som Arne Weise, 1930, tog studenten samtidigt med honom, och dog år 2007. Han är mest känd som skrivande journalist, och den insatsen kanske inte haft samma allmänna genomslag som studentkamratens, men det gör den inte mindre betydelsefull. Efter en utbildning till doktor i geokosmofysik och utnämning till docent år 1966, blev Eric Dyring handplockad till den nystartade tidskriften *Forskning och framsteg* för att bevaka naturvetenskapens arbete och landvinningar. Det gjorde han med stor framgång, och tidskriften blev på så sätt etablerad som landets viktigaste organ för att granska och sprida kunskap om forskning på naturve-

tenskapens område.

Efter ett tvåårigt gästspel som chef vid Tekniska museet lockades Eric Dyring år 1980 över till Dagens Nyheter. Hans fru *Annagreta Dyring* var samtidigt engagerad i ett brett upplagt vetenskapsjournalistiskt uppdrag för Forskningsrådsnämnden. Hon hade alltså uppgifter av samma typ som Eric på DN och makarna framstod för omgivningen som ett radarpar i svensk vetenskapsjournalistik. Eric Dyring bidrog till att Dagens Nyheter kunde visa upp något av det bästa som skrevs i landet om naturvetenskap, dess arbete och resultat. Allt tyder på att han hade ett gott och givande stöd av sin fru i arbetet. Det framgår bland annat av att de fick ett välförtjänst pris tillsammans, Lars Salviuspriset för insatser i populärvetenskapens tjänst. Dessutom fick Eric Dyring ett pris av Svenska Akademien för sin journalistik.

Eric Dyring är ett exempel på skolans betydelse för dem som inte var födda med silver-sked i munnen. Hans far dog innan han föddes och mamman lyckades med hjälp av pengar från livförsäkringen starta en restaurang, där hon själv arbetade ända till sin pension för att inkomsterna skulle räcka till hemmets försörjning. Eric Dyring blev sjuk som barn. Åtta år gammal drabbades han av den tidens gissel, tuberkulos. Nyttig mat och hälsosam miljö var den bot som erbjöds innan sulfan och penicillin hade kommit. Det hjälpte; han tillfrisknade efter ett år och var sedan fri från sjukdomen.

Ett annat bekymmer var dyslexi, men han kämpade på och klarade skolan trots detta handikapp. Som vuxen tog han all hjälp som fanns för att få stavningen korrekt. Eric Dyring var idrottsintresserad och ägnade sig åt såväl handboll och segling som golf. Seglingsintresset gjorde att han blev gast på en starbåt som deltog i internationella tävlingar. Den uppgiften fick han för att han skötte den bra, inte för att han hörde till stadens skeppsredarelit. Ronny Ambjörnssons anklagelse mot skolan för

att gynna skeppsredarsönerna förefaller extra obefogad med tanke på Eric Dyrings studier och livshistoria. Han bemötte eller bedömde heller aldrig någon efter klasstillhörighet och framhävde aldrig sin egen klassresa.

Bland vetenskapsjournalister diskuteras ofta om det är en fördel eller nackdel att vara kunnig på det forskningsområde man själv bevakar. Journalister med allmänbildning men utan fackkunskaper hävdar gärna att kunskap är en nackdel. Om man inget vet kan man ställa de "dumma" frågor som också läsare och lyssnare ställer. Man gör på så sätt materialet mer tillgängligt. Jag tror inte på det. Den som inget vet har ingen aning om forskningsläget och blir lätt duperad av forskare som vill framhäva sig själva. Dessutom är det svårt att sätta sig in i metodfrågorna och ifrågasätta de metoder som ligger bakom nya rön.

Den som rapporterar måste naturligtvis alltid sätta sig in i de tänkta mottagarnas förutsättningar. Det gäller all undervisning. Lärare kan bara nå fram till eleverna om de förstår deras utgångspunkt, vet hur de tänker och förklarar på det sätt som för dem är begripligt. Vetenskapsjournalisten har samma skyldighet. Det skiljer journalisten från de forskare som intervjuas. Forskare använder gärna fackuttryck och fina ord, ibland av högfärd, ibland för att de är miljöskadade av ämnesområdets eget frimureri. Allt sådant måste sovras och bearbetas.

Journalisten skall både kunna granska deras forskning och formulera budskapet på ett begripligt sätt. Det var så Eric Dyring arbetade. Han hade en fackkunskap som kom till nytta på långt fler områden än hans egen geokosmofysik. Han visste också att folkbildning förutsätter förmåga att formulera sig så att det blir begripligt och väcker intresse. Folkbildning kräver både bildning och folk. Bildningen har forskarna; skall folket få del av den måste innehållet vara tillgängligt. På så sätt är Eric Dyring – tillsammans med fru Annagreta – en bestående förebild för vetenskapsjournalister.

Ulf Schenkmanis

Det fanns också en tre-årig latinlinje på Hvitfeldtska och där återfinns några blivande journalister, som spelat framträdande roller i media. År 1954 tog Ulf Schenkmanis studenten. Han utbildades till folkskollärare men kom till radion och televisionen, där han verkade på helt olika områden, alltid lika avspänt naturlig i samtal med sina medmänniskor. Ulf Schenkmanis bodde under skoltiden i Lunden, på Femkampsgatan, ovanför Redbergsplatsen. Det är inte många skeppsredare som bor i de kvarteren.

Ulf Schenkmanis flyttade till Värmland och många av hans program förknippas med radio och TV från Karlstad. Där började han år 1960 och blev kvar i fyrtio år. Han gjorde barnprogrammet *Herr Hamsterman*, som fick pris för att ha varit årets bästa barnprogram år 1962. *Kura skymning* hette ett lågmält samtalsprogram under 1980-talet. Ett av hans omtyckta radioprogram var *Trädgårdsdags*, som startade i slutet av 1970-talet. Där samtalade han på sitt vänliga men motsträvt raljanta sätt med trädgårdsexperten *Lars-Eric Samuelsson*.

Ulf Schenkmanis tog på sig rollen av trädgårdsideot, en som misslyckas med allt och lockade sin samtalspartner att enkelt och entusiastiskt förklara hur man skall göra och hur lätt det är att lyckas om man gör rätt. Ulf Schenkmanis visste precis hur man skulle få lyssnarna att känna igen sig och kanske bli lite stolta över att de ändå inte hade misslyckats lika katastrofalt som programledaren i sina trädgårdar. Han hade förmågan att sätta sig in i amatörernas situation och gjorde nyttig kunskap om trädgården lätt och begriplig. Han kunde ställa ”dumma” frågor utan att vara så dum som han lät.

Programmet *Livslust* handlade om medicin och hälsa. Den läkare som medverkade,

redde ut medicinska problem i allmänhet och insända frågor, men det var Ulf Schenkmanis pedagogiska uppläggning och förklarande kommentarer som gjorde att innehållet nådde fram till lyssnarna. Han var också en flitig författare och gav ut hundratalet böcker. Hälsan svek honom när han nått det som för andra är pensionsåldern och han dog för tio år sedan, av njurcancer vid sjuttio års ålder. Då var han fortfarande lika aktiv som i yngre dagar. Många sörjde och intygade hur mycket hans lugna och sympatiska personlighet hade betytt för medarbetare och lyssnare.

Steen Priwin

I samma klass som Ulf Schenkmanis gick Steen Priwin. Han har gjort mycket för att glädja TV-tittarna, kanske mer än alla vet om. Han kan nämligen sägas vara pappa till ett av de mest uppskattade programmen i svensk TV, På spåret. Historien bakom tillkomsten är välkänd men förtjänar att upprepas. *Ingvar Oldsberg* hörde år 1986, under ett besök på restaurang Rubinen i Göteborg, att det fanns ett tyskt TV-program där en helikopter flög lite lagom långsamt i riktning mot en stad. Tävlade fick gissa vart den är på väg och ju närmare den kommer, desto färre poäng får den som gissar rätt. Ingvar Oldsberg lyssnade och funderade – som vanligt – på om man kunde göra något liknande i Sverige. Nya programidéer bollades ständigt mellan medarbetarna i Synvillan, högkvarteret för Göteborgs TV-produktion.

Ett annat program, som också diskuterades i TV-husets lunchrum, handlade om en tågresa mellan två städer i England. Steen Priwin hörde talas om de båda programmen och kom på den ljusa idén att slå samman resorna. Ett tåg närmar sig en stad och tävlande får gissa vart det är på väg. Sedan följer frågor med an-

knytning till platsen. Lagen får inga prispengar men äran och uppmärksamheten värderas långt mer av de tävlande. Ingvar Oldsberg var programledare för På spåret från början och *Björn Hellberg* hörde till de tävlande. Han kom in som domare när han hade vunnit fyra gånger i rad. Vid ett tillfälle tänkte TV-ledningen ersätta Ingvar Oldsberg med Martin Timell, men det blev inte av. Så småningom lämnade han ändå uppdraget. Programmet lever vidare med ett nytt ledargarnityr, i samma form och med stora lyssnarsiffror. Allt tyder på att Steen Priwin har skapat ett av de bästa program som gått i svensk TV.

Steen Priwin var född i Köpenhamn år 1934 och kom till Sverige som barn. Efter studenten 1954 började han studera och kom två år senare som journalist till Aftonposten i Göteborg, för att 1958 fortsätta på Svenska Dagbladet. Där blev han kvar till 1962, då han fick anställning på Sveriges Radio i Göteborg. Det var före vänstervågen, och Steen Priwin förhöll sig neutral när den sköljde in över medierna. Radio och television hörde samman på den tiden och inom huset kunde han gå vidare till jobbet som TV-producent år 1964. Efter att ha varit redaktionschef på Göteborgs-TV i sex år blev hans distriktschef där 1986. Ytterligare en egenskap förenar honom med klasskamraten Schenkmanis: han dog alltför ung i cancer. Det var 1995.

Steen Priwin utmärkte sig under skoltiden som handbollsmålvakt i skolans lag. På den tiden kunde man komma in billigt på handbollsmatcher på Svenska Mässan under lördagskvällarna se en rad handbollsmatcher mellan lag från stadens skolor. Steen Priwin gjorde beundransvärda räddningar genom att slänga sig i hopp för att stoppa de hårda skotten intill stolpen. Hans välordnade frisyr kom lätt i oordning, men han hade alltid kammen i bakfickan för att rätta till de mörka lockarna. En del åskådare var nog där för att beundra honom mer än som målvakt. Han var stilig och korrekt, men också personlig och uppmunt-

rande, kan hans medarbetare intyga.

En som minns honom med stor sympati och tacksamhet är *Maria Scherer*, som dragit sig tillbaka från TV och lever som författare i Båstad. Hon är intresserad av själslivet ur olika aspekter och allt hon skriver visar att hon är en verklig människokännare. Det hon säger om Steen Priwin bör därför vara väl underbyggt. Maria Scherer är född 1943 och samarbetade med Steen Priwin i succéprogram som Sveriges Magasin under 1970-talet.

– Steen var min medarbetare men också chef och förebild, säger hon, lite berörd av minnet från en tid som nu verkar avlägsen. Han var ytterligt noga förberedd inför varje sändning och bekräftar det som alla säger, att ju mer noggrant man planerar desto mer kan man verka avspänd och ge intryck av att improvisera under sändningens gång.

– Steen var nog en chef av den gamla typen. Han visste exakt vad han ville, han gav klara besked och uppmuntrade samtidigt alla så att de vågade komma med förslag och kände sig uppskattade. Lite fåfång var han kanske men aldrig så att ljuset skulle falla på honom. Det viktiga var att programmen blev bra. Han var beundransvärt professionell och det kunde behövas. En gång hade vi Cornelis Vreeswijk som gäst. När han kom till TV-huset var han nog inte i bästa form och slocknade bakom scenen. Vi undrade hur det skulle gå, men Steen var lugn. Han litade på att Cornelis skulle skärpa sig när det gällde – och precis så blev det. Det var ett av de bästa inslagen vi gjorde under min tid i Sveriges Magasin. Både Steen och Cornelis visade hur professionella de var i sina roller när det verkligen gällde.

Mycket spännande hände i Göteborgs-TV under Steen Priwins tid, och ibland blåste det friskt också om honom. En av medarbetarna, *Dag Stålsjö*, ville göra om Sveriges historia från grunden. Han ansåg att Svearikets vagg hade stått i Västergötland. Med hjälp av självlärda historiker framfördes detta budskap i en rad program under 1981 och 1982. Det blev en

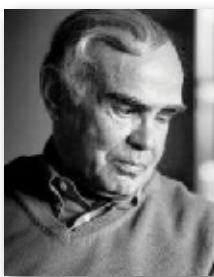
våldsamt strid och föranledde en stor debatt i september 1982, där dag Stålsjö och hans vapendragare angreps av andra historiker, de flesta mer akademiskt skolade.

Det var populärvetenskap men knappast av bästa märke, eftersom det var mer populärt än vetenskapligt. Programmen fälldes av radionämnden. Dag Stålsjö fortsatte sedan att göra program om fornsvensk historia, där han framförde nya teorier i program som också fälldes av granskningsnämnden. Dag Stålsjö fick år 1987 en utmärkelse som landets främsta vilseledare det året. Dag Stålsjö, som hade gått på Majorna, dog i en trafikolycka år 1991.

Steen Priwin fick inte följa utvecklingen av På spåret mer än åtta år, men hans änka Eva berättade i en intervju år 2007, att han säkert hade varit glad och stolt över programmets framgångar. Steen Priwin litade på att Ingvar Oldsberg skulle ta vara på programmets stora möjligheter. Enligt Eva Priwin, som var programmets produktionsledare i åtta år, sade han inför premiären: "Faen ta er nu om ni inte lyckas med det här. Det är ju en så djävla bra idé." Det vågade han säga eftersom han litade på sina medarbetare och visste att det skulle gå bra. Det var en bra idé – Steen Priwins egen – och ett av de mest lyckade bidragen till TV-underhållningen i Sverige hittills.

Arne Ruth

Skrivande journalister blir inte alltid lika kända som TV-personligheter. Det gäller dock knappast en något yngre student från Hvitfeldtska, Arne Ruth. Han är född 1943 och har haft uppdrag i både radio och dagspressen, men inte så mycket i TV. Trots det har han gjort sig känd, främst genom sin kamp för mänskliga rättigheter. Arne Ruth har nyligen gett ut sina memoarer, utformade med hjälp av författaren

Lars-Åke Augustsson. Boken heter *Arne Ruth talar ut*. Den boken hade han inte haft någon svårighet att skriva själv, men medhjälparen ger extra perspektiv på händelserna. Det blir en vandring genom dagspressens förvandlingar under slutet av 1900-talet och början av det nya seklet. Arne Ruth har varit närvarande i "allt", inte för att han lagt sig i utan för att han haft viktiga uppdrag och kloka synpunkter.

Arne Ruth är inte göteborgare. Han hamnade i Göteborg genom att hans mor gifte om sig och flyttade dit när han skulle börja gymnasiet. Han är mån om att kalla sig dalslänning, eftersom han som barn kom till Bengtsfors efter kriget. Han är född i Tyskland där hans far försvann under slaget om Berlin. Det är inte den första dalslänningen som tar studenten på Hvitfeldtska. Till hans föregångare hör bland andra filosofen *Pontus Wikner*, som föddes i Dalsland, växte upp i Bohuslän och tog studenten på Hvitfeldtska. Hans betydelse som filosof under 1800-talet – och att han gått på Hvitfeldtska – är väl den största anledningen till att han fått ge namn åt en gata i skolans närhet. Blir det en bigata i närheten skulle det inte vara fel att kalla den Arne Ruths gata.

Är man född i Tyskland och uppvuxen i Bengtsfors är man internationell, hävdar Arne Ruth i memoarerna. Bengtsfors bidrar till den globala utblicken eftersom man har så nära till Norge. Arne Ruth har också gjort stora insatser internationellt och blivit anlitad för att bevaka journalisternas frihet i andra delar av världen. Numera är han också engagerad i kampen för mänskliga rättigheter i Iran. Han har beskrivits som en "pennfäktare att räkna med". Pennan är hans främsta vapen och några andra vill han inte utnyttja. Skandiadirektörernas bonusar gjorde honom upprörd och han ställde sig i spetsen för grupptalan mot Skandia. På senare tid har han också stött *Ship to Gaza*, men enligt memoarerna med viss tvekan.

I likhet med Pontus Wikner har han en reserverad hållning till religion. Pontus Wikner skrev en bok om sin beundran för Jesusgestal-

ten, men kyrkans förkunnelse om Jesus hade han svårt att smälta. Arne Ruth har inget emot religionen i sig men vänder sig mot missbruket, som kanske blivit vanligare eller åtminstone mer uppmärksammat i vår tid. Det religiösa inslaget i revolutionen i Iran har gjort Arne Ruth till engagerad motståndare mot all

gått på Hvitfeldtska visar att begåvningarna varit spridda över landet och gjort sina insatser i Malmö, Göteborg och Karlstad. Det finns ändå en dragning mot Stockholm och det drabbade även Arne Ruth, som anställdes på Expressen år 1977. Där var han kulturchef, och samma uppdrag väntade år 1982 på Dagens Nyheter,

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning var en plantskola för de flesta av Hvitfeldtarna inom media.

religion i politiken. En av de direktörer i Skandia som tjänade mest på det avlyfta bonustaket satt i ledningen för en stor frikyrkoförsamling i Stockholm. Om det påverkat Arne Ruth må vara osagt, men det är ett förhållande som inte ökar respekten för religion.

Arne Ruth började skriva lokalnotiser från Bengtsfors i *Bohusläningen* när han var tretton år gammal. Alla var nöjda men han blev ändå avskedad då ledningen upptäckte hans låga ålder. År 1965 fick han arbete på *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och år 1973 blev han anställd av *Sveriges Radio* i Malmö, främst för programmet Obs!. Sveriges Radio och SVT anklagas ibland för att vara alltför inriktade på Stockholm. Många av de stora som

som han lämnade 1998 efter meningsmotsättningar inom tidningskoncernen. Många andra uppdrag har sedan följt.

Arne Ruth är en viktig röst i den svenska kulturdebatten. Han kallar sig vänsterintellektuell, men framträder mer som liberal, bland annat i sin syn på religion. Liberaler angriper gärna religionen som det ondas upphov, men Marx ansåg det meningslöst att bekämpa religionen eftersom den bara är ett symptom på det sjuka samhället. Den försvinner enligt honom av sig själv i det klasslösa samhället. Det liberala visar sig också i att Arne Ruth är mån om den fria debatten. Som kulturredaktör på DN slog han vakt om sin självständighet. När Bengt Braun på DN ville köpa Svenska Dagbladet var måttet rågat. Tidningarna skall vara fria att tala både med och mot varandra, anser Arne Ruth. Likriktning dödar den livsviktiga debatten.

Arne Ruth trivdes på Hvitfeldtska enligt memoarerna men hade lite svårt att komma in i skolan. Hans betyg dök oroväckande till en början men snart hade han fattat hur man skulle plugga på läroverket och då gick det snabbt bättre. Han fick höga betyg – utan någon relation till stadens skeppsredarfamiljer – och pris för bästa studentuppsats när han gick ut. Uppsatsen handlade om förhållandet mellan de politiska partierna i Sverige. Det var något han redan då behärskade. Och skriva kunde han. Det hade han bevisat redan som 13-åring i Bohuslänningen. Under gymnasietiden skrev han en längre debattartikel om värnplikten i Hvitfeldtskas skoltidning Lyran 1965 – som då hade Årsbokens Bo Eneroth som redaktör.

Arne Ruth kallar skolan konservativ. Det kan gälla arbetsmetoder, men jag minns aldrig att lärarna förkunnade högerpolitik eller uttalade sig nedsättande om socialismen. Undervisningen var däremot traditionell enligt den modell som nu kallas ”Björklunds skola”. Adjunkt Ivar Isidor Johansson lärde ut fransk grammatik och nyttiga glosor. Han talade med avsmak om alla som sade att man skulle ”parlera” på lektionerna. Jag minns ändå undervis-

ningen med tacksamhet. Den var inriktad på att vi skulle kunna läsa facklitteratur och det är vad jag främst har behövt.

Märkligt nog hade vi ett år Ichen som klassföreståndare på gymnasiet reallinje. Då var han övertygad om att man måste kunna alla småord i franskan, adverb, prepositioner och konjunktioner, för att förstå texterna rätt, så det traggades varenda lektion medan han vandrade upp och ned i klassrummet mellan bänkraderna. Det kom till nytta då jag en gång bytte topplockspackning på en fransk bil. Den kunde bara sättas in på ett sätt för att motorn skulle fungera. Det stod ingraverat men framgick inte på annat sätt. Då var jag tacksam för att Ichen hade lärt mig skillnaden mellan dessus och dessous.

Många andra

Detta var några exempel på kända journalister som fått sin grundläggande bildning och utbildning på vår skola. Det är lätt att räkna upp andra, både som gått och inte gått på Hvitfeldtska. *Sture Hegerfors* hör till de mest kända, och han har blivit uppmärksam i tidigare årsböcker. Hans bror Arne har aldrig gått på Hvitfeldtska, sorgligt nog. Annars hade han varit värd en hyllning tillsammans med *Bosse Hansson*, som han varit arbetskamrat med i omgångar. *Lars-Olof Franzén* har behandlats i en artikel om hans självbiografi för några år sedan. *Björn Vingård* och *Björn Clarin* är gamla Hvitfeldtare som också gjort sig kända i media. Andra får fylla på med berättelser om mediala bedrifter av gamla Hvitfeldtare, men de som här har nämnts kommer nog att gå till historien om den tid då svenska folket såg på TV – inte minst på julafton.

Christer Hedin, född 1939, student på Hvitfeldtska 1957. Religionshistoriker vid Stockholms universitet. Har varit lärare och radiojournalist, bland annat som chef för vetenskapsredaktionen vid Sveriges Radio. Disputerade 1988 i religionshistoria och är docent i livsåskådningsvetenskap.

Min Hvitfeldtska bakgrund

Åtta år tillbringade jag på Hvitfeldtska, alla åtta ”ordinarie” åren, alltså fyra i realskolan och fyra i gymnasiet 1945-53, bodde utanför staden och måste tillbringa även lunchrasterna i skolan, så man blev väl förtrogen med bygget ...

BOSSE HANSSON

ATT KOMMA FRÅN EN LITEN – då helt modern – folkskola (Finngösa mellan Sävedalen och Partille) med ca 250 elever till vad som för mej då var en tungt och gammaldags inredd, gigantisk byggnad med närmare 1000(?) elever i skilda åldrar och en ”oräknelig” samling delvis skräckinjagande lärare, var förstås en stor omställning i en 11-12-åringens liv.

I början var jag imponerad över alla verksamheter vid sidan av lektionerna, som stod annonserade på anslagstavlan. Det fanns, ut-
anför skolschemat...

- en litterär förening – något jag tänkte mej kunna ansluta mej till som lite äldre
- kanske var det den som ordnade de närmast bejublade tävlingarna för talare i aulan?
- en politisk diskussionsklubb - märkligt nog för att vara året då Hitler-tyskland krossades; hur kan de diskussionerna ha gått till??
- en klubb för speciellt intresserade i kemi/fysik eller dylikt
- en skolkör
- en skolorkester med åtminstone en gång om året tillsammans med kören en välbesökt konsert
- en även på fritid aktiv idrottsförening med bland annat friidrott, där man under mitt startår nådde en framskjuten placering på de berömda ”Skolungdomens” på Stadion. Träning uppe på Överåsvalen på eftermiddagarna.

- ett handbollslag alltid långt framme i läroverksturneringen i landet, bland annat tre finaler, en seger
- absolut någon mer klubb eller förening som jag inte kommer på nu
- den årliga tågresa + hela läroverkets långa gåsmarsch från Aspens station upp till Hvitfeldtska friluftsgården i Möstad – som måste ha varit tämligen unik i landet
- den högtidliga årliga marschen 6 november till Gustaf Adolfs Torg
- förmodligen ytterligare något jag glömt...

Vad gäller klubb- och föreningsaktiviteterna var jag dels först för ung för det mesta av dessa, dels ville jag inte förlänga vistelsen i stan och vara än mer borta från hem och kompisar, så jag deltog nästan i inget av detta. Jo, i kören ett par år (jag älskade att sjunga och var smått berömd i hemmakommunen, sopransolist i flera konserter), repetitionerna i skolan var få och stal inte så mycket tid.

Och sedan gick man ju och hejade på handbollslaget, där man blev mäkta stolt vid segrar och högst olycklig vid förluster...

I alla fall gav de här verksamheterna en känsla av sammanhållning och stolthet över att tillhöra en väldigt fin skola – det sistnämnda understruket av de närliggande folkskolornas hatare av oss ”siskor”!

Vad jag inte riktigt märkte förrän långt upp i gymnasiet var att praktiskt taget alla dessa aktiviteter försvann en efter en. Skolan blev mycket tristare. Inte bara gymnastik- och musiklärare slutade att offra fritid, utan även andra lärare, som tycks hade verkat åtminstone som någon sorts stöd för andra aktiviteter, var bara borta. Litterära föreningen levde under tacks – om den levde alls? Inga konserter, inga festliga kvällar i aulan längre, idrottsframgångarna tog slut... Resorna till friluftsgården bara upphörde... Fanns det något mer än 6-novembermarschen kvar de sista av mina år på Hvitfeldtska?

En av flera aktiviteter under mina första år

på Hvitfeldtska som jag minns rätt väl var firandet av skolans 300-årsjubileum 1947 med tal, sång och musik i Domkyrkan. En lärд före detta elev hade skrivit texten till en kantat som tonsattes av musiklärare ”Flottis” Holmsten och som vi sjöng då. Texten gav lite av ”historiens vingslag” kring skolan, och jag tyckte att Holmstens komposition var mäktig – nästan som att sjunga en Bach-passion – och jubileet bidrog ytterligare till att Hvitfeldtska kändes ”finare” än alla andra skolor, åtminstone i Göteborg... Det sades dessutom vara landets äldsta läroverk efter dem i Lund och Uppsala.

”Det är glest mellan stråna, men de klipper det tätt” – en Bosse Hansson-klassiker

Det är välbekant att lärarna betyder mycket för elevernas intresse eller ointresse för olika ämnen. Man kan tänka på ämnen som man i grunden inte är eller varit intresserad av eller har så mycket sinne för, om läraren är en entusiast som öppnar dörrar dit. Men något ämne som man egentligen gillar från början kan dödas av trötta, tråkiga eller överlägsna lärare.

Jag var under de åtta åren med om detta i vågor i exempelvis historia och engelska. Historia från ett lidande till en lidelse – engelska från jätteentusiasm till meningslösa döda timmar med en fullkomligt inkompetent gammal lärare som själv knappt kunde formulera en mening på engelska och hade svårt med läspljuden... Jämte det oinspirerat påtvingade latinet – se nedan – och otroligt med läxor bidrog det till att gymnasieåren redan tidigt kändes evigt tradiga.

Vi fick en överbelastning av krav och läxor, och på två år försvann sex eller sju av de ursprungliga klasskamraterna från L1:4. Visserligen byttes en del ämnen kommande år och ett par lärare lättade på dysterheten, men man

kände sej fången och instängd, skolan tog en på heltid. Studentdagen kändes länge oändligt avlägsen, innan jag de två sista gymnasieåren började stjäla tid för vad jag kände för och mest ”satt av” tiden till studenten utan att riskera den.

När jag slutade var jag nästan vänligt inställd till skolan, jag hade förtroende hos inte bara gymnastikvaktmästaren (Schmidt?) utan till och med chefsvaktmästare Ohlsson, vidare sen länge med damerna i lunchrummet, faktiskt ett par av lärarna också, och jag ordnade handbollskvällar för de bästa i småklasserna för att försöka bevara skolans standard där, som min egen generation tappat helt. Inte ens en Åke ”Tanna” Lindegarth kunde ensam bära upp ett lag då...

”Om man tippar en målgörare blir det sällan den man tippar”

– en annan Bosse Hansson-klassiker

Är det sant att ”realarna” trivts bättre än ”latinerna” på gymnasiet? Det kan vara så och det beror nog på att matte-fysik-kemi inbjöd till problemlösning – ofta i små grupper – medan det som uppfattades som huvudämnet på L-linjen nästan helt var ett trist, alltid likadant enskilt pluggande...

... PLUS, och det tror jag är väsentligt, att huvudläraren i detta ämne var en sällsynt tråkig, högfärdig och osympatisk person. – Och arrogant! – Gjorde den sociala dödssynden att inför klassen öppet tala illa om kollegor - N-j-ö-t av att formulera elakheter mot vissa elever – Satt och sög välbehagligt på elakhetskarameller...

Tage Wikström torde ha haft hand om de flesta latintimmarna i de flesta av de sju klasserna (hade han något annat ämne?) Han gjorde de många latintimmarna utomordentligt tunga.

Detta har ältats av alla gamla klasskamrater vid våra senare träffar, både närvarande och frånvarande, vid våra 50- och 60-årsträffar och när man träffats enskilt på olika håll i världen.

Det var som en b-e-f-r-i-e-l-se vår sista termin, när han var borta för någon rektorskurs - hur nu HAN kunde utses till rektor har jag aldrig träffat någon som begripit... Plötsligt kände jag och många andra latinet som rätt intressant den terminen – med en provkandidat som liksom satte in det i den levande språkvärlden.

Bosse Hansson, född 1934, studentexamen 1953. Vätkänd sportjournalist inom radio, press och teve. Han belönades med televisionens språkpris 1997 för ”en nyskapande och precis formuleringskonst och för ett träffsäkert bildspråk, fritt från onödiga schabloner”. Sommarpratare 1999.

Sjöbodtomt på Smögen för 2500 kr, anyone? Om Axel Emanuel Holmberg och Margareta Hvitfeldt

Föregångarna till dagens Hvitfeldtska gymnasium stöttades av en riskkapitalist av sällan skådat slag, Margareta Hvitfeldt. Hennes studiesociala donation från 1664 möjliggjorde högre studier för begåvade men mindre bemedlade ynglingar från Göteborgs stift. Donationen som förvaltas av Kungl. och Hvitfeldtska stiftelsen har under århundradena väckt starka känslor; såväl lovord som klander.

PER-HENRIK BERTHELIUS

EN SOM RÖRDE OM ORDENTLIGT i grytan var Axel Emanuel Holmberg, som år 1848 publicerade *Några Ord om det ömkeliga tillståndet på Kongl. Och Hvitfeldtska Stipendiögodsens i Bohus Län*.

Holmberg, primus bland Bohusläns historieskrivare, var liberal prästman med mager börs. Han ringaktade etablissemanget och brann för de svaga medan Margareta Hvitfeldt, högvälboren jordägare, fokuserade på egendomar och värdetillväxt. De tillhörde olika århundraden men deras vägar kom att korsas. Här några funderingar runt dessa två färgstarka personer, donationen och skolan; funderingar som avrundas med en diskret fråga. Är det dags för namnbyte på vår läroanstalt?

Det "hvitfeldtska" - Margareta, skolan och begreppet i sig

Det personliga källmaterialet knutet till Margareta Hvitfeldt (1608-1683) är magert. Vi vet att hon var sprungen ur dansknorsk adel, att hon tillbringade merparten av sitt liv i Bohuslän och levde långa tider ensam utan familj. Hon var road av affärer, politiskt skicklig men

troligtvis lindrigt social. Margareta Hvitfeldt visste vad hon ville eller för att tala med hennes biograf Beata Losman *"En kompetent och stridbar kvinna behövde inte undertrycka sitt intresse för godsskötsel och affärer i stormaktstidens samhälle."* (1) Nej, hon undertryckte inte sitt intresse för affärer och värdeskapande. Vi får väl närmast betrakta henne som en habil riskkapitalist som periodvis ägnade sig åt rätt avancerade arbitrageaffärer, att förvärva hög-

Margareta Hvitfeldt

beskattad egendom och konvertera denna till lågbeskattad. Fru Margareta synes ha hanterat sin kassa på ett framgångsrikt sätt, vilket möjliggjorde finansverksamhet i form av utlåning och till denna knuten pantrealisation.

Sedan Bohuslän år 1658 i Roskildefreden blev svenskt testamenterade hon 1664 merparten av sina jordegendomar i Bohuslän, runt fem procent av landskapets hemman, till Götheborgs Gymnasium och därmed indirekt till svenska staten. Detta var ett konkret bidrag till försvenskningen av den tidigare norska provinsen och ivrigt påhejat av de nya herrarna; bohuslänska ynglingar skulle med hvitfeldtska pengar skolas till goda svenska medborgare i staden Göteborg. Fru Margareta behöll tillgångarna under sin levnad och förhandlade med den svenska Kronan fram skattelättnader för sig själv och sina bönder. Inte illa. Det har spekulerats i skälen till hennes agerande och generositet: altruism eller egennytta? Svaret ligger nog i betraktarens öga.

Vad med vår skolas relation till Margareta Hvitfeldt och donationen? Namnet på skolan, Hvitfeldtska, är av senare datum. Det skapa-

des år 1940 sedan myndigheten först fastställt namnet *Lorensbergs högre allmänna läroverk*, något som av skolans kollegium uppfattades ha en doft av öl och cirkus (2). Nej, man önskade postumt ge denna hedersbetygelse till donatrixen även om relationen mellan vår skola och Margareta Hvitfeldt redan då var av historisk karaktär.

Bristande information på hemsidan

Går man idag in på *Hvitfeldtska gymnasiets* hemsida kan man läsa om allt möjligt men inget om skolans historia eller namnet Hvitfeldtska. Den kommunala hemsidans uppgift torde inom ramen för det fria skolvalet vara att sälja skolans tjänster till hugade elever och där ryms inte historiens vingslag. Men så har det inte alltid varit. Fru Margareta harangerades på skolan årligen under nära två sekler vid vårterminens slut; hyllningstal oftast framförda av den främste eleven bland skolans hvitfeldtska stipendiater. Denna tradition skrotades 1894 men har sporadiskt återuppstått. De reminiscenser som dagens elever möter är väl i första hand Gustaf Brusewitz två porträttmålningar över fru Margareta vilka hänger i lärarnas kvarter.

Det "hvitfeldtska" satte emellertid sina spår långt fram i tiden. Donationen till Göteborgs Gymnasium, grundat 1647 och stadens äldsta kulturinstitution, stödde framväxten av högre utbildning i Göteborg. Skolan var under flera sekler en betydande faktor i den göteborgska världen och en prestigefylld institution som försåg Sverige med biskopar och ledande män i samhället. Detta framgår bl.a. av skildringen från skolans 300-årsjubileum år 1947; det tågades taktfast med musikkårer, doktorshattar och skolmössor genom staden; först till Gustaf Adolfs Torg med kransnedläggning och därefter till Domkyrkan för andakt och högtidstal. Vid jubileumbanketten på Lisebergs Rotunda framfördes bordsvisan *Margareta Hvitfeldt* på melodin *Santa Lucia*. (3). Fru Margaretas 350-årsdag firades 1958, rektor Wikström höll

ett hyllningstal i aulan och kransnedläggning skedde på Hvitfeldtska graven i Valla kyrka på Tjörn med Hvitfeldtskas rektor på plats (4). Den världen är nu passé. Lovsångerna har klingat ut och av stiftelsens utdelade medel kommer idag en mindre skärv skolans elever till del.

Jag skriver här det "hvitfeldtska". Finns eller fanns detta begrepp? Jag vet inte, men för mig har det sedan skoltiden för drygt 50 år sedan symboliserat en strävan efter kvalitet och tydliga normer byggd på en prestationsorienterad kunskapstradition.

"en strävan efter kvalitet, tydliga normer och en prestationsorienterad kunskapstradition"

Humanismen satt i väggarna. För mig och många andra var det stimulerande, ibland jobbigt, men ofta utvecklande. För några var det frustrerande, kanske hämmande och kylslaget. Det "hvitfeldtska" jag upplevde hyllas inte uni-sont av den svenska skolan idag, men måhända är det på väg att till delar lyftas ut ur kylan och in i värmen. Gubbvarning på det antagandet? Tja, det är möjligt men det tar jag.

Donationen – ett förordnande som omformats i grunden

Donationen är ett testamentariskt förordnande som Kongl. Maj:t med tacksamhet tog emot, 1673 stadfäste och sedan successivt omformat i grunden. När man går igenom vad som under seklerna tagits till trycket kring hvitfeldtska donationen och dess förvaltning träffar man på tämligen kameralt och stundtals servilt material. Men 2006 publicerade *Eibert Ernby* en engagerad studie över donationen och under 2014 lär en historik över Kungl. och Hvitfeldtska stiftelsen publiceras.

Stipendieinrättningens (Stiftelsens) ur-

sprungliga uppdrag var att finansiera högre studier vid Göteborgs Gymnasium för bohuslänska ynglingar, inte minst prästsöner från södra Bohuslän, och ett underförstått mål var att förse Göteborgs stift med goda prästkandidater. Donationen som bestod av jordegendomar, de s.k. gymnasiejordarna, var för allmogen i Bohuslän en påtaglig verklighet; runt 6000 bohusläningar var för sitt uppehälle beroende av dessa arrendejordar under 1800-talet (5). Idag har jordegendomarna omvandlats till finansiella tillgångar och inrättningens ändamål har breddats till att dels dela ut stipen-

dier till elever i gymnasier i förutvarande Göteborgs och Bohus län och till studerande vid universitet och högskolor i Sverige, dels lämna understöd för vetenskaplig och pedagogisk verksamhet. Stiftelsens förmögenhet uppgick år 2012 till ca 160 MSEK och årligen utdelas stipendier och anslag runt 5 MSEK (6). Rollen som huvudfinansierare av duktiga men med skral kassa försedda elever har i praktiken försvunnit. Det offentliga har tagit över genom fri skolgång och statliga studiemedelssystem, men stiftelsen fortlever och har funnit nya ändamål.

En donation som väckt känslor

Fru Margaretas gåva var av häpnadsväckande storlek och under lång tid svåröverträffad inom landets gränser. Testamentet, donationen och stipendieinrättningen har under århundradena väckt känslor. Det gäller primärt frågor om förvaltningen, arrenden och besittningsrättigheter samt stipendiernas storlek och inriktning. Här ryms många aspekter av det mänskliga: högmod, girighet, avund och vrede men också generositet och välvilja. Få institutioner i Göteborg torde ha varit föremål för så många kungliga brev, förordningar och instruktioner; den senaste på Stiftelsens hemsida är daterad år 2012. Stiftelsens styrelse, det s.k. kuratelet, är namnkunnig och bestod bl.a. av landshövdingen, biskopen och en lagman från Göteborg.

Lite raljant kan man säga att det fanns rejält med motlut inbyggt i testamentet. Inte avsiktligt, men verkligheten sprang ifrån Margareta Hvitfeldts regelverk. Tillgångarna, säterierna och hemmanen, byggde på en feodal struktur som under 1800-talet var föräldrad; destinatarerna, dvs fattiga men studiebegåvade bohuslänska ynglingar, blev en allt tunnare grupp i takt med att de offentliga studiesociala systemen byggdes ut och slutligen: arrenden och avgifter följde inte penningvärdesförämringen eller marknadens prisutveckling. Verksamheten reviderades regelbundet av Kungl. Maj:t vilket resulterade i att regelverket successivt omformades.

Om vi gör en historisk intressentanalys över stiftelsen finner vi å ena sidan mottagarna, stipendiater och skolan, å andra sidan leverantörerna, gymnasiejordarnas arrendatorer. Mellan, eller snarare över, dessa två grupper står stiftelsens administration och styrelse, kuratelet, och den egentliga ägaren, staten. Grovt förenklat finner man under seklerna, och långt in i vår tid, rader av lovsånger över donationen och donatrixen i skolornas årsberättelser och historiker liksom i officiella kalendrar över staden Göteborg. Från arrendatorerna och de-

ras tillskyndare hörs eskalerande klagosånger över dryga dagsverken, bristande besittningsrätt och feodal behandling. Klagosångerna går ofta direkt upp till riksdag och regering. Och mitt i allt detta sitter stiftelsens kuratel och skall balansera intressena inom ramen för testamentets föreskrifter och av Kungl. Maj:t meddelade instruktioner. Det måste stundtals känts som en börda att tillhöra kuratelet, en oavlönad roll som inte var självpåtagen utan följde med ett visst ämbete. Mager avkastning från tillgångarna, missnöjda arrendatorer, hungriga stipendiater och en ändamålsparagraf och ett regelverk som flera gånger överlevde sig själva kan förstöra nattsömnen för många byråkrat. Detta signaleras också mellan raderna av medlemmar i kuratelet (7). Landshövdingen har således idag delegerat uppgiften till länsöverdirektören. Synpunkter på stiftelsens göranden och låtanden resulterade under seklerna i talrika skrivelser. Det var i allmänhet inga hyllningsskrifter. De riktiga kanonaderna kom ifrån Axel Emanuel Holmberg, som i Bohusläns Historia och Beskrifning (1842-45) och stridsskriften *Några Ord om det ömkeliga tillståndet på Kongl. och Hvitfeldtska Stipendiögöden i Bohus Län* (1848) luftar sin ringaktning.

Axel Emanuel Holmberg, Bohusläns historieskrivare och kraftfull agitator

Om Margareta Hvitfeldt, fast rotad i Bohuslän och i rollen som storgodsägare, representerade överheten och kanske ensamheten, så är Holmberg (1817-1861) hennes raka motsats: fosterbarn, stundtals i penningknipa, social och mobil, obstinat mot överheten och med många strängar på sin lyra. Vad som förenar de båda är deras obändiga drivkraft och vilja liksom faiblesen för ostron; Holmberg frossade och drack säkerligen blanc de blancs därtill; fru Margareta använde skaldjuren som politiskt smörjmedel.

Det finns gott om personligt källmaterial runt Holmberg; såväl riklig korrespondens

som samtida nedskrivna vänporträtt. Han växte upp i Stockholm och i Halland, studerade teologi i Lund och tillbringade sammanlagt runt tio år i Bohuslän. Holmberg försörjde sig som präst men var fornforskare, skriftställare, samhällsdebattör och sällskapsbroder liksom entreprenör och föremålsamlare av det ovanliga slaget. Han var liberal och allt som andades feodalism skulle bort. Detta låg också i tiden; ständsriksdagen började sjunga på sista versen.

Lika mycket som han uppskattade Bohuslän och dess allmoge, lika mycket föraktade han städernas, enkannerligen Göteborg och Uddevallas, krämare och styresmän som, enligt Holmberg, var korrumpierade och den obesuttna allmogens plågoandar. Domkapitlet i Göteborg var ett annat hatobjekt. Axel Emanuel Holmberg var 25 år då han publicerade första delen av *Bohusläns Historia och Beskrifning*, en gärning som av Gunnar D. Hansson jämförs med dagens idrottsstjärnors prestationer (8). Holmbergs språk är rakt på, ibland målade och kryddat med stilistiska effekter, ofta polemiskt, men lätt att ta till sig. Han står på allmogens sida mot Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen vad gäller äganderätt till jorden och han drar sig inte för att misskreditera motståndarna för att nå sina mål. Holmberg ironiserar över och angriper donationens skötsel. Gymnasiebönderna plågas; samtidigt synes avkastning på de av stiftelsen förvaltade tillgångarna svag och stipendierna borde enbart gå till mindre bemedlade bohuslänska gymnasier vilket testamentet föreskriver. Han ger sig även på Margareta Hvitfeldt och skriver "Utan att hafwa uträttat annat storverk, än det, att, i saknad af bröstarfvingar, till sina andra släktingars förfång, hafwa efter sin död afträd sin egendom till en välgörenhetsanstalt, anses likväl Margaretha Hwitfeldt af många såsom det märkwärdigaste fruntimmer, som någonsin lefwat i Bohuslän. Samma väg till odödlighet kan hwilken rik och barnlös person som helst wandra" (9). Inte nog med detta. Holmberg kombinerade arkivforskning med praktiskt fältarbete

och han gick grundligt tillväga. Han ville ta reda på hur Margareta Hvitfeldt tedde sig, varför han öppnade hennes kista, inspekterade det tvåhundraåriga liket och plockade av henne en guldring för närmare undersökning; och efter någon tid spikade han igen kistan (10). Inga krusiduller, pang på, och finkänsligheten firar inga triumfer när Holmberg kommenterar utseendet *"Af hennes wäl bibehållna lik synes, att hon varit liten till växten, haft ett bredt, fetlagdt och intryckt ansigte, liten mun, trubbig näsa och rödaktigt hår"* (11). Här visar Fru Margaretas nutida biograf Beata Losman större respekt genom att begränsa sig till *"...att hon inte var av den långa ståtliga typen"* (12).

Holmbergs breddside mot donationen och donatrixen uppskattades inte av Gustaf Bruswitz (1812-1899) som ombesörjde utgivningen av andra upplagan av *Bohusläns Historia och Beskrifning* (1867) där han helt sonika stryker Holmbergs utfall mot stiftelsens kuratel. Bruswitz anser inte att detta hör hemma i en Ortsbeskrivning, *"der de ovederlagda quarstä"* (13), utan bäst passar i tidningar där de genast kan bemötas. Bruswitz var i flera avseenden Holmbergs motsats; lågmäld genom nedsatt hörsel- och talförmåga, museiman i Göteborg och konstnär som under 1860-talet målade de porträtt på Margareta Hvitfeldt som nu hänger på skolan. Både Bruswitz och Holmberg är centralgestalter inom bohusslitteraturen.

1848 publicerade Holmberg *Några Ord om det ömkeliga tillståndet på Kongl. och Hvitfeldtska Stipendiogoden i Bohus Län*. I förordet beskriver han gymnasiearrendatorerna i Bohuslän som närmast livegna: *"att det ännu gifves en klass af allmoge, som till sina medborgerliga och ekonomiska existens är så beroende af en auktoritets eller underordnad tjenstemans nyck, att den nära nog kan kallas lifegen"*. Skriften tillkom för att stödja den bohusslänske riksdagsmannen Tobias Linds motion att ge arrendatorerna rätten att köpa loss de brukade egendomarna.

Holmberg behandlar i sin stridskrift tillståndet hos, och behandlingen av, allmogen

snarare än inrättningens ekonomiska förvaltning och stipendierna. Han kan emellertid inte helt avstå: *"har man visserligen äfven [här] största skäl till anmärkningar"* (14). Holmberg går sedan på kuratelet som satts att förvalta donationen och beskriver dess bestämmelser och sammansättning som orsak till allt elände. De betraktar sig enligt Holmberg både som ägare och domstol där de iklätt sig alla roller: åklagare, part och domare. Kuratorerna, bl.a. landshövdingen och biskopen, bor inte på platsen och har mycket annat att göra. De saknar också enligt Holmberg relevant kunskap som jordägare och förvaltare. Han går sedan grundligt igenom kuratelets instruktion för gymnasiibefallningsmannen, fogden, från 1767, som Holmberg beskriver som roten till det onda; bönderna är satta under förmyndarskap; de får inte utveckla sina utmarker, är utsatta för terror i form av husesyner och orättfärdiga vräkningar och fogden har tillskansat sig betydande biinkomster genom bl.a. rätten att förrätta gymnasieböndernas bouppteckningar och arvsskiften.

En andra omfattande revision av donationens förvaltning dokumenteras i ett kungligt brev 1815 undertecknat av den blivande kungen, Jean Baptiste Bernadotte, Carl XIV Johan. Här stipulerades bl.a. att bönderna skulle likställas med arrendatorer på kronohemman och befrias från arbetskyldighet, dagsverken, och i stället betala en "arbetsavlösningavgift" till jordägaren. Enligt Holmberg hjälpte inte detta utan klagomålen från arrendatorerna tilltog: *"Godtyckliga pålagor, intrång i brukningsrätten till jorden, och framförallt en mängd godtyckliga och orättvisa utvräkningar af hela familjer från hus och hem hörde till ordningen för dagen, och gjorde af Kongl. och Hvitfeldtska Gymnasiigodset snart sagt ett stort fattighus... Styrelsen frågade icke därefter, och fogdarna hade sin fördel deraf, genom de sportler, som derigenom inflöto i deras kassor"* (15). Han hänvisar sedan till den handske han kastade i Bohusläns Historia och Beskrifning och som ett nytt kuratel motto och

reagerade på bl.a. genom att starta en process mot gymnasiefogden, grundad på Holmbergs kampanj och anklagelser och underblåst av den nytillträdde landshövdingen Löwenhielm. Det nya kuratelet har enligt Holmberg kanske goda avsikter men i sak har inget förbättrats. Därför gäller det att få till en kraftfull förändring.

Holmberg äskade att arrendatorerna skulle få köpa marken på villkor som gynnade alla parter: bönderna blev självägande, stiftelsen erhöll dubblade inkomster, marken skulle brukas bättre och i slutändan berika nationen och staten. Delar av kuratelet sades stå bakom ett sådant förslag.

Sjödodtomt på Smögen för 2500kr, anyone?

Frågan om försäljning av donationens jordinnehav hade varit uppe och vänt flera gånger sedan mitten av 1700-talet och så småningom bar Holmbergs lobbyarbete och riksdagsmännens kontinuerliga påtryckningar frukt. 1904 godkände Kronan att testamentets villkor bröts och utförsäljning av stipendieinrättningens jordegendomar tilläts. Därefter fastställdes villkoren. Även om det blev en rakare ekonomisk lösning, än den av Holmberg föreslagna, är det påfallande hur Kungl. Maj:ts formuleringar år 1906 bär spår av Holmbergs texter från 1840-talet.

Inrättningen valde att börja med försäljning av skärgårdslägenheter. Detta sågs som en juridiskt enklare transaktion än försäljningen av hemman och torp. "Skärgårdslägenheter" var således samlingsnamnet för 13 fiskelägen, bl.a. Smögen, Hasselösund, Gravarne, Fiskebäckskil, Grundsund och Skärhamn. Här ingick 2256 strandsittaretomter, 856 sjödodtomter, 55 intäkter (betesmarker och holmar) och 45 "diverse" lägenheter. För dessa sammanlagt drygt 3000 fastigheter, varav nära 1/3 betecknades som "outnyttjade", erhöll stiftelsen i årliga hyror och avgifter 3300:-; således i snitt en krona per fastighet och år, i dagens penningvärde runt 50:- per år. Stiftelsen räknade först

med en samlad köpeskilling runt 160 000:- baserat på en kapitalisering av utgående avgifter vilka legat i stort oförändrade under sekler. Priset på fastigheterna byggde således på ålderstigna hyror och detta till trots så räknade man med dubblad intäkt för stiftelsen. Kortsiktigt bedömdes det som en god affär för stipendieinrättningen av såväl kuratelet som Kungl. Maj:t och administrativt som en välkommen avlastning. Långsiktigt var detta naturligtvis en urusel affär, men efterklokheten är ju den mest exakta vetenskapen. Man hade hamnat i en situation runt år 1900 där det kapitaliserade värdet på marken innebar att tomter köptes loss för i dagens penningvärde mellan 2500:- och 5000:- (50:- till 100:- år 1908) (16). Säg vad man vill. Med facit i hand har detta lett till en spektakulär förmögenhetsöverföring från Hvitfeldtska donationen till bohusslänska bönder, fiskare och strandsittare och deras ättlingar. Man anade 1904 inte att en sjödodtomt på Smögen 2014 skulle betinga ett värde som tusenfalt överstiger vad man betalade för 100 år sedan; det var ingen strykande åtgång utan år 1919 var fortfarande 273 sjödodtomter osålda och kvar i inrättningens ägo. Margareta Hvitfeldt torde emellertid år 1904 ha vänt sig, nej roterat, i sin grav, men för bohussläningen var detta otvivelaktigt ett senkommet rättfärdigande.

Margareta Hvitfeldt ut och Lorensbergs högre allmänna läroverk in?

Resan från 1600-talets "prästkola" med knappt 50 manliga elever, varav så småningom runt hälften finansierades av Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen, till dagens Hvitfeldtska gymnasium med 1800 elever av alla kön och många nationaliteter samt ett brett utbildningsprogram, allt från spetsutbildning i matematik till fotbollsgymnasium, återspeglar naturligtvis trehundra års samhällsutveckling och förändrade värderingar. Det har onekligen hänt något sedan skolans 300-årsjubileum 1947, eller vad sågs om följande referat från

festligheterna: ”Högtidliga doktorshattar och lika högtidliga höga hattar överallt! Grå hår och soignerade mustascher. Man kunde konstatera att Hvitfeldtska läroverket som kanske ingen annan skola givit landet höga och prominenta personligheter. Ärkebiskopen Erling Eidem och borgmästare Lindberg skrev autografer åt gossarna i realskolan. Förre landshövding Rohde, landshövding Westling i Karlstad, biskoparna Block, Cullberg och Ljunggren syntes bland de besökande” (17). I år besöktes skolan av Sveriges statsminister. Stadens morgonavis rapporterar att elever ”passade på att pussprotestera mot regeringens skolpolitik” och av reportagebilden framgår att man gick fram och slätade av, nåja kindpussade, statsministern, som log synbarligen förvånad (18). Ja, det har hänt en del sedan realskolegossar hovsamt bad om borgmästarens autograf.

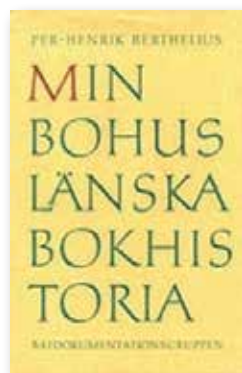
På skolans hemsida listas idag framstående f.d. elever under rubriken Vi har också gått här. Där ingår inga autografskrivande ärkebiskopar. Utöver Thomas Thorild (1759-1808) och Bengt Lidner (1757-1793) listas ytterligare 12 elever, de flesta fortsatt yrkesverksamma och framgångsrika; tre musikartister, fyra film- och bildmakare, två idrottare, två skådespelare och en diplomat; fyra kvinnor och åtta män. Tiden har sprungit ifrån Margareta Hvitfeldt; lovande bohuslänska ynglingar med tom börs och prästdrömmar synes idag inte springa ner korridorerna. Måhända ägde de namngivande skolbyråkraterna av år 1939 visionär blick: *Lorensbergs gymnasium?* Låt oss se.

Epilog

Jag bestämmer mig för att återvända till skolan där jag som 10-åring började i klass 1:5 c för 60 år sedan. Bilen parkerar jag utanför det som var Delas café på Terrassgatan, där mina mindre välartade kamrater och jag själv i tonåren kom att tillbringa lunchraster och håltimmar bland rökmolnen. Med forcerade steg passerar jag Röhssgatan, tidigare skolans löparbana, som leder fram till skolgården, och jag minns mina förtvivlade försök att här springa 60 me-

ter under 10 sek. När jag passerar det som var lärarnas parkeringsplats dyker terrängvarvet, grunden till många elevers goda kondition, upp på näthinnan. Här var start och mål. In på skolgården, till höger parkerades cyklar och mopeder, jag når fram till den kopparklädda porten. Passerade man inte denna innan 0755 lästes man ute från morgonsamlingen i aulan och rapporterades av vaktmästare Ohlsson för sen ankomst; tre sena ankomster per termin och där rök ordningsbetyget.

Jag går upp till andra våningen via trappan till höger, *lärartrappan*, och ser mig omkring. Per Kornhalls lysande analys och debattinlägg *Barnexperimentet: svensk skola i fritt fall* ringer i mina öron. Jag talar senare med rektor Peter Larsson för att bilda mig en uppfattning om tillståndet för det ”hvitfeldtska” och fru Margareta. Visst är detta en i grunden annorlunda skola än den jag kände, men de svenska Pisaresultaten till trots så klarar sig skolans elever bra i ett nationellt perspektiv, och inom den internationella avdelningen, International Baccalaureate, står man stark vid internationella kunskapsjämförelser. Skolan har flera gånger under seklerna laddats med nytt innehåll, överlevt och ofta blomstrat, och idag lyder programförklaringen på skolans hemsida *Vi är en kunskapsinriktad och internationell skola med spets och bredd som vill erbjuda gymnasieutbildning i världsklass*. Låt oss hoppas att skolans ledning och lärarkår fortsatt förmår leverera. Då lever skolan upp till traditionen och namnbyte känns inaktuellt.

Per-Henrik Berthelius, född 1944, student på Hvitfeldtska 1962, civilekonom HHG 1966. Företagsledare i svenska industri- och handelskoncerner, styrelseledamot i ett antal börsbolag, liksom gästföreläsare över det ena och det andra, numera en synnerligen medioker golfspelare. Ivrig antikvariatskund sedan ungdomen vilket bl.a. resulterat i två böcker om bohuslänsk odling: Min bohuslänska bokhistoria (1988) och Bohuslänsk samling (2009).

KÄLLOR

- Ernby Eibert *Margareta Hvitfeldts donation Vision och verklighet* (Uddevalla 2006)
- Fredén Gustaf *Hvitfeldtska läroverkets historia* (Göteborg 1947)
- Gamla Latinare årsbok 1948-1978*
- Gamla Hvitfeldtares årsbok 1979-2013*
- Heurlin A.O. *Bidrag till Hvitfeldtska stipendii-stiftelsens historia under äldre tider [I-III]* (Göteborg 1862, 1863, 1868)
- Holmberg Axel Emanuel *Bohusläns Historia och Beskrifning I-III* (Uddevalla 1842-1845)
- Andra Upplagan efter författarens död genomsedd och rättad af G. Brusewitz (Örebro 1867)
- Några ord om det ömkeliga tillståndet på Kongl. och Hvitfeldtska Stipendiigodsen i Bohus Län (Göteborg 1848)
- Hörlin A. *Om Hvitfeldtska stipendii-inrättningen i Bohuslän* (Stockholm 1884)
- Hörlin A: Hildebrand E. *Handlingar rörande Hvitfeldtska stipendii-inrättningen i Bohus län 1664-1763 jämte förteckning på åtskilliga handlingar angående samma inrättning 1764-1881* (Stockholm 1886)
- Kungl. Maj:t *Kungl. Maj:ts bref den 6 juli 1906 angående försäljning af Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen tillhörande skärgårdslägenheter* (Göteborg 1906)
- Lagerbring G., Rohde E.H., Colliander F.M. *Förslag till försäljning af Kungl. och Hvitfeldtska Stipendii-inrättningen tillhöriga skärgårdslägenheter* (Göteborg 1905)
- Losman Beata *Margareta Hvitfeldt En biografi* (Uddevalla 1984)
- Röding Rudolf *Bidrag till Göteborgs Latinläroverks historia* (Göteborg 1898) + *Ny följd* (Göteborg 1918)

NOTER

- 1 Losman (1984) omslagstexten
- 2 Gamla Hvitfeldtares årsbok 1983 Tage Wikström Margareta Hvitfeldt och hennes testamente, sid. 6
- 3 Gamla Latinare årsbok 1948 Skolans 300-årsjubileum sid. 7ff.
- 4 Gamla Latinare årsbok 1959 Tradition som brutits sid. 61f.
- 5 Holmberg (1848) sid. 2
- 6 Kungliga och Hvitfeldtska stiftelsens hemsida
- 7 Ernby (2006) sid. 223f.
- 8 Hansson Gunnar D. *Idegransöarna* (1994) sid. 91
- 9 Holmberg III (1845) sid. 241
- 10 Brev från Holmberg till Sven Nilsson 4/10 1845 (LUB)
- 11 Holmberg III (1845) sid. 244
- 12 Losman (1984) sid. 11
- 13 Holmberg II(1867) sid. 263
- 14 Holmberg (1848) sid. 2
- 15 *ibid.* sid. 45
- 16 Kungl. Maj:t (1906) sid. 3f.
- 17 Gamla Latinare årsbok 1948 Skolans 300-årsjubileum sid. 12
- 18 Göteborgs Posten 27/3 2014 sid. 46f.

- Det är förfärligt med trängseln på Säröbusarna. I går kom min man hem med märken efter läppstift i ansiktet och fullt av puder på kavajslagen. (Viss modifiering efter Torvald Gablén)

Studentexamen – hur det började

I min bokhylla har jag en bok. Jag inser att detta på intet sätt är ovanligt och jag nämmer det inte för att skryta. De flesta av mina bekanta har, vid sidan om porslinsfiguriner, turistsouvenirer och familjeporrtätt, böcker i sin bokhylla. Nej, jag nämmer detta för att den här boken borde ha ett särskilt intresse för årsbokens läsare. Den heter nämligen "Studentexamen 100 år". Utgivningsåret är 1963, ett märkesår då Beatles släppte sitt första album, filmen "Åsa-Nisse och tjocka släkten" hade premiär och järnvägen mellan Höganäs och Mölle (HMöJ) lades ner.

HÅKAN FREDÉN

Boken har ett speciellt intresse för mig personligen eftersom dess huvudförfattare, undervisningsrådet *Birger Thorén*, var min morbror, som var mycket snäll och skickade vykort från sina många resor till världens alla hörn. Han flög mestadels, eftersom han inte tyckte om att åka båt. Han ville hellre få en snabb och ögonblicklig död i en flygkrasch än en långsam och plågsam i en fartygsförlisning, förklarade han. Han hade i sin ungdom spelat fotboll tillsammans med Putte Kock i AIK:s juniorlag och samlade på klockor. Han var min idol och han gav ut denna bok om vår svenska studentexamen och det är den boken som den här artikeln bygger på. Boken är på 240 sidor och kostade 35 kronor i klotband och med skyddsomslag. Mitt exemplar har dedikation och kostar därför mer än 35 kronor. Egentligen var det inte den svenska studentexamen som fyllde 100 år 1963, eftersom

beteckningen "Studentexamen" i mer modern betydelse användes första gången 1905 och de första eleverna med studentexamen lämnade läroverken 1910. Hur kan man då hävda att studentexamen fyllde 100 år 1963? Jo, därför att den 11 april 1862 utfärdade Kunglig Majestät en kungörelse (bild 1), som innebar att en ny avgångsexamen vid elementarläroverken skulle, från och med 1864, ersätta universitetens inträdesprovningar. 1963 avlades sålunda den nya studentexamen för hundra gången. Denna nya examen hette från början helt enkelt *avgångsexamen*, bytte sedan namn till

Första sidan av Kongl Maj:ts Stadga angående den nya avgångsexamen vid läroverken.

mogenhetsprovning och därefter till *studentexamen*. Det ironiska i sammanhanget är att den inträdesprovning som ägt rum vid universiteten, alltsedan 1600-talet kallats just studentexamen, men denna examen hade inte många likheter med läroverkens nya avgångsexamen.

Studentexamen (1863-1968)

Den studentexamen som infördes vid de svenska läroverken 1863 avskaffades 1968 (vilket kanske kan göra någon gammal latinare en smula tårögd), det år då studenterna i Stockholm ockuperade sitt eget kårhus, en riskfylld och modig politiskt aktion som väckte berättigad beundran i stora delar av världen. Redan från början hade studentexamen samma struktur som vid sin hädangång, nämligen en skriftlig och en muntlig del, med den senare övervakad av särskilt utsedda censorer. Antalet betygsgrader angavs i den kungliga stadgan till fyra, nämligen Berömlig, Med beröm godkänd, Godkänd och Icke godkänd. Den skriftliga provningen skulle äga rum på tre eller fyra dagar. De klassiska eleverna skrev fyra skrivningar, nämligen en svensk uppsats, en översättning från svenska till latin och en från svenska till franska respektive tyska samt en matematikskrivning. De icke-klassiska skrev en svensk uppsats, två av ämnena engelska, franska eller tyska samt en matematikskrivning. Som hjälpmedel fick man i språken använda ordböcker och under matematikskrivningen logaritmtabeller. Fusk under skrivningarna var naturligtvis inte tillåtet och i den ursprungliga stadgan från 1862 heter det:

”Lärljunge, som andra hjälpmedel, än nu medgifwet är, eller annans hjälp anlitar eller hjälp åt annan lemnar, har förverkat rättigheten att utan ny, i enlighet med forskrifterna i denna stadga gjord anmälan, afgangsexamen undergå, hvarom det åligger Rektor att lärljungarna erinra.”

Ämnen för de skriftliga proven utsändes någon vecka före utsatt skrivningsdatum från Eklestikdepartementet tillsammans med nedanstående skrivelse:

”Härhos öfversändes ämnen för de skriftliga proven vid nästinstundande afgangsexamen, varande ämnena för hvar och ett af dessa prof inneslutna i ett särskildt convolut, som först må öppnas, när examinanderna äro på

utsatt tid församlade och arbetet omedelbart skall taga sin början.”

Själva öppnandet av konvolutet var en högtidlig stund, och så här står det i ett protokoll från Uppsala högre allmänna läroverk 1865.

”Kl. 8 f.m. uppbröt H. H. Erkebiskopen i närvaro af Rektor, Lektorerna Göransson och Sundén det förseglade convolut, i hvilket innehölls de ämnen, som af Kongl. Eklestikdepartementet blifwit bestämda för de skriftliga uppsatserna på modersmålet...”

Det första examensåret 1864 godkändes 87 examinander i den skriftliga provningen. Att det var så få, man hade räknat med över 500, berodde på att de flesta eleverna hade begett sig i väg till universiteten för att avlägga studentexamen (inträdesprov) enligt de gamla bestämmelserna, vilket ansågs, förmodligen med all rätt, vara ett lättare sätt att ta sig in på universiteten. Som en kuriositet, och måhända till glädje för en och annan stockholmare, kan nämnas att samtliga fyra examinander i Göteborg underkändes i det skriftliga provet det året.

Den muntliga provningen ägde rum i åtta ämnen, det vill säga alla som ingick i timplanen i högsta klassen, med undantag för modersmålet. Det var censorn som bestämde vilka delar av kursen som skulle tas upp under förhöret och censorn hade också rätt att ta över förhöret.

”...egande Censor jemväl, derest han så för godt finner, att uti pröfningen sjelf deltaga.”

Det muntliga förhöret skulle som det formuleras i stadgan:

”afse att utröna icke blott måttet af lärljungens kunskaper i de särskilda ämnena, utan äfwen och förnämligast halten af den bildning, han derigenom tillegnat sig”.

De första muntliga proven enligt de nya be-

stämmelserna ägde alltså rum våren 1864. Av de 87 som blivit godkända i de skriftliga proven blev 81 godkända i de muntliga proven. Endast fyra av dessa fick betyget Berömlig. Knappast någon betygsinflation. Den exakta dagen för det muntliga provet hölls hemlig in i det sista. Följande berättelse från Skara vittnar om detta:

”En eftermiddag i juni kommo tre herrar resande, det befanns vara censorerna, och så kom vaktmästaren vid 9-tiden med besked till bl.a. Röding, att examen med ena hälften av examinanderna skulle börja nästa morgon kl. 8. Så hemlighetsfullt gick det till på den tiden.”

Under den muntliga prövningen var inte bara censorerna närvarande utan också särskilt utsedda vittnen. I Vänersborg deltog som exempel vid den första examinationen landshövdingen greve E. Sparre, generalmajoren och kommandören C. S. Sandels och kyrkoherden D. R. Warholm. Dessa tre ”för insigt och owäld kände män” fick representera allmänheten i residens- och regementsstaden Vänersborg. Också ecklesiastikministern själv, professorn i historia Fredrik Ferdinand Carlsson, var närvarande vid flera prov under det första året för att kontrollera att allt fungerade enligt intentionerna. De muntliga proven tog lång tid i anspråk. I en redogörelse från Örebro heter det;

”Examen började kl. 8 förmidd. Och fortgeck, med flera kortare avbrott, till kl. 1 e.m. samt från ½5 till 7 e.m.”

Censorerna var ju till största delen rekryterade bland välmeriterade universitetslärare, professorer eller professorskompetenta adjunkter (motsvarande dagens universitetslektorer) och var ibland liksom dagens universitetslärare inte alltid tillfreds med abiturienternas kunskaper. I sin slutrapport till ecklesiastikministern 1866 skrev censorerna:

”Slutligen anse sig censorerna böra anmärka, att studiet af Physik, med undantag för några

få läroverk, ännu icke synes hafva uppnått den ståndpunkt, som med den nådiga läroverksstadgan afses. Orsaken dertill ligger till stor del deruti, att många läroverk ännu nästan helt sakna och de fleste af de öfriga äro ofullständigt inredda med de experimentella hjälpmedel, som för undervisningen i detta ämne äro nödvändiga”.

Vem har rätt att bära vita mössan?

Ett tvisteämne som dock snart fick sin lösning var frågan om de som blivit godkända i denna nya avgångsexamen var berättigade att bära den vita studentmössan. Dittills var det bara de som var inskrivna vid universitet som fick lov att bära studentmössa. Kuratorn för Västgöta nation i Uppsala ansåg på förfrågan från abiturienterna i Skara, att endast universitetsstudierande hade rätt att bära den vita mössan. Men då ingrep den professor från Uppsala som var censor i Skara vid detta första examenstillfälle och slog fast ”att de godkända abiturienterna nu var studenter och själufallet skulle bära studentmössan”. I Göteborg året därpå, det första året hade ju samtliga abiturienter underkänts varför frågan inte var aktuell då, var frågan om studentmössan också uppe till diskussion. Man telegraferade till Göteborgs nation i Uppsala för att få besked men fick inget svar. Då bestämde man sig självsvåldigt för att dagen efter examen ta på sig den vita mössan. Studentkåren i Uppsala reagerade initialt surt på tilltaget men fick så småningom ge med sig:

”inom studentkåren uppfattades det synbarligen såsom en usurpation, att de från läroverken utexaminerade pryddes sig med studentkårens tecken, innan de inskrivit sig vid universitet. Så småningom stadgade sig dock den uppfattningen, att studentmössan var lika mycket ett examenstecken som ett kärmärke, även om det icke skedde utan gny från de förorättades, d.v.s. studentkårens sida.” (Studentexamenssakkunnigas betänkande 1937)

Att bära studentmössa var 1864 ingen gammal sed. 1845 ordnades i Köpenhamn det andra skandinaviska studentmötet och inför detta hade studentkåren i Uppsala bestämt att sångkörens medlemmar skulle bära en gemensam huvudbonad. Gerhard von Yhlen, student vid Östgöta nation, lät tillverka en mössa som vann allmänt gillande och därmed var studentmössan med den vita kullen född. Gerhard von Yhlen har för övrigt stark anknytning till Göteborg och Västkusten. Han var mellan åren 1866 och 1885 intendent och tillsyningsman över det bohuslänska havsfisket och var med om att införa försäkringar för fiskebåtar. Han försökte också förmå fiskarna att skaffa sig engelska kuttrar i stället för de gamla bankskutorna. Mellan 1885 och 1900 var han karantänsmästare på Käsö. Den som vill veta mer om Gerhard von Yhlen kan förslagsvis gå till Project Runeberg ”Hvar 8 dag/10:de ärg”.

Helt OK med studentfest – trots skinntorra protester

Redan från början var det kutym att man firade sin examen med en fest. Som så ofta var dock den äldre generationen inte lika trakterad av de nybakade studenternas uppsluppenhet. Att hurra i korridoren utanför lärarrummet på Fjellstedtska skolan i Uppsala när de nybakade kom ut, ansåg den närvarande censorn ”stå i

strid med den klassiska bildning skolan ville befrämja”. Han fick dock svar på tal av en av studenterna:

”Men våra skinntorra akademiska fäder, de sakna sinne för det hugstora i ynglingens bröst och råka i misshumör över en glädjetryttring, som inte av normalt utrustade ynglingar kan hållas tillbaka, då de nått målet för årslånga strävanden och fått utbyta de sista veckornas vakonätter och ångest mot den vita mössan. Ve det folk vars ungdom vinner segrar utan jubel!”

Och därmed var den svenska studentexamen i den form som vi äldre studenter lärde känna den etablerad. Det saknades inte kritiska röster under dess tillvaro, men den överlevde som sagt till 1968 då den avskaffades.

KÄLLA

Thorén, Birger m.fl.: *Studentexamen 100 år.*

Red. C.E. Sjöstedt. Natur och Kultur (1963)

Håkan Fredén, född 1937, student på Hvitfeldiska 1956. Tandläkarexamen Malmö 1962. Masterutbildning i folkhälsovetenskap vid Nordic School of Public Health i Göteborg. Amanuens vid Histologiska Institutionen i Göteborg 1965-1970. Disputerade 1973, docent i histologi senare omvandlad till docentur i pedodonti vid Odontologiska fakulteten. Biträdande över-tandläkare och klinisk lärare pedodonti fram till 1978. Därefter över-tandläkare i tandhälsovård Jämtlands landsting och sedan tandvårdschef i Älvsborgs läns landsting och slutligen fram till pensionering forskningsledare vid Centrum för Hälso- och Sjukvårdsanalys i Göteborg. Numera bosatt i Ystad. Ägnar mig på fritiden åt bildskapande och är medlem i Grafik i Väst i Göteborg, Konstnärscentrum Syd och Centrum för Fotografi i Stockholm.

Stora "A" - åter ett toppbetyg

Rektor Sven Emanuel Ohlön gjorde ett berömt uttalande inför hela skolan då han skulle berömma Per Block för hans förnämliga studentbetyg. "Han har det bästa betyg man kan ha", sade Ohlön, "han har stort A i alla ämnen utom i gymnastik, där han har B." Rektor Ohlön var ovän med gymnastiklärarna och ville markera att alla skolans ämnen utom gymnastik var viktiga och värdefulla. I gymnastik borde man ha godkänt men inte mer. Det var snarast en belastning att ha satsat tid och kraft på något så värdelöst.

CHRISTER HEDIN

I DAG SKULLE REKTOR OHLÖNS uttalande inte förstås av en ung generation. Stora A kan de kanske uppfatta som något värdefullt, även om de kunde undra varför det stora markeras så eftertryckligt. B i gymnastik kan låta som ett bra betyg, det näst bästa betyget, men möjligen undrar de varför man inte också sade "stora B". Detta återspeglar en utveckling av skolans betygssystem under ett halvsekel, från en gammal sjugradig skala till en sexgradig som på många sätt liknar den gamla.

A står för fullkomlighet

Fram till år 1962 hade Sverige ett betygssystem med gamla anor. Det hade sin bakgrund i den medeltida latinskolan och byggde på övertygelsen att det finns absoluta kunskapsnivåer och klara gränser mellan skolprestationer av olika kvalitet. Alfabetets bokstäver användes som betyg. A betydde fullkomlighet och det uttryckte man med ordet "Berömlig", som kan låta lite snålt med tanke på att det var det absolut bästa man kunde få.

Betyget B innebar att man åstadkom det nödvändiga och alltså var godkänd. C var underkänt. Sedan tillkom en rad mellanformer. Lite bättre än B belönades med Ba. Det betyd-

de att det fanns ett litet stänk av A-prestation i godkännandet; man hade en liten tendens att närma sig betyget A. Låg man mittemellan A och B fick man AB. Det betydde att åstadkommit något som var lika mycket A som B. Den som var nära A men inte nådde ända fram fick ett litet a. Mellan B och C tillkom också en mellanform, BC, som också var underkänt.

Eftersom det var så allvarligt att underkänna kunde man också ge B med ett frågetecken. Det var B?, godkänt med tvekan, godkänt med en allvarlig varning för att kunskapen inte var särskilt övertygande, men man blev inte "kvar-sittare", som man kunde bli annars när man inte var godkänd i alla ämnen. Genom betyget BC blev det extra allvarligt att få C. Betyget C var tecken på närmast obefintliga kunskaper. Det är bakgrunden till den dramatiska episod som Ivar Isidor Johansson berättade för att inskräpa skoltidens allvar. Några föräldrar frågade olyckligt: "Varför har vår son fått C?" och fick det lakoniska svaret från adjunkt Johansson: "Eftersom det inte fanns något lägre!"

Relativa betyg – ett hederligt betygssystem

År 1962 infördes det relativa betygssystemet. Det betydde att man kunde få betyg mellan 1 och 5. Allt var relativt och man bedömdes bara i relation till årskullen kamrater. Vad man åstadkom avgjordes genom centralprov. Detta var ett hederligt betygssystem eftersom det tydligt visade att betygen var ett urvalsinstrument. Myndigheter och arbetsgivare ville se vilka som förtjänade eftertraktade tjänster och utbildningar. Betygen sade inget om hur bra man var, bara om man var bättre eller bäst.

Bra men obegripligt

Betygen i riket skulle fördelas efter en så kallad Gausskurva eller normalfördelning med en topp i mitten och utlöpare åt sidorna. Detta var förmodligen det bästa betygssystem som Sverige haft, men det hade ett allvarligt fel: lärare och rektorer förstod sig inte på det. De trodde att man skulle ha normalfördelning i

klassen, så att det fanns plats för en eller två femmor, några fler fyror, många treor och så en liten avsmalnande svans med tvåor och någon etta. Därför finns det en uppsjö av historier om lärare som har sagt att det bara har plats för ett visst antal femmor.

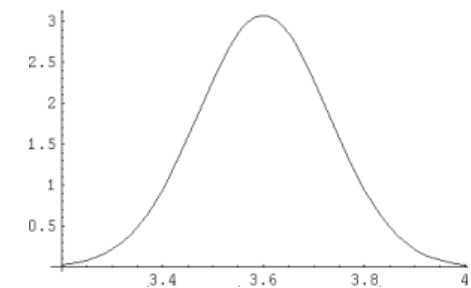
Men normalfördelningen gällde årskullen i

hela Sverige och klassen kunde se ut hur som helst, bara nivån anpassades efter övriga klasser i riket. Jag undervisade en tid på Stockholms Musikgymnasium och där skulle alla elever ha femma i musik. Det berodde på intagningen. Alla i klassen hörde till de bästa i Sverige och skulle alltså ligga i toppen. Den enda gång som rektorn – som begrep systemet – klagade på mina betyg var när jag hade råkar få en normalfördelningskurva i klassen. "Det måste vara fel", sade han, "sådana klasser finns inte!"

1990-talets betyg

Kommunaliseringen av skolan under 1990-talet gav upphov till ett nytt betygssystem. Tanken var att betygen skulle visa vem som var godkänd för att understryka kommunernas

I systemet med relativa betyg skulle betygen i hela landet fördela sig som i en s k Gauss-kurva. Men många lärare missförstod detta och trodde att normalfördelningen skulle gälla i varje klass.

ansvar för att få alla godkända. Det var ett tecken på att eleverna var kompetenta att gå ut i samhället som medborgare med rätt att rösta i allmänna val. De hade dessutom grundläggande kunskaper för arbetslivet eller vidare studier. Därför blev gränsen vid Godkänd viktig, egentligen det enda viktiga. Som en eftergift åt behovet av sortering infördes också högre betygsnivåer, men mycket sparsamt. Man kunde bli Väl godkänd och Mycket väl godkänd.

Det fanns ett betyg som hette "Icke godkänd", men detta var egentligen ett betyg på skolan och kommunen. Det märker man på den nuvarande diskussionen om skolor och skillnaderna mellan dem. Antalet godkända elever i årskurs nio är ett betyg på skolan. Kommunerna har rätt att formulera betygsriterier, men staten måste ändå se till att kraven blir likvärdiga. De gamla centralproven ansågs likriktade undervisningen och ifrågasattes, men de nuvarande nationella proven har samma effekt. De som efterlyser ett förstatligande av skolan kan inte klaga på nationella prov. De är till för att alla skall få likvärdig utbildning och bedömning.

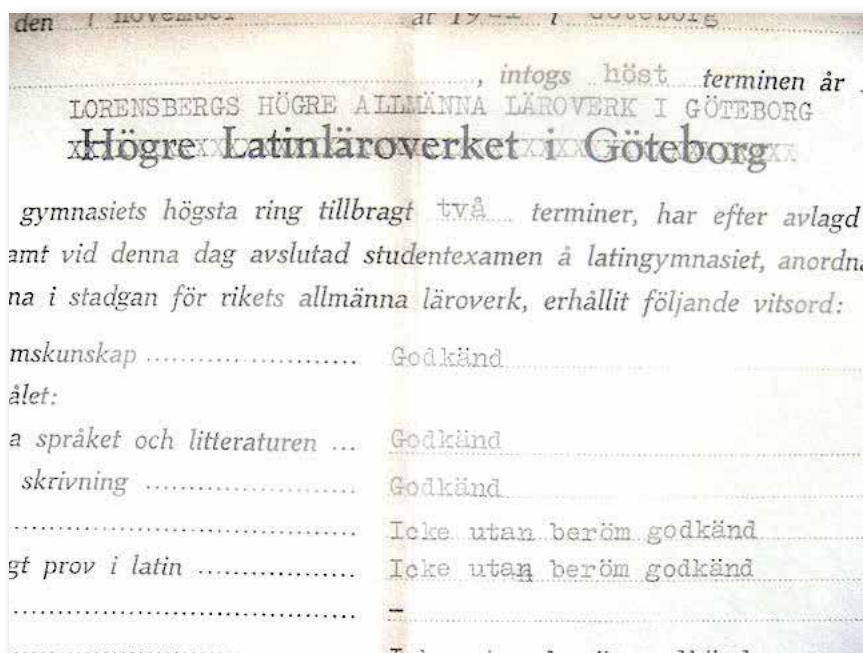
Björklunds nya betygssystem vill förena goda sidor av de tre systemen. Skolans betyg sätts numera i sex steg, och för moderna människor tycks det vara naturligare att ha betygen A, B, C, D, E och F. Det gamla B? har nu fått en riktig bokstav, betyget E, godkänd med tvekan. Det nuvarande betyget D motsvarar det

gamla B, ett hederligt och klart godkännande. Mellan A och D finns bara två steg, men i stort sett är vi tillbaka vid det gamla betygssystemet, även om man numera inte kan bli mer än underkänd. BC och C är ersatt med F och det är fortfarande så att samhället bör se det som en plikt att hjälpa alla till godkända resultat. Man måste kunna läsa, skriva och kunna lite om politik för att delta i arbetsliv och samhällsdebatt.

men det är inte lätt.

I Förenta staterna har man prövat allt för få rätt personer till rätt utbildning, men erfarenheterna tyder på att man ändå misslyckas med mellan 10 och 15 procent. Det tycks vara hopplöst att få de lämpligaste och endast dem till exempelvis läkarutbildningen. Så betygen står sig som urvalsinstrument och uttrycket "A-student" kan leva vidare. Även unga kan

Studentbetyget

Ligga på topp – inte alls illa

Återigen är det mycket hedrande att få A i alla ämnen, även om ingen numera säger "Stora A". Det nya betygssystemet gör det möjligt att använda betyg som urvalsinstrument i mycket högre grad än man kunde med MVG som högsta betyg. Numera förekommer också många andra sätt att välja ut de mest lämpade till eftertraktade utbildningar. Man kan meritera sig genom Högskoleprovet, använda egna tester eller intervjuer. De kan ibland vara ett sätt att få bort olämpliga och det är angeläget, eftersom utbildningar kostar samhället pengar,

förstå värdet av Per Blocks studentbetyg – även om de missförstår värdet av B i gymnastik.

Men det är bäst att passa på. Säkert har vi ett nytt betygssystem om några år. Alla tror på nya betygssystem, men det går snart över.

Christer Hedin, se författarpresentation efter artikeln "Medieprofiler".

In Memoriam

Bergström, Bo Göran, tandläkare, född 22/2 1936, student R IV^a 1954, död i Hovås i Göteborg 23/5 2013.

Björkerud, Ulf Sören, läkare, född 23/5 1930, student R IV^b 1950, död i Sofia församling i Sthlm 21/10 2013.

Block, Anders Eskil, framtidsforskare, samhällsdebattör och författare, född 12/11 1932, student R IV^a 1950, död i Lidingsö 2/8 2013.

Bååthe, Nils Gustav, lektor i franska och spanska på Hvitfeldtska samt undervisade också inom Göteborgs Universitets Romanska institution. Nils Gustav föddes 2/2 1930 i Argentina, men kom ganska snart till Stockholm och växte upp i Västerhaninge, död i Helsingborgs kommun 21/4 2010. Nils var en mycket trevlig och uppskattad lärare.

Egby, Lars-Gunnar, tidigare lärare i reseyråkningskap på Hvitfeldtska, född 28/9 1938, död i Örgryte i Göteborg 14/8 2012.

Lernberg, Lars Olof, tidigare skolchef i Göteborg samt lärare i svenska och religionskunskap, född 12/5 1945, student L III^a helklassisk 1964, död i Västra Frölunda i Göteborg 9/6 2013.

Ljungman, Erik Gustaf, tidigare sekreterare i föreningen Gamla Hvitfeldtare och hedersledamot sedan 1998, född 17/2 1920, student L IV^b 1941, död i Gbg 15/9 2013.

Mannheimer, Signe Ebba Margareta, tidigare kurator på Hvitfeldtska, född 23/2 1922, död i Onsala i Kungsbacka kommun 6/6 2013.

Norberg, Göran, länsassessor och tidigare med i Gamla Hvitfeldtares styrelse, född 30/9 1936, student L IV^b 1956, död i Göteborg 21/12 2012.

Oddestad, Erling, realexamen på Hvitfeldtska 1938, född 13/1 1920, död 18/8 2013.

Selander, Dag Erik, narkosläkare, född 2/7 1939, student R IV^a 1958, död i Göteborg 4/7 2013.

Sjölund, Ronny Alrik, född 28/9 1944, student A IV^a sociala grenen 1964, död i Kungsbacka 6/9 2013.

Österström, Alf Karl Arvid, kyrkoherde i Lundby församling, född 15/5 1945, student L IV^a 1964, död i Göteborg 18/3 2013.

Övergaard, Björn, läkare, född 16/5 1927, student R IV^a 1946, död i Kungälv 11/4 2012.

Englund, Bengt Erik Gustaf, civilekonom, reklamkonsult, direktörsassistent, född i Hallstahammar i Västmanland 30/9 1919, student Hvitfeldtska Ring IV^a b 1938, död i Göteborg 9/11 2013.

Hällinder, Karl Johan Anders, född i Göteborg 11/9 1947, student Hvitfeldtska R IIIb 1968, död 14/5 2014.

Jacobsson, Rolf Einar, civilingenjör, född 27/12 1933, student Hvitfeldtska R IV^b 1952, död i Mölndal 10/5 2014.

Junell, Lars Albert, pol mag., systemförvaltare på Göteborgs VA-verk samt bokförläggare, född i Örebro 26/8 1943, student Hvitfeldtska R IV^c 1964, död 6/11 2013.

Ljungman, Erik Gustaf, konstnär, teckningskonsult, född i Göteborg 17/2 1920, student Hvitfeldtska L IV^b 1941, död 15/9 2013.

Ulving, Tor Artur Harry, bibliotekarie, sinolog, född 31/12 1916 i Eskilstuna, student Hvitfeldtska Ring IV^a 1935, död i Göteborg 18/2 2014.

Denna lista, upprättad av Thomas Svensson, gör inte anspråk på att vara komplett. Uppgifterna är huvudsakligen hämtade från Göteborgs-Posten.

Ordförande sedan föreningens start

Elis Malmeström	1947	† 1977
Bengt J Lindberg	1952	† 1975
Urban Ohlander	1958	† 1992
Ebbe Hagard	1962	† 2008
Lars Himmelmann	1982	
Bengt Olof Bengtsson	1988	† 2012
Hans Josefson	1998	

Hedersledamöter

Lars Himmelmann	1988
Folke Wiesel	1988
Göran Behre	1992
Märta Wiesel	2008
Christer Holmström	2011

Tidigare avlidna hedersledamöter

Elis Malmeström	1952	† 1977
Sven Emanuel Ohlon	1953	† 1973
Bengt J Lindberg	1958	† 1975
Urban Ohlander	1962	† 1992
Gunnar Dellborg	1965	† 1990
Torsten Wassén	1967	† 1974
Erik Sundberg	1970	† 1981
Tage Wikström	1973	† 1987
Leif Possenius	1978	† 2006
Sven Colliander	1978	† 1979
Arne Börjesson	1980	† 1988
Ebbe Hagard	1982	† 2008
Folke Dahlberg	1988	† 1995
Björn Hultgren	1990	† 1992
Sven Åhman	1992	† 1993
Kristian von Sydow	1995	† 2008
Arne Eklund	1997	† 1999
Bengt Olof Bengtsson	1998	† 2012
Bengt Åberg	1998	† 2009
Erik Ljungman	1998	† 2013
Gunnar Olsson	1999	† 2005

Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare

Rektorsgatan 2 · 411 33 Göteborg · Vxl. 031 - 367 06 00 · Tel. svar 031 - 367 06 35

Föreningens hemsida: www.gamlahvitfeldtare.se

Skolans hemsida: www.goteborg.se/hvitfeldtska

Om skolans historia: www.hvitfeldt.educ.goteborg.se/historia/index.html

FUNKTIONÄRER VERKSAMHETSÅRET 2014-2015

STYRELSEN

Ordförande

Advokat Hans Josefson (student 1959)
Drakenbergsgatan 34, 412 69 GÖTEBORG
Tel./Fax. 031-21 12 00 Mob. 0708-21 12 01
cicero@swipnet.se

Vice ordförande och årsboksredaktör

Civilekonom Bo Eneroth (student 1964)
Östra Aspevägen 23, 239 34 SKANÖR
Tel. 0708-13 69 99
bo.eneroth@gmail.com

Kassör

F. Rektor Carl-Eric Blomqvist (student 1959)
Karsgårdsvägen 39, 439 31 ONSALA
Tel. 0300 - 602 20, Mob. 0708 - 78 35 49
carl_eric_bloomqvist@hotmail.com

Sekreterare

Dr Ulf G H Malmsten (student 1966)
Lövviksvägen 21, 436 55 HOVÅS
Tel. 031 - 28 37 54, Mob. 0708 - 63 32 38
ulf.malmsten@gmail.com

Arkivarie

Pol Mag Bengt Ahlgren (student 1962)
Friggas väg 6, 448 32 FLODA
Tel. 0302 - 301 66 Mob. 0708-10 24 00
bengt1.ahlgren@telia.com

Rektor

Peter Larsson (student 1988)
Hvitfeldtska Gymnasiet, 411 33 GÖTEBORG
Tel. 031-367 06 08 Mob. 0709-10 46 05
peter.larsson@educ.goteborg.se

Gymnasieskolenhetschef

Mikael O Karlsson (student 1976 i Lycksele)
Hvitfeldtska Gymnasiet, 411 33 GÖTEBORG
Tel. 031-367 07 01 Mob. 0706-17 14 18
mikael.o.karlsson@educ.goteborg.se

Klubbmästare

F Studierektor Jan Håkansson (student 1961)
Gyllenkrooksgatan 3, 412 82 GÖTEBORG
Tel. 031-724 50 51 Mob. 0705-74 01 23
janghakansson@hotmail.com

Bitr Klubbmästare

Civilekonom My Adra (student 2004 i USA)
Ärlegatan 6b, 414 57 GÖTEBORG
Tel. 0737-23 92 65 my.adra@mail.com

Övriga ledamöter och suppleanter

Ulla-Maria Nordström-Holm
Havsbadsvägen 2, 430 31 ÅSA
Tel. 0340 - 65 52 82, Mob. 0702-00 37 99
ulladane@hotmail.com

Moa Möller (student 2009)

Landalagången 10, 411 30 GÖTEBORG
Tel. 0703 - 32 34 35
moa.viktoria.moller@gmail.com

Skådespelerska Ylva Olaison (student 2005)
Wadmansgatan 10, 412 53 GÖTEBORG
Tel. 0735-10 15 81 ylvaolaison@hotmail.com

Professor Tomas Albrektsson, (student 1965)
Kämpegatan 11, 431 39 MÖLNDAL
Tel. 031-16 68 20 Mob. 0705-91 66 07
tomas.albrektsson@biomaterials.gu.se

Pontus Motin (student 1978)

Gamla Vägen 2, 439 37 ONSALA
Tel. 0300-265 80, Mob. 0705-53 96 20
pontus.m@hotmail.com

Eva Thalén (student 2003)

Kobbarnas väg 9, 416 64 GÖTEBORG
Tel. 0737 - 75 27 15
evathalen@hotmail.com

Lovisa Möller (student 2005)

Nordostpassagen 11, 413 11 GÖTEBORG
Tel. 031 - 12 68 12 Mob. 0730- 28 10 87
lovisa_moller@hotmail.com

Tim Gustafsson (student 2012)

Åkerrensgratan 11, 416 53 GÖTEBORG
Tel. 0733-10 97 71
tim.gson@gmail.com

Aiysha Kanval Varraich (student 2003)

Mor Annas Väg 6, 438 92 HÄRRYDA
Tel. 0762- 01 93 26
aiyshav@gmail.com (*delegerad till styrelsen*)

REVISORERNA

Revisor

Civilingenjör Hans Torring (student 1959)
Doktor Lindhs Gata 4, 413 25 GÖTEBORG
Tel. 031-29 82 87 Mob. 0705-31 50 91,
Lantställe 0303-531 88, hanstorrying@dr.lindh.se

Revisor

Konsult Klas Borssén (realexamen 1961)
Lunnefågelgången 17, 426 69 V. FRÖLUNDA
Tel. 031-29 03 25, klas.borssen@comhem.se

Revisorssuppleant

Arne B Johnson (student 1958)
Torild Wulffsgatan 26, 413 19 GÖTEBORG
Tel. 031-82 71 63, quintess@algonet.se

ÅRSBOKSREDAKTIONEN

Årsboksredaktör

Bo Eneroth (student 1964) *se styrelsen*

Redaktör, redigering grafisk form

Sven Tesch-Hallström (student 1964)
Lagmanshejdevägen 46, 239 30 SKANÖR
Tel. 040-47 24 68, Mob. 0708-47 24 67
sven.tesch@telia.com

Redaktör, minnesord

Thomas Svensson (student 1978)
Nämndemansgatan 52, 504 45 BORÅS
Mob. 0730-79 17 03 masthugg@hotmail.com

Redaktör, Varia

Dr Ulf G H Malmsten (student 1966) *se styrelsen*

Redaktör, humor

Konsult Klas Borssén (realexamen 1961)
se revisorerna

VALKOMMITTÉN

Sammanställande

Tekn lic Folke Hjalms (student 1959)
Nilssonsberg 26, 411 43 GÖTEBORG
Tel. 031-84 28 33, 031-772 41 35
Mob. 0705-91 56 02
folke.hjalms@cit.chalmers.se

Tandläkare Flemming Sinclair (student 1962)

Pärt-Antons gata 140, 426 79 V. FRÖLUNDA
Tel. 031-29 82 96
flemming_sinclair@hotmail.com

Jur stud Jonatan Adolfsson (student 2009)

Kobbarnas väg 20B, 416 64 GÖTEBORG
Tel. 0762-23 19 99 jonatan.adolfsson@gmail.com

Pontus Motin (student 1978) *se styrelsen*

Stöd din egen Kamratförening!

De flesta av våra medlemmar betalar regelbundet den facila årsavgiften. Några har tyvärr inte hörsammat detta. Och ändå får ni Årsboken tillsänd om än med inbetalningsavi. Om du känner dig manad att betala årsavgiften - **250 kr** - sätt då in dessa på PlusGirokonto **4 24 08-5**. Betalningsmotagare Gamla Hvitfeldtare Göteborg. Så slipper du att bli subventionerad. Studenter under 26 år betalar 100 kr och studerande på skolan 50 kr.

Glöm inte att meddela namn, examensår, adress, telefon och e-mail på inbetalningsavin.

Vi mottager med glädje såväl bidrag som donationer för att kunna hålla föreningen vid liv.

Icke att förglömma - "ragga" nya medlemmar.

Gå med i gamla Hvitfeldtare på Facebook och följ oss på hemsidan!

Protokoll vid årsmötet

22 maj 2014

Årsmötet hölls i Hvitfeldtska Gymnasiets Norra Aula, torsdagen 22 maj 2014, klockan 18.30.

§1 Öppnande

Ordföranden Hans Josefson välkomnade de 60-talet närvarande och förklarade årsmötet öppnat.

§2 Protokolljustering

Jaak Lohk utsågs att jämte ordföranden justera dagens protokoll.

§3 Val av mötets ordförande

Hans Josefson utsågs att leda dagens förhandlingar.

§4 Val av mötets sekreterare

Till mötets sekreterare valdes Ulf G H Malmsten.

§5 Dagordningen

Den utdelade dagordningen fastställdes.

§6 Årsmötets behöriga utlysande

Årsmötet befanns vara i laga ordning utlyst.

§7 Styrelsens verksamhetsberättelse

Ordföranden Hans Josefson kommenterade verksamhetsberättelsen. Årsmötet beslöt att med gillande och godkännande lägga den till handlingarna.

§8 Ekonomisk berättelse (bilaga)

Kassören Carl-Eric Blomqvist föredrog 2013 års ekonomiska berättelse, vilken med godkännande och gillande lades till handlingarna.

§9 Revisionsberättelse och beslut om ansvarsfrihet för styrelsen (bilaga)

Föreningens revisor, Hans Torring, föredrog revisionsberättelsen. På revisorernas förslag beslöt årsmötet fastställa resultat- och balansräkningen samt bevilja styrelsen ansvarsfrihet för år 2013.

§10 Fastställande av budget inkl årsavgift, f n 250 kr.

Årsmötet beslöt fastställa årsavgiften om 250 kronor. Yngre (< 26 år) aktiv student betalar 100, och gymnasist fram till ett år efter studentexamen (mot-svarande) 50 kronor.

§11 Val av föreningens ordförande

Valkommitténs sammankallande, Folke Hjalmers, föreslog omval av Hans Josefson till föreningens ordförande. Årsmötet beslöt enligt förslaget.

§12 Val av styrelsens ledamöter och suppleanter
Valkommitténs sammankallande, Folke Hjalmers, föredrog: Valkommittén föreslog omval av ledamöterna Bo Eneroth, Carl-Eric Blomqvist, Bengt Ahlgren, Ulf Malmsten, UllaMaria Nordström-Holm, My Adra, Tomas Albrectsson, Eva Thalén, och Moa Möller samt suppleanterna Ylva Olaison, Tim Gustafsson, Jan Håkansson och Pontus Motin.

Valkommittén föreslog nyval av Aiysha Varraich (student 2003). Rektorerne Mikael O Karlsson (även gymnasieskolenshetschef) och Peter Larsson självskrivna ledamöter. Årsmötet beslöt välja ovanstående personer till Hvitfeldtska Kamratföreningens styrelse.

§13 Revisorer

Årsmötet beslöt på valkommitténs förslag välja om Hans Torring och Klas Borssén till revisorer och Arne B Johnson till revisorssuppleant.

§14 Val av valkommitté

På Styrelsens förslag beslöt Årsmötet välja om Folke Hjalmers (sammankallande), Pontus Motin, Flemming Sinclair och Jonatan Adolffsson.

§15 Övriga frågor.

Styrelsens nyvalda ledamot, Aiysha Varraich presenterade sig. Ordföranden, Hans Josefson, värdjade om fler betalda årsavgifter och att fler meddelar sina e-postadresser. Han efterlyste studentexamensfilmer e d från 1950-60-talen. Folke Hjalmers redogjorde för mångårigt samarbete mellan skolan och Gamla Hvitfeldtare med dataregister över alla utgångna elever 1969-2014. Totalt finns omkring ca 19000 aktiva poster. Inom kort sänds informationsbrev, från både skolan och föreningen, till ca 3500 f d elever, varav ca 3200 bor i Göteborgsområdet och resten i Stockholmsområdet. Att det inte blev fler, beror på höga kostnader för porto. En annan väg till intresse är sociala media, främst Facebook. Där finns gruppen Gamla Hvitfeldtare med ungefär 340 medlemmar. Av dessa har hittills 8-10 önskat bli medlemmar i föreningen, men på olika sätt söker vi uppmuntra fler att bli medlemmar.

§16 Mötet avslutas

Då intet mer förekom, avslutade Ordföranden Hans Josefson årsmötet 2014 samt uttalade sina önskningsar om välgång och god sommar till alla.

Vid protokollet *Ulf G H Malmsten, scr*

Justeras *Hans Josefson, ordförande, Jaak Lohk, justeringsman*

Styrelsens verksamhetsberättelse för 2013-2014

Styrelse

Hans Josefson, *ordförande*
Bo Eneroth, *vice ordförande, redaktör för Årsbok*
Carl-Eric Blomqvist, *kassör*
Ulf G H Malmsten, *sekreterare*
Bengt Ahlgren, *arkivarie*
UllaMaria Nordström-Holm, *till förfogande*
My Adra, *biträdande klubbmästare*
Tomas Albrectsson, *till förfogande*
Moa Möller, *ansvarig hemsida*

Suppleanter

Ylva Olaison, *till förfogande*
Tim Gustafsson, *till förfogande*
Lovisa Möller, *ansvarig rekrytering*
Jan Håkansson, *klubbmästare*
Pontus Motin, *till förfogande*

Självskrivna ledamöter

Peter Larsson, *rektor*
Mikael O Karlsson, *gymnasieenhetschef*

Revisorer

Hans Torring, Klas Borssén och Arne B Johnson, suppleant

Valkommitté

Folke Hjalmers, *sammankallande*, Pontus Modin, Flemming Sinclair och Jonatan Adolffsson

Medlemsantal

Den 31 december 2013 var antalet medlemmar 537, varav 18 ständiga och sju hedersledamöter. Därtill kommer omkring 300 medlemmar i Facebook-gruppen *Gamla Hvitfeldtare*.

Medlemsavgift

250 kronor under 2013. För yngre (upp till 26 år) aktiv student 100 och gymnasist 50 kronor.

Ekonomi

Hänvisas till särskild redogörelse.

Årsboken

Årsbok 2013 presenterades 10 december 2013 vid release-partyt å M/S Marieholm under sedvanlig pompa och ståt! Redaktionen bestod av Bo Eneroth (redaktör), Sven Tesch-Hallström (redigering och grafisk form). Övriga medarbetare var Jan Westin, Lennart Axelsson, Thomas Svensson, Björn Clarin, Gilbert Holmström, Christer Hedin, Måns Hedin, Sten Wennberg, Christer Enerskog, Claes Trefil, Klas Borssén och Ulf Malmsten.

Styrelsesammanträden

Styrelsen har 2013 haft fem protokollförda möten, tre under våren och två under hösten.

Föreningsmöten

Tre föreningsmöten hölls under 2013
VÅRMÖTET avhölls tisdagen 5 mars 2013 med 103 medlemmar. Vid kaffet berättade **Sture Hegerfors** om sin bok *Innan bilderna bleknar*. Sture tillbringade många år på Hvitfeldtska innan han 1961 tog studenten som privatist på latinlinjen. Han är numera känd som journalist, författare, PS-tecknare i GP och president i Svenska Serieakademien.
ÅRSMÖTET avhölls torsdagen 10 maj 2013 med 66 medlemmar. **Monica Brynnel** kåserade om *An Australian Maid in Sweden*. Monica, som verkat inom opera och teater de senaste 40 åren med Australien som bas, deltog i revyer vid Hvitfeldtska under 1950-talet.

HÖSTMÖTET avhölls tisdagen 6 november 2013 med 107 medlemmar. Vid kaffet talade **Christian Vinge** under rubriken *Från oratio obliqua till litispens* om skola och arbetsliv. Christian, som tog studenten 1954 i L IV⁴, studerade juridik i Lund och blev advokat i Stockholm.

Elevstipendium

Delades ut i Vasakyrkan vid läsårets avslutning, juni 2013, till **Axel Nordenstam** och **Oskar Wallner**. Båda belönades för sitt helhjärtade och oförtrutna engagemang för skolan och kamraterna.

Hvitfeldtska-dagen

Ägde rum onsdagen 24 april 2013. Föreningens traditionella utställning fick avsevärt fler besökare, inte minst elever, än tidigare år. Några nya medlemmar rekryterades.

Gåvor

Styrelsen tackar varmt alla välvilliga givare av bidrag till elevstipendiefonden och tryckning av årsboken, inte minst Kungliga och Hvitfeldtska Stiftelsen.

Övrigt

Rekryteringsgruppen fortsätter arbetet med databas, innehållande tidigare elevers personuppgifter. Efter storartat arbete lanserades föreningens hemsida, www.gamlahvitfeldtare.se, under 2013. Vidare uppbyggnad pågår. Det är angeläget få in fler e-postadresser till medlemmarna, varpå kostnader för utskick kan minskas.

Styrelsen för
Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare.

Hans Josefson   *Ulf G H Malmsten*
Ordförande   *Sekreterare*

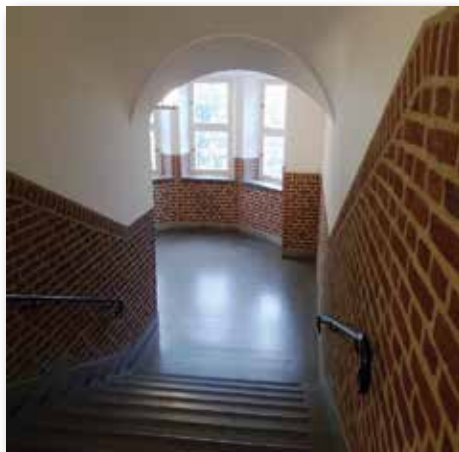

Hvitfeldtska inuti: En rundvandring bakom fasaden

När vi presenteras för Hvitfeldtska på bild handlar det oftast om exteriörbilder. Ganska naturligt, med tanke på att det är en intressant och respektgivande byggnad, som dessutom dominerar platsen.

SVEN TESCH-HALLSTRÖM

Ett bra exempel är artikeln ”Hvitfeldtska på vykort” i Årsboken 2013. Där hittar vi 6 typiska vykortsbilder, med både den gamla och nya skolan som motiv. Men som elever upplevde vi ju nästan helt och hållet skolan inifrån. De stabila trapporna och golven i sten. Tegelväggar, djupa fönsternischer, ett ganska svalt inneklimat. Stabila bän-

Den välkända profilen sedd från ”varvet”. Vykort, okänt fotoår.

kar, vackra inredningsdetaljer. Aulan med sin vackra fondmålning av Carl Larsson. Och sina imponerande armaturer. Hur såg det ut egentligen? Minns vi rätt?

Vi har gjort en rundvandring i skolan, fångat några av detaljerna i bild och hoppas att du minns. Glädjande nog är det en välkött miljö. Inte minsta spår av klotter eller förstörelse. Kanske är det miljöns inbyggda kvaliteter som väcker respekt och trivsel. Rent av kanske trygghet.

En lång historia

Den nuvarande skolbyggnaden togs i bruk 1919. Skolan kallades då Högre latinläroverket och flyttade från den gamla byggnaden vid Hvitfeldtsplatsen. Där hade skolan funnits sedan 1862, i en byggnad som till stor del hade bekostats av Margareta Hvitfeldts fond. Men historien går ännu längre tillbaka. Skolan

grundades 1647 som Göteborgs kongl. Gymnasium och hade som största uppgift att bidra till försvenskningen av Bohuslän. Som ju några år senare blev definitivt svenskt – vid freden i Roskilde 1658.

När skolan invigdes 1919 var det finalen på en mycket utdragen process. Arbetet hade påbörjats redan 1906. Olika planer – bygga nytt eller bygga om? – ställdes mot varandra, ritningar och ekonomiska utredningar granskades. Någon tävling var det inte frågan om, men en rad arkitekter figurerade under arbetets gång. Till slut var det *Ernst Torulf* som fick uppdraget. Sju år senare, i november 1913, beslöt stadsfullmäktige att bygga nytt. Det var dyrtid, världskriget gjorde sig påmint och anslaget på 907 907 kronor fick längre fram justeras. Slutsumman kom att ligga på 1 528 545 kronor, vilket motsvarar ca 43,8 mkr i dagens penningvärde.

Tre byggnader

Skolan, som består av tre byggnader, ritades i nationalromantisk stil av arkitekten *Ernst Torulf* (1872-1936). Hans stil uppfattades ofta som tung och pompös, med sin förkärlek för släta murar och mörkt tegel. Detta kan väl sägas gälla även Hvitfeldtska, framförallt om man ser till exteriören. Teglet är hämtat från Slottsmöllan i Halmstad, ett kvalitetsmärke på den tiden. ”Att tegelstenen

Det lilla fönstret i porten, där många senkommande mött vaktmästare Gunnar Ohlssons blick.

Lindomestolen som finns i rektors arbetsrum.

är en säker väg till gott resultat, såväl estetiskt som underhållsmässigt, kan inte upprepas nog”, skriver Hjärdis Kristenson i sin bok ”Skolhuset – idé och form”.

Torulf var en uppskattad och flitigt anlitad arkitekt som står bakom ett flertal kända byggnader i Göteborg. ”I sin egen verksamhet från 1912 bidrog han till göteborgsarkitekturens nya storhetstid”, skriver Nationalencyklopedin. Förutom Hvitfeldtska ritade han bland annat Göteborgs Högskola, Centralposthuset, Renströmska sjukhuset och

Entrén, med valv och vackert ljus, fungerar som en Ouvertyr till huset.

Göteborgs Naturhistoriska museum. Tillsammans med *Ivar Tengbom* ritade han också klubbhuset för Göteborgs golfklubb i Hovås, 1910.

Inredningen

Skolan har en påkostad inredning med många väl genomtänkta detaljer. Trapphuset är inbjudande, med vackra former och fin ljusbehand-

ling. Man kan säga att entrén fungerar som en Ouvertyr som väcker intresse för att gå vidare in i huset.

Arkitekten har tänkt på både det estetiska och det praktiska. Ett exempel på detta är vägarna i korridorer och trapphus, som är täckta med tegel från golvet till lagom höjd för att det stå emot det hårdhantade mötet med eleverna.

Bänkarna i aulan, med sina uppfällbara skrivklaffar, är inte de ursprungliga från 1917. De byttes sannolikt ut i slutet av 1950-talet.

Skolans belysningsarmaturer i nationalromantisk stil.

Margareta Huitfeldt 1608-1683

Olof Hesselén 1894-1958

Tage Wikström 1908-1987

Orgeln i aulan byggdes 1957 av Olof Hammarberg och ersatte den gamla, byggd 1900. Den tidigare orgeln fanns på gamla Latin och flyttades därifrån 1917. Orgeln restaurerades 1992.

Lärarrummet. Lägga märke till kassettbelysningen i taket.

Överallt finner man väl studerade detaljer, som denna inbyggda bänk. I vägpartiet till höger fanns tidigare en dricksvattenfontän. Och nu ett av få exempel på klotter i skolan.

Överallt finner vi exklusiva och hållbara material. Arkitekterna har lagt ner stor omsorg på utformningen av ledstänger och smidesarbeten, golv- och trappmaterial etc.

Möbleringen i huset skiftar. I korridorer och klassrum finns stabila möbler i matchande färg. I rektors arbetsrum lägger man märke till de påkostade Lindomestolarna, som tillverkades lokalt och var mycket uppskattade i finare miljöer.

Tåliga tegelväggar och omsorgsfullt utformade smidesdetaljer. Nedan: en av de tidstypiska bokhyllorna i lärarrummet.

Armaturlerna i aulan – i nationalromantisk stil, precis som de flesta av de ursprungliga.

Från naturaliesamlingen, även kallad museet.

Skolan som ett allkonstverk
Hur såg man på skolan som byggnad och miljö i början av 1900-talet? Hjärdis Kristensson sammanfattar detta väl i sin bok, när hon skriver: "En skolbyggnad från denna tid var dessutom i många avseenden ett allkonstverk, med specialdesignade möbler och som kronan på verket aulan, i detta fall prydd med Carl Larssons målning *Ute blåser sommarvind*."

Hvitfeldtska som ett allkonstverk. Det låter väl ganska bra. Speciellt med tanke på att skolan numera även inrymmer ett estetprogram.

Sven Tesch-Hallström (text och foto). Född 1944, studentexamen på Hvitfeldtska 1964. Var under skoltiden redaktionsmedlem i skoltidningen Lyran, tillsammans med Årsbokens redaktör Bo Eneroth. Medlem i Årsbokens redaktion sedan 2008. Yrkesverksam inom PR, reklam och Investor Relations.

Varia 2014

ULF G H MALMSTEN

Årsbokens Redaktionskommitté

Vilka är det som ordnar med vår årsbok? Årsboksredaktör är Bo Eneroth som främst arbetar med Sven Tesch-Hallström och variaredaktören. Dessutom medverkar oftast Thomas Svensson, Claes Trefil, Bertil Steen, Jan Westin, Klas Borssén, Ulf Herrströmer, Gilbert Holmström m fl bidragande författare. Då och då möts redaktionen å "Jungan", dvs Junggrens Café på Avenyn.

Uppfräschad staty

Alla, eller åtminstone många av oss, har någon till några gånger marscherat genom den höstsköna staden Göteborg. Från Hvitfeldtskas skolgård ned till Gustaf Adolfs Torg. Marschen föregicks av övningar under lektioner i gymnastik. Marschanträde (visste inte då, att

det hette på det viset), halt och annat. Under marschen anslöt elever från andra skolor, bl a Flickläroverket. Naturligtvis önskade man beundrande blickar från flickor, anförvanter, vänner och bekanta. Marschens mål var Gustaf II Adolfs staty. I början av 60-talet benämndes han "hjaltekonungen", senare, år 1965, hade detta uttryck ändrats till "stadens grundläggare". Hans staty, som placerades mitt på torget år 1854, renoverades under året. Nytt svärd göts. Helhetsintrycket blev riktigt snyggt!

Renoverad staty, 9/2014

Staty under vattnet 2013

Gilbert Holmström lyssnar

Sven T Hallström

Årsbok 2013 på lastpall.

Redaktören

Bertil Steen och Ulf Herrströmer

Klas Borssén och Ulf Malmsten packar Årsbok 2013

Två skarpa profiler: Klas Borssén och Jan Westin

Nyheter från vår skola

Om Hvitfeldtska, vars valspråk är *Tradition och förnyelse sedan 1647*, kan man läsa på skolans hemsida <www.goteborg.se/hvitfeldtska>.

Numera måste alla skolor göra reklam för sig, så även vår. Därför bjöds elever i grundskolans åk 9 in till besöksdagar vid flera tillfällen. Skolan hade även väl besökt monter under Gymnasiemässan i höstens början. Mässan var förtjänstfullt organiserad av elever i E3EF. Vidare upplysningar gavs i 16-sidig bilaga till GP och broschyren *Vad ska jag välja 2014? Inför valet till gymnasieskolan och gymnasiesärskolan*. Denna broschyr, som vände sig till elever i Göteborg med omgivningar, omfattar 122 sidor! Förvisso mycket att välja mellan. Kanske var

det enklare tidigare, när gymnasiet bara hade tre linjer! Studerar man nu skolans hemsida, verkar det ha hänt mycket under det gångna året, möjligen mer än förr ...

Hvitfeldtska-dagen

Denna avhölls i år, för elfte gången, den 30 april. Den dagen fylls skolan och skolgården med många aktiviteter från eleverna. Uppträdanden av alla de slag och internationella caféer! Dagens final är *Hvitfeldtskaloppet*, där elever i årskurs 3 tävlar om i vilken ordning de springer ut på studentdagen. Gamla Hvitfeldtare arrangerade sedan vanligt väl besökt utställning, där två medlemmar uppträdde i stor högtidsdräkt!

Jan Håkansson och Aiysha Varraich

Peter Larsson

Fin uppdukning i café

Jan Håkansson

Redaktör Bo Eneroth pekar för besökare

Elever (och lärare) som utmärkt sig

Fyra utbyteselever: Helena Lork, Johanna Larsen, Dino Vidimlic och Sina Tabibsadeh, besöker under hösten 2014 Syd-Korea. Undervisning erbjuds vid Busan International High School, där de stannar till jul.

Affärseleven Hedvig Fjellström tilldelades Sten Olof Palms stipendium för fyra månaders traineeutbildning på Svenska Handelskammaren i London, fram till julen 2014.

Anna Svensdotter, musiklärare vid Hvitfeldtska, nominerades till och gavs 2014 års Arbetsstipendium från Västra Götalandsregionen.

Sveriges elevkårer har, i samarbete med LO, utdelade utmärkelsen Årets teamwork till Hvitfeldtskas elevkår och Mikael O Karlsson, gymnasieenhetschef. Motiveringen löd: *"En stor skola och en stor elevkår med anor och starka viljor. Genom att jobba tillsammans för att nå sina respektive mål skapas förutsättningar för båda att bli framgångsrika."*

20 oktober avgjordes i skolans aula Swedish National School Debating Championships. Hvitfeldtska Debating Club mötte och vann över ett lag från Kungsholmens Gymnasium i finalen. Ämnet för debatten var: *This House believes that Barack Obama should pardon Chelsea Manning*. Våra debattörer var Sebastian Joosten IB3, Dalmar Namazi IB3 och Mattias Nielsen IB3. Ett annat Hvitfeldtska-lag, som var nykomlingar i debattävlingar, vann över laget från Katedralskolan i Lund. Ämnet för denna debatt var *This House believes that religion has done more harm than good*. Här var våra debattörer Mateusz Wojtkowski IB3, Julia Lewin IB2 och Vojtech Drmota IB1. Eleven Mattias Nielsen vann pris för tävlingens bästa talare.

Hvitfeldtskas elevhälsa blev HBT-diplomerad mottagning under våren 2014.

45 elever som läser biologi med medicinsk inriktning utbildades till instruktörer i hjärt-lung-räddning. Dessa instruktörer undervisade i sin tur, vårterminen 2014, 650 elever i års-

kurs 2, under idrottslektioner.

IBO, International Biology Olympiad, är en internationell tävling för gymnasieelever. Varje deltagande nation sänder fyra deltagare, som tävlar i biologiska problem och experiment. IBO grundades 1989 av representanter från Belgien, Bulgarien, Tjeckoslovakien, DDR, USSR och Polen. Årets IBO, nr 25 i ordningen hölls på Bali, Indonesien. Från 64 nationer deltog 238 personer. Hvitfeldtaren Hampus Lane belönades med silvermedalj!

Skolverket har beslutat, att Hvitfeldtskas NA-program med matematikspets får fortsätta fram till halvårsskiftet 2016.

I Varia, Årsbok 2013, beskrevs skolans elevs framgångar i Skolornas Matematiktävlings final. Hvitfeldtaren Lisa Lokteva, som då hamnade på andra plats, deltog i juli 2014 i IMO, International Mathematical Olympiad. Denna ägde rum i Kapstaden, Sydafrika. Flera andra deltagare från Sverige och ytterligare 142 nationer fanns på plats. Två dagar ägnades åt problemlösning under 4 ½ timme per dag. Varje korrekt löst problem kunde belönas med sju poäng. Lisa nådde 14 poäng och erhöll hedersomnämning (bronsmedalj 2013!). Förvisso har skolan matematiskt duktiga elever! Här två exempel på matematiska tävlingsproblem:

Låt $n \geq 2$ vara ett heltal. Betrakta ett $n \times n$ schackbräde indelat i n^2 enhetskvadrater. En utplacering av n torn på detta bräde är fredlig om varje rad och varje kolonn innehåller exakt ett torn. Bestäm det största positiva heltal k sådant att det för varje fredlig utplacering av n torn finns en $k \times k$ kvadrat som inte innehåller torn i någon av sina k^2 enhetskvadrater.

För varje positivt heltal n , utfärdar Bank of Cape Town mynt i valören $1/n$. Givet en ändlig mängd av sådana mynt (ej nödvändigtvis i olika valörer) med totalvärde högst $99 + \frac{1}{2}$. Visa att det är möjligt att dela in denna mängd i 100 eller färre grupper, så att varje grupp har totalvärde högst 1.

Wallenbergs fysikpris (hette tidigare Skolornas fysiktävling) är en tävling i fysik, som arrangeras av Svenska Fysikersamfundet, med ekonomiskt stöd från Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond. Denna tävling riktar sig till elever i årskurs 2-3 på gymnasiet naturvetenskapliga eller tekniska program. Tävligen är svensk uttagning till internationella fysikolympiaden. I lagtävlingen sent 2013 placerade sig Hvitfeldtska på första plats med eleverna Andréas Sundström, Erik Wilsterman, Carl Smedstad, Martin Selin och Hampus Lane! Förvisso har skolan även fysikaliskt duktiga elever!

Exempel på fysikaliska tävlingsproblem:

Du är ute och cyklar ($v=25$ km/h). Du njuter av det fina vädret och den knappt märkbara vinden. Plötsligt dyker det upp en katt på vägen framför dig. Du trycker till på bakbromsen (fälgbroms) och du lyckas stanna cykeln innan du kör över katten. Anta att du kan bortse från luftmotstånd samt att friktionsenergin fördelas lika mellan ytorna.

Två fall:

(1) Katten är tillräckligt långt ifrån dig så att du inte behöver låsa upp bromsarna för att hinna stanna. Bromsklossarna kommer att glida mer än ett varv mot aluminiumfälgen. Gör lämpliga antaganden om din massa, cykelns massa och aluminiumfälgens massa, och beräkna fälgens temperaturökning. Aluminium har specifik värmekapacitet ($c=0.91$ kJ/kg, K) och så god värmeledningsförmåga att hela fälgen värms upp.

(2) Katten är så nära att du måste låsa upp bromsarna helt. Gör lämpliga antaganden om storleken på kontaktytan mellan marken och hjulet, samt gummits tjocklek, och beräkna temperaturökningen i den del av cykeldäcket som rör vid marken. Anta att gummit i däcket har specifik värmekapacitet ($c=2,0$ kJ/kg, K) och dålig värmeledningsförmåga.

"Gamla" elever som utmärkt sig

Regissören och f d eleven Roy Andersson blev i helgen den förste svensk någonsin att vinna Guldlejonet i filmfestivalen i Venedig! De musikaliska artisterna Laleh Pourkarim, Anna von Hausswolff och Gilbert Holmström nådde också mycket stora framgångar under året 2014!

Politik och politikers besök

I september hölls skolval. Av 2030 röstberättigade elever deltog 702, dvs strax under 35 procent. De "rödgröna" fick 49, Alliansen 35, SD 5 och FI 9 procent. Högst andel röster fick Moderaterna, Socialdemokraterna och Miljöpartiet med 25,1, 20,7 respektive 20,3 procent.

Tio Hvitfeldtska-elever från samhällsprogrammet samhällsvetenskapliga inriktning för i oktober till Stockholm för att delta i Medborgardialogen om EU:s framtid. Dialogen hölls i Stadshusets Blå Hall. Omkring 400 personer från hela Sverige deltog. Eleverna från Hvitfeldtska gymnasiet var speciellt inbjudna, då skolan arrangerade den första svenska Medborgardialogen i februari 2013.

Ministrar besökte skolan: statsminister Fredrik Reinfeldt kom 26 mars, och EU-minister Birgitta Ohlsson i början av september.

Våra föreningsmöten

Under 2014 arrangerades tre väl besökta sammankomster: *Bo Eive Svensson* kåserade om sin tid vid skolan och arbetslivet vid **Värmötet**. Bo, som tog studenten år 1958, är jurist och var justitieråd samt ordförande i Högsta domstolen. **Årsmötet** 22 maj gästades av *Björn Vingård*, student 1964, som lät oss lyssna till resan från vår skola till uppdraget som chefredaktör och författare.

Vid kaffet och Gustaf Adolfs-bakelsen, **höstmötet** 6 november, berättade *Göran Palm*, student 1951, om sin tid vid skolan samt färdens vidare genom juridiska studier till arbete som jurist, advokat och bankman.

Ordföranden anför styrkorna.

Flemming Sinclair och Björn Vingård pratar flytvästar.

Jens Jensen in centro

Folke och Märta Wiesel

Flemming Sinclair och Aiysha Kanval Varraich

Åke Berg

Bo Eneroth och Roger Holtback

Folke Hjalmer

Delikatesstallriken VT 2014

Dagens föredragshållare Björn Vingård & Hans Josefson

Glatt vid bord

Gilbert Holmström

Aiysha & Hans Dahlqvist

Ulf Edenhalm och Hans Josefson

Bo Eive Svensson

Björn Magnusson

Moa Möller

Några trogna 50-årsjubilarer från klass RIVc: Manne Gustafsson, Ingemar Arbro, Clas Jernström, och Göran Lindegårdh

Tandläkaren & saxofonisten Gilbert Holmström ger kollegan Flemming Sinclair en omgång.

Rektor Mikael O Karlsson och en av mötets äldsta deltagare, Ulf Edenhalm

Hvitfeldtskt jubileum

Slutet av september firades 350-jubileum! Så länge var det som Margareta Hvitfeldt signerade sitt testamente. Därigenom kunde Göteborgs Gymnasium tryggas. Resten av historien känner vi väl till! Jubileum blev folkfest, dock i fullt regn. Blott glada miner sågs, när rektor och gymnasieenhetschef Mikael O Karlsson lät butelj Pommac brisera!

Text Ulf G H Malmsten

Foto: Ulf G H Malmsten, Sven Tesch-Hallström m fl

Kycklingpolkan går vid 350-årsjubileet.

Göran Palm, hyllad föredragshållare vid Höstmötet 2014

Hej hurra, vad vi är bra! Rune Andréasson, Bamses pappa och gammal Hvitfeldtare. En extra burk dunderhonung till honom!

Guldpalmen i Venedig till Hvitfeldtaren Roy Andersson, student -63.

Anna von Hausswolff, musiker och kompositör. Spelade in sin senaste skiva på orgeln i Annedalskyrkan i Göteborg.

Roy Andersson fick guldpalmen i Venedig för sin film "En duva satt på en gren och funderade på tillvaron".

Laleh Pourkarim, låtskrivare, textförfattare, sångerska, hvitfeldtare.

Hvitfeldtare visar framfötterna som musiker och filmskapare.

Gilbert Holmström. Nedan: redaktören på plats i København.

Gilbert Holmström med danska musiker på Copenhagen Jazzhouse, "Lille Scene" en vacker junidag. De hyllade den danske tenorgiganten Bent Jædig. Foto i Köpenhamn: Sven Tesch-Hallström.

Övre raden: Bengt Landegren, Björn Vingård, Roger Holtback, Lars Heijl, Einar Engelbrektsen, Nils-Olof Knape, Tomas Kollberg, Lars-Erik Persson, Gert Lundqvist. Mellanraden: Bo Eneroth, Hagen Schreiber, Sten Rydberg, Arne Ruth, Anders Geber, Göran Almgren. Undre raden: Rustan Ekeroth, Kaj Palm, Håkan Wetter, Mats Ridelius - och från RIV har vi två okända HillBillies...

Bildspel från vår klassresa av Einar Engelbrektsen

MED A IV på klassresa - IGEN!

För femtio år sedan – sådär den 21 april – anträdde vår resa mot framtiden... ivrigt påhögade av våra lärare och supporters, med Bosse Borgström i spetsen. Vår klassförstandare – Bengt Ödquist – ”Ödet” kallad – Wennberg, Ohlander, Koffe, Sivan (och hennes twins Humle & Dumle), Haggan (med Tyrolerhatten ”Otto Von”) m.fl. Vi var en allmänt svamlig allmän linje från båda grenarna – sociala och språkliga. De språkliga hade flockats under ”Haggans” kjortlar för förkovran i franskan, varav det sannolikt bara fanns en. Vi andra befann oss bl.a. hos Koffe i den lätta matematikens värld... och tur var väl det.

Sedan sammanstrålade de båda grenarna hos Hagen och Syffe på första bänkraden, som ett slags pantsatta korgossar ... Och hos vännen Bosse Borgström i Statskunskapens och Historiens irrgångar. Han intoxikerade oss ständigt med lappskrivningar på spritstencilerade blad. Hur kul var det? Ganska – det höll oss igång – och jämnare betygsutdelning har väl sällan setts. Här får väl Arne Ruth undantas – som fick A i alla ämnen, utom teckning och gymnastik kan man anta. Men så gick han om och var bara med de två sista åren. Därför väldigt roligt att han har hållit sig fast på tåget- och verkligt är med i gänget. For ever!

De andra gubbsen da? Ni ser väldigt godmodiga ut på samlingsbilden!!! Det skulle nog Bosse också tycka. Han var ju med nästan till halvs sekellet. Något kom tyvärr emellan! Detsamma gäller alla våra lärare. Glädjande nog finns fortfarande makarna Märta och Folke Wiesel med oss! En del av oss hade dessa i realskolan. Båda är uppskattade hedersledamöter i föreningen. Den eviga frågan inställer sig alltid på våra övningar: ”Vart tog Göran Hansson, ’Syffe’, egentligen vägen??” Synlig som officer någon gång i Lund, körandes taxi i New York, på väg till Paris med flickvän, som journalist på Expressen, sedermera på parkbänk i Stockholm

... Forskningarna fortsätter och nästa rapporttillfälle lär väl bli vid nästa station på klassresan... 2019!

Våra klassträffar har pågått ända sedan 1965. Kommer inte ihåg exakt vilka år – men flera gånger – 5-, 10-, 20-, 30- och 40-årsjubileerna också. Någon som minns? Tack Lars Heijl för att du alltid varit den ”evige” ordningsmannen, när det gällt att samla ihop oss. Och här har Lars och jag samarbetat väl! (Och med viss regelbundenhet.) För detta tilldelas Lars titeln ”Ordningsman Emeritus!!”

Bo Eneroth, f.d. vice Ordningsman

"Du såg väl Hyland i lördags?" – den vanligaste repliken i lunchrummen. På den tiden. Nu har Netflix, HBO och binge-watching tagit över. Ingen har sett samma program. Är det bra eller dåligt?

Bo: Ja du Sven! Så har 50 år passerat sedan våra examina i slutet av april 1964!! Det låter ju förfärligt långt, egentligen. Men betänkt att när vi började på Hvitfeldtska i mitten av 50-talet så firade "Class of 1905" sitt 50-års studentjubileum. Tror knappast att de blomsterprydda lastbilarnas tid hade infunnit sig ännu 1905 – om det ens fanns några då...

Sven: Det fanns säkert lastbilar då också, men själv åkte jag hem i baksätet på farsans SAAB. En annan kompis åkte cykelkärria nerför backen, dragen av glada kamrater. Han blev senare professor i Växjö...

Bo: Jag åkte hem på ett kallt och dragit flak tillhörande åkeriet AB J.P. Bergqvist. Det var svin-kallt och jag började dessutom få röda hund samma dag!

När man började i 1⁵, så var man precis fyllda 10 år – och de äldsta skolkamraterna var redan 20 år. De var ju vuxna! Minns

när man kollade Steen Priwin på Majvik's bazaar sommaren 1954, i bryggarväst av mocka och "snusnäsduk" i halsen. "Han är en svärmorsdröm!" sa tant Britt drömmande...

Sven: Tror helt enkelt att han hade ett gott förhållande till sin barberare.

Bo: Så mycket har hänt under 50-år!!! En utveckling som man inte ens kunde läsa om i Science-Fiction. Stackars Blixt-Gordon. Han flashade fram där i rymden med tomteblossen fräsande i aktern. Han hade ju inte ens mobiltelefon, så vitt jag minns!

Sven: Men man kunde se snörena som de hade hängt upp raketerna i. Synliga snören blev en viktig faktor för att åstadkomma en kultfilm.

Bo: Det stora som hände – härhemma – var nog ändå införandet av television i folkhemmet 1957 och framöver. Jag har svårt att hitta något annat av den dig-

niteten och genomslagskraften! Det mesta kom ju från U.S. of A., som låg 10-20 år före oss i utvecklingen!

Sven: Vi var nog sist av alla med teve. Och när färgteven kom sa vi "nu syns det ännu bättre hur dåliga programmen är". Och man kunde ta bort "strumpbyxor" från den svart/vita teven.

Bo: Vi var också ett väldigt homogent samhälle. Då. Där finns ingen tvekan. En viss inflyttning från krigsdrabbade områden förekom väl, men mest handlade det om aktiv arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Italien m fl länder. Nu för tiden "öppnar vi våra hjärtan" som Fredrik Reinfeldt sa. Då för tiden var det LO som höll i taktpinnen!

Sven: "Och våra plånböcker", menade han väl också? Våra grannländer verkar ha en annan uppfattning. Samarbete över gränserna är nog vad som krävs. Ett nordiskt till exempel!

Bo: Ibland undrar man ju vad man burit med sig till framtiden av högre potens...? Fanns det något speciellt som utmärkte 1964 års män? Vi har berättat hur många framstående journalister och mediefolk vi frambringade. Var vi speciellt goda föredömen? Eller kanske är det som det alltid var; med tilltagande ålder inser man att det var lättare att vara ung, och det som hände under ungdomen och i början av det vuxna livet framstår alltid "med lockande glans i vår nutida dekadens".

Sven: Räcker det då inte med att det "nog är en *connaissance* som hjälper mot intolerans"? Det är faktiskt kloka ord från Lundaspexens finalmelodi. Så måste det vara!

/Bo Eneroth & Sven Tesch-Hallström spelade fyrhändigt